

**KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE KONYA ERMENİLERİ

Beyza Nur ERCAN

Yüksek Lisans Tezi

**KONYA
Ekim 2023**

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE KONYA ERMENİLERİ

Beyza Nur ERCAN

KTO Karatay Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU

Konya
Ekim 2023

BİLDİRİM

Enstitü tarafından onaylanan Yüksek Lisans/Doktora tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını basılı veya dijital biçimde arşivleme ve aşağıda belirtilen koşullar dahilinde erişime açma iznini KTO Karatay Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle, Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak ve gelecekteki çalışmalar (makale, kitap, lisans, patent vb.) için tezimin tamamının veya bir bölümünün kullanım hakları yalnızca bana ait olacaktır.

Tezimin bütünüyle kendi çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izinle kullanılması zorunlu olan kaynakları, yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde izinlerin suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” kapsamında, tezim, aşağıda belirtilen koşullar haricince, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve KTO Karatay Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

☐ Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.¹

☐ Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay **en fazla 6 ay** ertelenmiştir.²

☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.³⁴

23 Ekim 2023

Beyza Nur ERCAN

¹ MADDE 6(1) Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

² MADDE 6(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

³ MADDE 7(1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

⁴ MADDE 7(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Hazırlama ve Yazım Kurallarına uygun olarak Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU danışmanlığında tarafımdan üretilen bu tez çalışmasında; sunduğum tüm veri, enformasyon, bilgi ve belgeleri bilimsel etik kuralları çerçevesinde elde ettiğimi, tüm değerlendirme, analiz, bulgu ve sonuçları bilimsel usullere uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım kaynakların tümüne bilimsel normlara uygun biçimde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

23 Ekim 2023

 Beyza Nur ERCAN

Kıymetli kardeşim Melike Nur'a ithafen...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabır ve büyük bir ilgi ile bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen ve gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU'na teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmam boyunca benden yardımlarını esirgemeyen aileme ve çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli abim Dr. Kerem Emre ERCAN'a ve sevdiklerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

23 Ekim 2023

Beyza Nur ERCAN

ÖZET

Beyza Nur ERCAN

II. Abdülhamid Döneminde Konya Ermenileri

Yüksek Lisans Tezi

Konya, 2023

Bu çalışma, Osmanlı Devleti döneminde Konya Vilayetinde yaşayan Ermenilerin sosyo-ekonomik hayattaki rolünü incelemiştir. Çalışma içeriğinde 93 Harbi sonrasında Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarıyla Osmanlı Devleti için iç ve dış güvenlik sorunu haline gelen Ermenilerin tarihi incelenirken bu çalışma özelinde Konya Ermenilerine odaklanılmıştır. II. Abdülhamid dönemindeki kaynaklarla sınırlandırılmış olan bu tezde öncelikle Anadolu'da Ermeni varlığı hakkında ki tarihsel süreç ele alınmıştır. Bunun yanında, Osmanlı Devleti döneminde yaşamış Ermenilerin genel profili ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve özellikle II. Abdülhamid döneminde Konya Ermenilerinin eğitim, kültür ve sosyal yaşantılarına dair bilgiler paylaşılmıştır. Tez içeriği iki temel bölüm olarak kurgulanmıştır. Ermeni Milleti'nin önce tüm Osmanlı topraklarında bulunan Ermenilerin daha sonra Konya'da ikamet eden Ermenilerin, sosyo-ekonomik ve kültürel durumu incelenmiştir. Bu tez kapsamında genel olarak Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde nüfusu yoğunlaşmış Ermenilerin yanında Ermeni nüfus yoğunluğu açısından sınırlı ve bilinirliği az olan Konya ilinde yaşamış Konya Ermenilerinin İç Anadolu'daki mevcudiyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Konya Ermenileri, Osmanlı, II. Abdülhamid.

ABSTRACT

Beyza Nur ERCAN

Armenians of Konya during the Reign of Abdulhamid II

Master's Thesis

Konya, 2023

This study examines the socio-economic role of Armenians living in the Konya Province during the Ottoman Empire. Focusing on Konya Armenians within the context of this study, it delves into the historical background of Armenians in Anatolia, who became both an internal and external security concern for the Ottoman Empire due to events following the 1877-1878 Russo-Turkish War and the Ayastefanos and Berlin treaties. Based mainly on sources from the reign of Sultan Abdul Hamid II, the thesis explores the general profile of Armenians who lived during the Ottoman period, with a specific focus on the education, culture, and social life of Konya Armenians. The content of the thesis is structured into two main sections. It first examines the historical context of the Armenian nation, followed by an analysis of the socio-economic and cultural conditions of Armenians living in Anatolia, especially Konya. The study aims to shed light on the presence of Konya Armenians, who, compared to the densely populated Armenian communities in Eastern and Southeastern Anatolia, had limited recognition and fewer known historical records within the region.

Keywords

Armenians of Konya during, Ottoman Empire, Abdulhamid II

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. ERMENİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	6
2.1. Etnik Köken Meselesi	6
2.2. Başlangıçtan Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşuna Kadar	8
2.2.1. Part Yönetimi.....	9
2.2.2. İran Yönetimi.....	10
2.2.3. Arap Yönetimi	11
2.2.4. Büyük Selçuklu Devrinde Ermeniler.....	13
2.2.5. Türkiye Selçuklu Devleti’nde Ermeniler.....	17
3. OSMANLI DEVLETİ’NDE ERMENİLER.....	20
3.1. Kuruluş Dönemi	20
3.2. Yükselme Dönemi	21
3.3. Kanuni Dönemi Sonundan Tanzimat Fermanına	22
3.4. Tanzimat’tan II. Abdülhamid Dönemine	23
4. 1876-1909 YILLARI ARASINDA KONYA ERMENİLERİ	29
4.1. Sosyal Hayat ve Günlük Yaşam	29
4.2. Hukuk	36
4.3. Eğitim	41
4.3.1. Sahakyan Mektebi (1840-1914)	43
4.3.2. Cenanyan Mektebi (Apostolic Institute).....	47
4.4. Kilise ve Devlet İlişkileri	56
5. SONUÇ.....	67
KAYNAKLAR.....	71

ÖZGEÇMİŞ.....	82
EK 1. CENANYAN MEKTEBİ KATALOĞU	83
EK 2. CENANYAN MEKTEBİ YURT BİNASI	84
EK 3. CENANYAN MEKTEBİ KUZEY BÖLGEDEN GÖRÜNÜMÜ (2023)	85
EK 4.CENANYAN MEKTEBİ 2023 YILINDA	86
EK 5. KONYA ERMENİ CENANYAN OKULU'NUN ATLETİZM KULÜBÜ'NÜN BEDEN EĞİTİMİ FAALİYETİNE KATILAN ÖĞRENCİLERİ.....	87
EK 6. KONYA CENANYAN OKULU YESSASIYAN ORKESTRA KULÜBÜ ÖĞRENCİLERİ	88
EK 7. SAHAKYAN MEKTEBİ ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİLERİ	89
EK 8. SAHAKYAN MEKTEBİ ÖĞRETMENLERİ	90
EK 9. SAHAKYAN MEKTEBİ ÖĞRENCİLERİ.....	91
EK 10. KONYA AŞÇIYAN AİLESİ.....	92
EK 11. YERANUHİ BERBERYAN İLE MAMAS AŞÇIYAN'IN DÜĞÜN FOTOĞRAFI, 1914, KONYA.....	93
EK 12. MAMAS AŞÇIYAN, 1922	94
EK 13. GORYUN JİRAYR AŞÇIYAN, 1917, KONYA.	95
EK 14. AŞÇIYAN AİLESİNİN KUDÜS'E YAPTIĞI HAC ZİYARETİ.....	96
EK 15. KONYA ERMENİ MEZARLIĞI	97
EK 16. KONYA ERMENİ AİLELERİN MEZAR TAŞLARI	98
EK 17. ERMENİ DEMİRCİ KEVORK USTANIN ZEVCESİ.....	99
EK 18. GRAZYNA ŞENTÜRK.....	100
EK 19. KİRKOR ÖZARARAT	101
EK 20. M.P YALNIZYAL	102
EK 21. ERMENİ MEZARLIĞI	103
Ek 22. EKMEKÇİ HAYK'IN EŞİ YERANHUI	104
EK 23. SİLVA ÖZARARAT	105
EK 24. MD. ARŞİNE ÖZARARAT	106
EK 25. ANADOLU GAZATESİ 10 TEMMUZ 1324, NUMARA 2.	107
EK 26. HAKEM GAZETESİ 29 NİSAN 1326 NUMARA 79	108
EK 27. HAKEM GAZATESİ 30 MAYIS 1325, NUMARA 25	109
EK 28. HAKEM GAZETESİ 30 MAYIS 1325, NUMARA 25, S.3	110
EK 29. MEŞRİK-I İRFAN GAZETESİ 1324 NUMARA 3 S. 8.....	111

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Ders Kitapları.....	49
Tablo 2. Cenanyan Mektebi’nden Mezun Olan Öğrenciler (The Apostolic Institute) ..	56
Tablo 3. 1899 Yılı Mezunları.....	57
Tablo 4. 1902 Yılı Mezunları	57
Tablo 5. 1903 Yılı Mezunları.....	57
Tablo 6. 1904 Yılı Mezunları	58
Tablo 7. 1905 Yılı Mezunları	58
Tablo 8. 1906 Yılı Mezunları	58
Tablo 9. 1907 Yılı Mezunları	58
Tablo 10. 1909 Yılı Mezunları	59

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. M.Ö. XV. ve X. yüzyıllarda Ermeni Sınırları.....	7
Şekil 2. Mahalle-i Ermiyan (Uz,2022).....	31

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
DH. MKT	Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemi Belgeleri
DH. TMIK. M	Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu
TVYY	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
BOA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
KMA	Konya Maarif Arşivi
KŞS	Konya Şer'iyeye Sicilleri
Y.. PRK.UM	Yıldız Perakende Evrakı Umumi
Y..PRK.MYD Harbiye dairesi	Yıldız Perakende Evrakı Yaveran ve Maiyyeti Seniyye Erkan-ı
İ..DH..	İrade Dahiliye
ŞD.	Şura-yı Devlet
DH.TMIK.M	Dahiliye Muamelat
DH. MKT.	Dahiliye Mektubi Kalemi
MVL.	Meclis-i Vala
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AYMKM	Amerikan Yurtdışı Misyoner Komiserliği Masası
ABCFM	American Board of Commisioner for Foreign Missions
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
H.	Hicri
vd.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzerleri
y.y.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Tez çalışması sürecinde görüldüğü üzere, Anadolu'da Ermeni varlığı önce doğuda başlayan, sonrasında ise batıya doğru yayılan oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Türkler ve Ermeniler arasındaki etkileşim ve birlikte yaşama süreci ise bu tarihin oldukça önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ermenilerin izlerine rastlanan tarihi coğrafya ve zaman dilimi, zaman zaman müstakil devletler kurmayı başarsalar da, pek çok farklı devletin egemenliği altında varlığını sürdürmeye çalışan bir topluma işaret etmektedir. Türk devletleri de bu devletler içerisinde önemli bir yere sahiptir. Türkler Anadolu'ya yaptıkları akınlar sırasında Ermenilerle karşılaşmışlardır. Daha önce Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında olan Ermeniler, Selçuklu Türklerinin topraklarına akın etmesi ve bu toprakları fethetmeleriyle Bizans'ın egemenliğinden çıkmış ve Türklerin hakimiyeti altına girmişlerdir.

Selçuklu Devleti'nin fiilen yıkılmasının ardından Beylikler dönemi başlamış ve sonrasında Osmanlı Devleti sahneye çıkmıştır. Bizans'ın baskısı nedeniyle bu süreçte Anadolu'nun farklı yerlerine dağılmış olan Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına aldığı bölgelerde bu baskıdan kurtulma fırsatı bulmuşlardır. Bursa'nın Osmanlıların başkenti olmasından (1326) sonra, merkezî yönetim, ayrı bir cemaat biçiminde teşkilatlanmalarına izin verdiği Ermenilerin Osmanlı topraklarına 1381'de katılan Kütahya'da bulunan ruhanî merkezini Bursa'ya aldırıştır (İlter, 1988). Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle birlikte Ermeni Patrikhanesi İstanbul'a taşınmış, genel olarak İstanbul dışındaki Anadolu topraklarına yayılmış olan Ermeniler'in İstanbul'a yerleşmelerine izin verilmiştir.

Osmanlı ülkesinde az da olsa diğer mezheplere mensup Ermeniler mevcuttu. Kuruluşundan itibaren imparatorlukta en yaygın Hristiyan mezhebi olan Ortodoksluğu benimseyen Ermeniler vardı ve bunlar Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlıydılar. 1781'den itibaren Katolik rahiplerinin yoğun faaliyetleri ile Papa'nın başkanı bulunduğu bu mezhep Ermeniler arasında taraftar buldu. Cemaati üzerindeki etki ve yetkilerinin azalmakta olduğunu gören Ermeni Patriği'nin baskılarına rağmen Katoliklik gücünü korudu. Bunun üzerine Bâbiâî, 1831'de Ermeni Katolik Kilisesi'ni resmen tanıdı. Osmanlı Hükümeti, XIX. yüzyıl başlarından beri ülkede din propagandası yapan Protestan misyonerlerin faaliyetleri sonucu bu mezhebe giren Ermenilerin kurduğu Ermeni Protestan Kilisesi'ni

de 1859'da tanındı. Böylece imparatorlukta dört farklı kiliseye bağı olan Ermeniler, Türk yönetiminden bir baskı görmeden ibadetlerini sürdürmeye devam ettiler(Mert,2003).

Yalnızca dini alanında değil, eğitim, ticaret ve sosyo-kültürel alanda da Ermenilere birçok ayrıcalık tanınmıştır. Bu ayrıcalıklar sadece İstanbul'da değil ülkenin tamamında yaşayan Ermeniler için geçerlidir. Ermeniler, kendi dilleri ile ilgili kültürel faaliyetlerini de sürdürmüşlerdir. Osmanlı idaresi, devletin esas ve hakim unsuru olan Türklere matbaa açma izni verilmesinden 160 yıl kadar önce Ermenilere bu hakkı tanımıştır. Venedik'te matbaacılık eğitimi görmüş olan Hetum isimli bir din adamı ile Sivaslı Apkar adındaki bir papaza 1567'de İstanbul'da birer Ermeni matbaası açmaları için izin verilmiştir. Bu şekilde Ermeni harfleri ile Ermenice kitap basılmasına başlanmıştır(Mert,2003). Dil konusundaki serbesti, Ermeniler'in kültürel hayatlarının kesintiye uğramadan sürmesine vesile olmuş, bu durum ise Ermeni milliyetçiliğinin canlandırılması noktasında oldukça etkili olmuştur.

XVI.yy'da Türkçe bilen Ermeniler içerisinde Müslüman olanlardan, vezaret makamına yükselenler olduğu gibi, mukataa mültezimliği gibi devlet görevlerinde bulunan Ermeniler de mevcuttur. XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren baruthane nazırlığı, darphane nazırlığı, darphane müdürlüğü ve saray hekimliği gibi hizmetlerde bazı Ermeni ailelerinin öne çıkması da Osmanlı Devleti'nin Ermeni Milleti'ne yaklaşımının anlaşılması açısından önemlidir. 1839 Tanzimat Fermanı ancak özellikle 1856 Islahat Fermanı'nın sağladığı haklardan yararlanan Ermeniler; adliye, Belediye, Hazine-i Hassa, PTT, Şurayı Devlet ile Dahiliye, Hariciye, Maarif, Maliye, Nafia ve Sağlık Nezaretleri gibi kuruluşlar da çalışma imkanına erişmişlerdir. Bunların dışında memurluk, müşavirlik, müsteşarlık, elçilik ve nazırlık gibi görevleri yürüten Osmanlı Ermenileri de mevcuttur (Göyünç, 1983).

Tezin zaman açısından sınırlandırıldığı II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde ise, Osmanlı Ermenileri ile devlet arasındaki ilişkiler Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarında özellikle vilayet-i sittede yaşayan Ermeniler için konulan maddelerle ayrı bir çehreye bürünmeye başlamıştır. Bu antlaşmalar sayesinde, Doğu Sorunu olarak da bilinen Osmanlı Devleti'nin zayıflatılarak parçalanması projesi dahilinde, İngiltere, Rusya, Fransa başta olmak üzere, Avrupalı devletler bu azınlık grup üzerinden Osmanlı içişlerine müdahale edebilecekleri bir kanal yaratmış, Ermeni Taşnak ve Hınçak Partileri'nin

kurulması ve bunların Osmanlı Devleti içerisindeki örgütlenme faaliyetleri, hem dış politikada uluslararası siyaset anlamında hem de iç politikada Ermeni Cemaati ile olan ilişkilerde II. Abdülhamid'i yeni bir sayfa açmaya mecbur bırakmıştır.

II. Abdülhamid döneminde Ermeni ihtilal komitelerinin faaliyetlerine karşı alınan tedbirler, etnik ve dini bir ayrışma nedeniyle ortaya çıkmış gibi gösterilmeye çalışılsa dahi, padişahın Amerikan Elçisi Terel ile yaptığı ve 1 Kasım 1897'de Century Magazine gazetesinde yayınlanan görüşmenin notları oldukça önemlidir. Bu görüşmede II. Abdülhamid, Terel'e Osmanlı Ermeni ilişkilerinin tarihine ilişkin kısaca bilgi verdikten sonra, Ermenilerin Osmanlı milletleri içerisinde neredeyse en fazla kayırılan millet olduğunu vurgulayan açıklamalar yapmıştır. Gerek babası Abdülmecid döneminde gerekse kendi hükümdarlığında devletin çok kritik görevlerinde, örneğin Baruthane Nezareti, Darphanenin idaresi, Harem Dairesi'nin kıyafet ihtiyacının karşılanması, kendi şahsi hazinesinin yönetimi, babadan oğula geçecek şekilde mimarbaşılık gibi, Ermeni cemaati mensuplarından faydalandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda meselenin Osmanlı Devleti nazarında açıkça bir iç ve dış güvenlik meselesi olduğunun da altını çizmiştir. Nitekim buna karşılık olarak Terel de kendi kıdemli misyonerleri tarafından hazırlanan ve Independent Gazetesi'nin Ocak 1893 tarihli nüshasında yayınlanan bir rapora işaret etmiştir. Bu rapor uyarınca Amerikan Hükümeti Ermeni çetelerin Türkleri kışkırtarak öç almaya sevk ettikleri ve böylece Hristiyan aleminin merhamet ve şefkatini üzerlerinde toplamaya ve Türkleri merhametsiz, zalim misyonerler olarak göstermeye çalıştığının farkındadır. Ancak Şark Meselesi'ne müdahale etmek niyetinde değildir(Engin.2023).

Bu noktada önemli konulardan bir tanesi, Avrupalı Devletler nezdinde kendisi bizzat Doğu'yu temsil eden Osmanlı'nın doğu ve batısı arasındaki ayrımıdır. Coğrafi olarak bazı şehirlerde yoğunlaşmış olmakla beraber Anadolu'nun geneline yayılmış olan Ermeniler'in dönem şartlarında yoğun sayılabileceği Konya gibi şehirlerde, milliyetçilik faaliyetlerinin ne derece etkili olduğunun anlaşılması bu bağlamda önemlidir. Her ne kadar II. Abdülhamid, mevcut istihbarat ağı ile ülkenin genelindeki Ermeniler'in faaliyetlerinden haberdar olmayı Ermeniler'e ilişkin güvenlik stratejisinin bir parçası olarak görmüş olsa da, Konya, bu istihbarat faaliyetlerinin Ermeniler'in ihtilalci hareketlere rağbet etmediği illerde, cemaatin günlük yaşamını fazla da etkilemediğini göstermiştir.

Bu dönemde Konya’da açılan Ermeni okulları ve devlet cemaat ilişkileri bunun en güzel örneğidir. Genel anlamda ülke genelinde II. Abdülhamid döneminde sayıları artan azınlık okullarının bir kısmının misyonerler tarafından teşkilatlandırılarak, yurt dışından fonlanması II. Abdülhamid’in gözünden kaçmasa da, bu okulların açılmasının sınırlandırılmasına yönelik yasal düzenlemeler dışında reaksiyoner bir hareketle bulunulmamış, ancak bu okullar dikkatle izlenmiştir.

Daha uç bir örnek ise Adana Ermeni isyanı sırasındaki gelişmeler üzerinden verilebilir. II. Abdülhamid döneminde doğu ve güneydoğu anadolu dışında, Ermeni milliyetçiliği hareketleri anlamında sakin olan illerde uygulanan doğru siyaset, II. Abdülhamid döneminin sonuna denk gelen bu olaylarda, İngiliz istihbarat raporlarına da yansıdığı şekilde Konya, Aydın gibi illerde sakinlikle karşılanmış, hem patrik hem de şeyhülislamın Konya, Diyarbakır ve Halep vilayetlerine yaptığı sukunet çağrısı karşılık bulmuştur. Adana’ya yakın olan Konya, Antep, Halep ve Beyrut’ta yüksek derecede panik yaşanmış olsa da alınan tedbirlerle olay çıkması önlenmiş, halkın sukuneti tesis edilmiştir (Sonyel, 1987).

Nitekim, II. Abdülhamid Dönemi’nde bir taraftan içeride gerçekleşen silahlı eylemlere en sert şekilde müdahale edilerek, Ermeni çetelerle mücadele edilirken diğer taraftan da, Ermeni Milleti ile olan ilişkilerin Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilanından sonra ortaya çıkan azınlıklara ilişkin yeni yaklaşım dahilinde sürdürülmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu bağlamda bu tezin amacı Osmanlı Devleti genelinden ziyade Konya’da bulunan Ermeniler’in II. Abdülhamid döneminde, sosyal, ekonomik ve dini bağlamda bir fotoğrafını çekerek, bu dönemde ortaya çıkan bu güvenlik krizi bağlamında Konya Ermeniler’ine ilişkin bir değerlendirme yapabilmektir. 1876-1909 aralığını ele alan çalışmada, literatür taraması birincil ve ikincil kaynaklardan yapılan okumalarla gerçekleştirilmiş ve parça bütün ilişkisi tüme varım ve tümünden gelim yaklaşımı ile kurulmuştur. Bu genel perspektife uygun olarak önce Ermeni tarihi ve tarihsel coğrafyasına ilişkin bir inceleme yapılmış ve Osmanlı Devleti’nde XIX. ve hatta XX. yy’ın en önemli meselelerinden bir tanesi olan Ermeni Milliyetçiliği’nin tarihsel kökenleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti idaresinde Ermeniler başlığı II. Abdülhamid dönemine kadar olan dönemde Osmanlı Devleti özelinde Ermeni Milleti’nin durumunu değerlendirmek amacı taşımaktadır. Çalışmanın II. Abdülhamid döneminde Konya Ermenileri’ne odaklandığı son kısım ise daha çok mikro tarih perspektifini

yansıtmaktadır. Amaç Devlet ve Ermeni Milleti ilişkilerinde güvenlik temalı sorunların hat safhada devam etmekte olduğu bir dönemde, Konya gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafyası dışındaki şehirlerde, Ermeni milletin hayatının büyük ölçüde olağan akış dahilinde devam etmekte olduğunun gösterilmesidir.

2. ERMENİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Çalışmanın bu bölümünde, Ermeni tarihinin ana hatlarına değinilerek, Osmanlı öncesi Ermenilerin genel durumuna ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bundan maksat, Ermeni milliyetçiliğinin dayandırıldığı tarihsel sürecin izini sürerek, Osmanlı Devleti hakimiyetinde yaşayan Ermeniler 'de azınlık psikoloji olarak nitelendirilebilecek, milliyetçi dürtülerin uyanışına kaynaklık eden zaman dilimini kavrayabilmek ve XIX.yy'da neden milliyetçilik temalı düşüncelerin Osmanlı Ermenilerinin bir kısmını daha yoğun etkilediğini, bir kısmında ise etkisinin sınırlı olduğunu anlayabilmektir.

2.1. Etnik Köken Meselesi

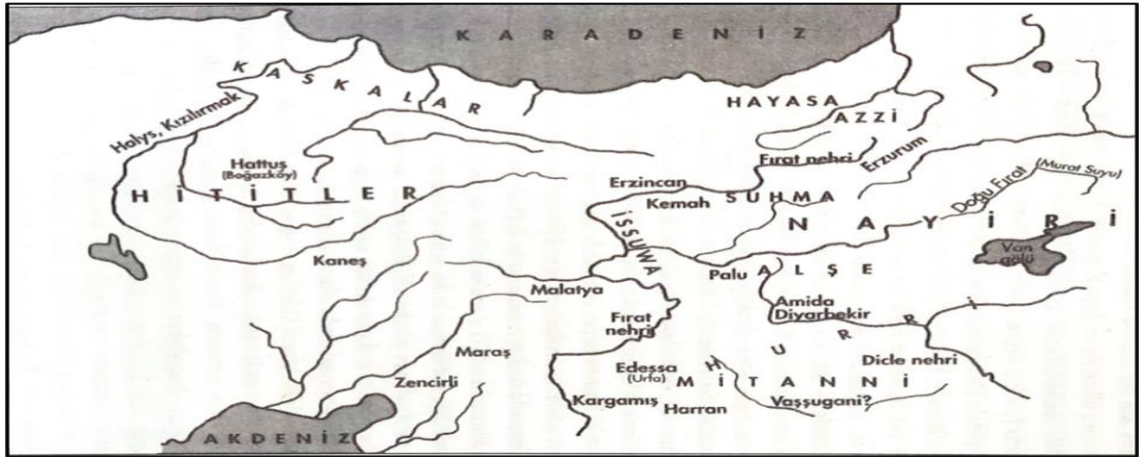
Ermenilerin etnik kökenlerine ilişkin çalışmalara bakıldığında, birkaç temel noktada toplanan farklı görüşlerin var olduğu görülmektedir. Bu görüşlerin bir kısmı Ermeni tarihçilerin konuya ilişkin çalışmalarına dayanırken bir kısmı da onların dışında Ermeni tarihine ilişkin çalışmalar yapan tarihçilerin araştırmalarına dayanmaktadır. Her iki tarafın da çalışmaları mercek altına alındığında şu ortak nokta dikkat çekmektedir. Ermenilerin tarih sahnesine çıkışına ilişkin kaynaklar Ermenilerin bizzat bıraktığı delillerden ziyade Ermenilerin şu ya da bu şekilde etkileşim halinde olduğu devlet ya da toplulukların kaynaklarına dayandırılmaktadır. Arkeolojik buluntuların azlığı nedeniyle Ermenilerin etnik kökeni ve Anadolu'daki varlığına dair teoriler daha çok etimolojik bulgular ve Ermenilerin yayıldığı tarihi coğrafyaya ilişkin çalışmalar ile ilintilendirilmektedir.

Ermeni ulusunun, nasıl ortaya çıktığına dair tarihsel anlamdaki en eski teori, Nuh tufanı ile ilişkilendirilen ancak gerçekliği noktasında herhangi bir bulgu olmayan daha çok Ermeni tarihçiler tarafından dillendirilen iddiadır. Bu iddianın Ermeniler tarafından *Seçilmiş Ulus* algısını yaratmak ve güçlendirmek için üretildiği düşünülmektedir (Göral, 2007) . Buna göre Ermenilerin etnik kökeni Hz. Nuh'un soyuna dayanmaktadır. Nuh Peygamberin torunu olan Ermeniler, Tufan'dan sonra gemiden inen Nuh Peygamber'in oğlu, Yafes'in torunu Hayk'ın soyundan gelmektedirler (Koçaş, 1967). İddialara göre Hayk'ın önderliğinde Tufandan sonra Ağrı Dağı'na yerleşmişler ve buradan başka coğrafyalara yayılmışlardır. Hayk'ın ölümüyle birlikte oğullarının Ermeni Devleti'ni Pers dönemine kadar idare ettikleri bazı Ermeni tarihçileri tarafından iddia edilmektedir.

Yukarıdaki iddia bir tarafa bırakılacak olursa Ermenilerin izlerini dil ve tarihsel coğrafya ile diğer devletlerle kurdukları ilişkiler üzerinden sürmeye çalışmak anlamlı olacaktır. Bu bağlamda iki farklı tez üzerinde durulacaktır. Bunlardan ilki Ermenilerin tarih sahnesine çıkışını M.Ö. XVII. yüzyıla kadar geri götüren, Hurriler ve Urartular ile ilişkilendiren tezdır. Diğerisi ise Ermeni tarihini buna göre çok daha geç bir tarihe dayandıran ve Ermenilerin ortaya çıkışını M.Ö VII. yüzyılda müstakil bir topluluk olarak başlatan görüştür.

Birinci tezin dayandığı tarihsel temeller uyarınca Ermeniler Ağrı Dağı eteklerindeki Van ve civarına yerleşmeden önce bu büyük oranda Mitaniler ve Hurrilerin egemenliği altındaydı. Kaynaklara göre bu tarih aşağı yukarı M.Ö. XVII. yüzyıla uzanmaktadır. Daha sonra ise bölgeye Urartular sahip oldu. Bu dönemde Ermeniler ile hakimiyetleri altına girdikleri devletler arasında dil anlamında bir bağın oluşmamış olması etkileşimin de sınırlı olduğunu göstermektedir. Urartu ve Hurri dili Kafkasya ve İberya kökenlidir. Ancak Ermeni dili Hint-Avrupa dilleri arasında yer almaktadır.

Ermenilerin kökenine ve Urartu topraklarına gelişlerine kadar olan tarihi sürecin gelişimi karışık tarihsel kurguya sahiptir. Hitit kaynaklarında Anadolu'nun kuzey doğu bölgesinin adı “Hayasa” olarak geçmektedir. Ermenice’de Ermenistan’a “Hayasadan-Hayg” adı verildiği için Ermeniler’in Hitit kökenli olabileceği düşünülmektedir. Ancak Dedeyan’a göre bu tez çok da sağlam temellere dayanmamaktadır (Dedeyan,2015:77-78).

Şekil 1: M.Ö. XV. ve X. yüzyıllarda Ermeni Sınırları

XIX. yüzyılın ortalarında Fransız tarihçileri Ermenilerin kökenini Urartu Devletine dayandırmıştır. Ancak, “Armenya-Ermenistan” ismi ilk defa tarihte M.Ö. 518 senesinde

“*Bahistan*” yazıtında geçmektedir. Urartu devleti ise IX. yüzyılda kurulmuştur. Ermeni halkının M.Ö. IV. asırdan beri bu bölgede yaşadıklarını savunmuşlardır (Akbulut,1995). Yunan, Roma, Bizans ve Arap tarihi kaynaklarına göre Ermeniler, XI. Asra kadar, batıda Fırat, güneyde Mezopotamya, doğuda Azerbaycan ve İran, Kuzeyde ise Kafkas dağlarının belli kısımlarında yaşayan bir halktır (Cöhce,2014).

XX. asrın başlarından itibaren ortaya konulan başka bir kuram ise Ermenilerin Frigya soyundan geldikleridir. Tarihçi Herodot’un tanıklığına dayandırılan bu tez, Ermeniler’in Firgyalılar gibi silah kuşandıklarını iddiasından ilham almaktadır (Dedeyan,2015).

Bölümün başında da ifade edildiği üzere, Ermeniler ’in kökenleri ve ilk tarihi coğrafyalarına ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Ancak bu görüşlerin ortak noktası, Ermeniler’in tarih sahnesine çıktıkları alanın doğu-güneydoğu Anadolu, Mezopotamya ve kısmen Kafkas coğrafyasına tekabül etmesidir. Yine kaynakların büyük oranda ittifak ettikleri bir diğer başlık da Ermeni tarihinin başlangıcı olarak MÖ VI. yy’ın işaret edilmiş olmasıdır.

2.2. Başlangıçtan Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşuna Kadar

Kyras Medleri, İranlıları ve Ermenileri hâkimiyeti altına alarak yaşadıkları bölgede Pers egemenliğini güçlendirmiştir. Böylece Ermeni kurumlarında, dillerinde, inançlarında ve kültürlerinde İranlıların etkileri iz bırakmıştır. III. Darius Büyük İskender’e (M.Ö. 336-323) mağlup olana kadar Ermeni halkı İran hükümdarlığının altında kalmıştır (Cöhce, 2014). Satrapların yaşam tarzları, gelenek ve göreneklerinin Ermeni halkıyla bütünleştiği görülmüştür. Perslerin iç karışıklıkları ve saray entrikaları nedeniyle Ermeniler özerklik arayışına girmiştir. Bunun yanı sıra, Makedonyalı İskender’in Asya’ya yaptığı fetihlerin de satrapların dağılma sürecini hızlandırdığı görülmektedir (Dedeyan, 2015).

Perslerin satrapları olarak bilinen Ermeni toprakları, Büyük İskender’in 331 yılında Pers İmparatorluğunu topraklarına katması nedeniyle Makedonyalı İskender’in hâkimiyeti altına girmiştir. Büyük İskender ve haleflerinin, bu topraklara hiç gelmedikleri bilinmektedir (Dedeyan,2015).

2.2.1. Part Yönetimi

Makedonyalı İskender'in ölümünden sonra halefleri tarafından Asya toprakları paylaşılmıştır. Bu paylaşım için İpsos Savaşı yapılmıştır. Bunun sonucunda Ermenistan toprakları, Büyük İskender'in generallerinden biri olan Seleucos tarafından ele geçirilmiştir. Seleucos, Ermenistan topraklarını ikiye bölerek yönetimlerini sağlamıştır. Büyük Ermenistan bölgesini öncelikle Orontez, ardından ise Artanaz, Seleucos adına yönetmiştir. Ancak Seleucos, Magnesia (Manisa) Savaşı'nda Romalılara yenilince Büyük Ermenistan bölgesinin valisi bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu ilandan sonra "Sophene" olarak adlandırılan Küçük Ermenistan bölgesi de bağımsızlığını ilan etmiştir. Her iki bölge de Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. Artaxias'ın yönetiminde olan bölge, bu valinin hüküm sürdüğü süre boyunca refah içinde yaşamıştır (Özalp, 1996). Ancak ilerleyen zamanlarda Partlar sahneye çıkarak bölgenin hâkimiyetini ele geçirmiştir. M.Ö. 95-96 yılları arasında Ermenistan, Tigran tarafından bağımsızlığını sağlamıştır. Ermenilerin en güçlü ve bağımsız olduğu bu dönemde Roma ile yaptıkları Tigranate savaşı Ermeni tarihi için bir dönüm noktası olarak bilinmektedir. Bu savaş sonucunda Ermeniler büyük bir hezimete uğramış, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir (Demir, 2014).

Büyük Ermenistan bölgesinin dışında Küçük Ermenistan toprakları da bulunmaktadır. Bu topraklar, bilindiği üzere Romalıların hâkimiyeti altındadır. Pontus Kralı Mithridat (M.Ö. 120-63) tarafından Küçük Ermenistan işgal edilmiştir. Buna karşılık, Roma Hükümeti General Lucius'u görevlendirmiştir. M.Ö. 71 yılında Lucius'a karşı Kral Mithridat mağlup olmuştur. Bunun üzerine Pontus Kralı, Büyük Ermenistan topraklarına kaçmıştır. Büyük Dikran'ın kayınpederi olan Mithridat'ı Roma Devleti'ne teslim etmediği bilinmektedir.

Büyük Dikran, Hazar Denizi'nden Kura Nehri'ne, Mısır sınırına, Kilikya ve Kapadokya'ya kadar toprakları işgal ettiği kaynaklara geçmiştir. Büyük Ermenistan, sınırlarını genişletmiş ve halkının refah seviyesini artırmıştır. Ancak ülkenin durumu iyileşirken Roma ile bağımsızlık savaşına girmişlerdir. Oğlu tarafından ihanete uğrayan Büyük Dikran, bu savaşta mağlup olmuştur. Savaş sonucunda bazı şartlar öne sürülmüştür. Bunlar; Roma'ya tabi olmak, Ermenistan'ın Roma'ya vergi vermesi ve Suriye, Kilikya, Kapadokya bölgelerini Roma Ülkesine bırakması karşılığında Kral Gnaeus Pompeius

Magnus (M.Ö. 196-48) tarafından affedilmiştir. Büyük Dikran, Roma'nın hâkimiyeti altındaki bir kral olarak Ermenistan üzerindeki hâkimiyetini sürdürmüştür (Koçaş, 1967).

Ermenistan Devleti bu yüzyıllarda Roma, Bizans, İran, Makedonya ve bu bölgelerdeki diğer devletlerle bağımsızlık savaşı vermiştir. Ancak daima güçlü bir devletin hâkimiyeti altında kalmışlar ve diğer küçük devletlerle mücadeleleri sona ermemiştir.

İran Hükümdarının etkisinde kalan Ermeni beyleri Arşam adlı kişiyi kendilerine Kral seçmişlerdir. Bu zat Part Devleti'nin Hükümdarının desteğiyle birlikte Küçük Ermenistan'da Part'ların hâkimiyeti altında olacak bir devlet inşa etmiştir. Bu devletin merkezini Mezpin'e (Nusaybin) taşıyarak hükmünü orada sürmüştür. Halkı ise birçok ırkın birleşiminden oluşan bir devlet yapısı oluşmuştur. Büyük Ermenistan ise Part Krallığı'nın hâkimiyeti altında kalmıştır. Arşam'ın ölümünden sonra yerine Apkar tahta geçmiştir. Bu sırada Ermenistan da din savaşları da çıktığı bilinmektedir. İranlılar Ermenileri Ateşperest yapmak isterken Bizanslılar Ortodoks yapmak için mücadele vermişlerdir. Arşam Arkasına İran desteğini alarak onlara tabii olduğunu belli etmiştir. Ermenistan bu zamanlarda tekrar İran, Bizans, Roma ve Part'lara tabii kalarak bağımsız bir idareye sahip olamamışlardır. Bazı tarih aralıklarında bazı krallar tarafından yönetilen Ermenistan Kralları ve halk bağımsız bir şekilde yönetilmiştir ancak genellikle büyük devletlerin himayesi altında varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir.

Ermeniler bağımsızlık savaşlarını sürdürmek isteseler de İran'a karşı bu mücadelede mağlup gelmişlerdir. İran yönetimi tarafından Marzbanlar (Hudut Valileri) Ermenistan yönetiminin başına getirilmişlerdir (Alkaya, 2006).

2.2.2. İran Yönetimi

MS.430 yılından 634'e kadar Ermeni toprakları İran hâkimiyeti altında kalmıştır. İki yüzyıl süren bu süreçte Ermeniler, bağımsızlıklarını kazanamamışlardır. İlaveten, Osmanlı döneminin aksine, dillerini, dinlerini ve kültürlerini koruyamamışlar ve tabii oldukları devletin etkisi altında kalmışlardır.

İranlılar Mazdaizm dinine göre yaşamlarını sürdürmekteydiler. Din özgürlükleri olmayan Ermenilerin üzerinde din baskısı uygulanmaktaydı. Hristiyan olan Ermenilerin öldürülmesi için emirler verildiği bilinmektedir. İran Devleti'nin başına Yezdicerd (440-457) geçmesiyle birlikte Ermenilerin üzerindeki din baskısı artmıştır. Hristiyan olan tüm

Ermenilere Mazdaizm dinine geçme emri verilmiştir. Bu kararın ardından Ermenistan topraklarında büyük bir isyan çıkmıştır. Bu isyan sırasında mabetler yıkılmış ve ateşe verilmiştir. Ayrıca İranlı valilerin hepsi öldürülmüştür. Halk, bu dini baskıya karşı silahlanarak Vardan prensinin liderliğinde bir topluluk oluşturmuştur. Ancak bu isyan kısa sürede Avair şehri sınırlarında bastırılmıştır. Bu isyanda binlerce Ermeni ve Vardan prensi de hayatını kaybetmiştir.

İran ordusu doğu hudutlarında Hunlar ile bir savaşa girdikleri için Ermeniler bir süre rahat bir şekilde yaşamışlardır. Ancak İranlılardan sonra Sasaniler yönetimi devralmıştır. Roma ile Sasaniler arasında tampon bölge olarak Ermeniler bulunmaktaydı. Bu nedenle Ermeni prensliği iki farklı bölgeye ayrılmıştır. Doğu tarafı Sasanilerin yönetimindeyken Batı kısmı Bizans'ın egemenliğinde kalmıştır. Bu durum Arap hâkimiyeti gelene kadar devam etmiştir. Sasanilerin, İranlıların gelenek ve göreneklerini sürdürdükleri bilinmektedir. (Tezcan, 2007). Sasaniler gibi İranlılar da Ermenilerin üzerinde dini baskı uygulamışlardır. Sasanilerin son kralı olan IV. Yezcird Nihaved bölgesinde Araplarla bir savaşa girmiş, ancak mağlup olmuştur. Bu sonucun ardından bütün Ermenistan toprakları Arapların eline geçmiştir.

2.2.3. Arap Yönetimi

Toplumların birbirleriyle etkileşimi birçok unsur nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bazen bir savaşla, ticaretle veya göç ve akınlarla birlikte değişik milletler tanışarak iletişim kurmuşlardır. Bu sebeple büyük medeniyetler oluşmuş, insanlık ve kültürler dünyaya yayılmıştır. Ermenilerin ve Müslümanların karşılaşması da bu unsurlardan biri olan İslam akınları sayesinde gerçekleşmiştir. İslam'ın dört halifesinden, ilki olan halife Ebû Bekir (632-634) döneminde, İslam orduları, Yermük savaşında Bizans ordularıyla karşı karşıya gelmiştir. Bu ordu içerisinde Ermeni askerler de vardır (İpek, 2014).

Yukarıda bahsedildiği üzere Sasani devleti yıkılmış ve yerine Arap hâkimiyeti gelmiştir. Araplar, İran topraklarına hâkim olduktan sonra Kafkasya bölgesinde durum büyük oranda değişmiştir. Artık bu coğrafyada Bizans-Sasani mücadeleleri sona ermiş, yerine Arap-Bizans anlaşmazlıkları başlamıştır. Ermeniler bu dönemde Müslümanlarla en yoğun iletişimi yaşamışlardır.

638 yılında Araplar, Ermeniyye olarak adlandırdıkları bu topraklardan "Amid (Diyabekir)" bölgesini fetih yoluyla kendi hâkimiyetleri altına almışlardır. Daha sonra Yukarı Dicle boylarını ve Bitlis Ahlat bölgesini fethederek akınlarını sürdürmüşlerdir (Süslü vd., 1995). 640 yılında ise Ermenilerin merkezi olan Divin şehri Araplar tarafından ele geçirilmiştir. Müslümanlar, Hz. Osman (644-656) döneminde Ermeni akınlarına devam etmiş ve Ermeni bölgesinin yaklaşık tamamı Arap hâkimiyetine geçmiştir. Divin bölgesine Müslüman valiler atanmış ve onların idaresi altında bu bölge yönetilmeye başlanmıştır.

Müslüman halk, Ermeni topraklarına (Tiflis, Divin, Ahlat, Erciş, Nahçıvan, Erzurum gibi bölgelere) yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu sayede iki millet arasında etkileşim daha da artmıştır. Sosyal hayatın gelişmesiyle birlikte İslam Kültürü ve Medeniyetinin Ermeniler üzerinde etkileri görülmüştür. Müslümanlar gibi giyinmeye ve onların adetleri gibi yaşamaya çalışıyorlardı (İpek, 2014). Denilebilir ki, Anadolu Müslüman-Türk unsurların hakimiyeti öncesinde Ermeniler, İslamiyet ve İslam kültürüyle tanışmışlar ve Müslüman bir cemaatle birlikte yaşama pratikleri bu dönemde gelişmeye başlamıştır

Ermeniler, Sasaniler ve Bizans'ın din baskılarına maruz kalmışlardı. Arap hâkimiyeti döneminde ise bu durum gerçekleşmemiştir. Can ve mal güvenliği sağlanmış, ibadetlerine karışılmamış ve örf ve adetlerini yaşamakta özgür bırakılmışlardır. I. Muâviye (661-680) dönemine kadar bu durum devam etmiştir.

Bizanslılar, İslam ordularının akınlarından rahatsızlık duymaktaydı. Ermeni topraklarının Müslüman yönetimi altında olması, bu durumu daha da kötüleştirmekteydi. Bu nedenle Emevi döneminde Ermenileri kışkırtıp dinlerini kullanarak isyanları teşvik etmişlerdir. Görüldüğü üzere, din azınlığı propagandasıyla Ermeniler'in, Müslümanlar'a karşı kışkırtılması ilk değildir. İsyânların engellenmesi ve tekrar kontrolün sağlanması amacıyla 662 yılında I. Muâviye, Grigor adlı kişiyi Ermenistan bölgesine vali olarak atamıştır. Buna karşılık Ermeniler bu durumdan memnun olarak Emevilere cizye vermeyi kabul etmişlerdir. Yeniden hâkimiyetin sağlandığı Ermeni topraklarında Ermeniler kendi istekleriyle Arap birliklerine tabi olmuşlardır. Bu tabi olma sebepleri, Doğu Roma'nın mezhep farkından dolayı Ermenilere baskı ve zorla göç uygulamasıyla karşılaşmamaları ve daha iyi yaşam koşullarıdır. Bu yıllarda Ermeniler, Müslüman hâkimiyetinde sorun çıkarmamışlardır (Kürkçüoğlu, 2013).

Emevi Halifesi Muâviye'nin 680 yılında ölümünden sonra Emevi Devleti'nin başına oğlu Yezîd b. Muâviye (680-683) geçmiştir. Ermeniler, Yezîd döneminde de baskı ve şiddete maruz kalmadan yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ancak Yezîd b. Muâviye'nin ölümüyle birlikte İslam devletinde bir otorite boşluğu oluşmuştur. Ermeniler, bağımsızlık düşünceleriyle bu boşluğu kullanarak isyan hareketlerini yeniden başlatmışlardır. Ancak bu isyanlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır, çünkü İslam devletinde otorite yeniden sağlanmıştır.

Abdûlmelik b. Mervân'ın (685-705) hâkimiyetinin son dönemlerinde Ermeniler tekrar bir isyan girişiminde bulunmuşlardır. Abdûlmelik, bu isyanlara direnerek 856 yılına kadar Ermenilerin valiliğini üstlenen Boğa el-Kebîr'i atamıştır (Ötenkaya, 2015).

Abbasî devletinin 9. yüzyılın ikinci yarısında durumu kötüleşmeye başlamıştı. İsyanlar ve hanedanlar arasındaki çatışmalar devletin zayıflamasına yol açmıştır. Mütevekkil (847-861) halife olduktan sonra iç karışıklıklar artmış ve Ermeniler bu durumu kendi lehlerine kullanmışlardır. Halife Mütevekkil'in ölümünden sonra da bu durum devam etmiştir. Abbasi hilafetine karşı isyanlar devam etmiştir. Bu süreçten anlaşıldığı üzere, Osmanlı döneminde olduğu gibi öncesinde de Ermeniler,

Müslümanlar, Ermeni bölgesindeki durumlar geliştikçe, kendilerine tabi olma ve vergi verme şartlarıyla Ermenileri krallıklar halinde yönetmeyi tercih etmişlerdir. Büyük Ermenistan bölgesi, Arkanaz ailesinden Aşot'un yönetimindeyken Van bölgesindeki Vaspurakan Krallığı'nın var olduğu bilinmektedir. Ancak bu iki prenslik de Bizans tarafından ele geçirilmiştir. 1045 yılında Ani şehrinin kralı olan Gagik-Haçik, topraklarını Bizans'a vermiş ve ardından 1064 yılında Ermeni Kars kralı Gagik-Abbas, bölgeyi Bizans'a devrederek Kapadokya bölgesine göç etmek zorunda kalmıştır. Selçuklular dönemine kadar bu iki prenslik Bizans'ın hâkimiyetinde kalmıştır (Alkaya, 2006).

2.2.4. Büyük Selçuklu Devrinde Ermeniler

Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya fetih hareketlerine başlamadan önce Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında iki Ermeni prensliği bulunmaktaydı. Anadolu'nun doğu bölgesinde bulunan bu iki prenslikten biri Bagrat Ailesi tarafından yönetilen Ani kalesiydi, diğeri ise Ardzurunî Hanedanlığı tarafından yönetilen Van Gölü'nün doğusundaki Vaspurakan Prensliği idi. Daha önce belirtildiği gibi, bu iki prenslik

önceden Abbasi Devleti'nin hâkimiyeti altındayken daha sonra Bizans'ın işgaline uğramıştır. Yani Selçuklular, Anadolu'ya adım attıklarında Ermenileri işgal etmemişler, zaten işgal altında olan bir devleti kendi hâkimiyetleri altına almışlardır.

Selçuklu Türkeri'nin Bizans'a yönelik akınları sonucunda Vaspurakan Kalesi'nin yöneticisi olan Ardzurunî ailesinin prensi ve Vaspurakan prensliğinin lideri olan Senekharim, 1021 yılında prensliğini Bizans İmparatoru II. Basil'e (976-1025) devretmiştir. Senekharim, bir kısmıyla birlikte ailesini de alarak Sivas bölgesine göç etmiştir. Bu şekilde Van bölgesini işgal eden Bizans, bu bölgeyi ve çevredeki Ermeni halkını Urfa bölgesine göç ettirmiştir. Vaspurakan bölgesi 32 yıl boyunca Bizans'ın hâkimiyeti altında kalmıştır.

Ani kalesi bu dönemlerde hala Bizans'a bağlı kalmaya devam etmiştir. Ani kalesinin Prensi Sempati Bizans İmparatorluğu'nun tacizleri nedeniyle, hakimiyeti altındaki bölgeyi Bizans'a vasiyet olarak bırakmıştır. Sempati'nin ölümünden sonra Bizans, bu vasiyete dayanarak Ermenilerden bu toprakları talep etmiştir. Ancak Sempati'nin yeğeni bu talebi reddetmiştir. Bununla birlikte, Bizans tarafından Ani kalesi de işgal edilmiştir. Bu bölgelerde bulunan Ermeni halkı zorla Orta Anadolu'ya sürgün edildiği bilinmektedir. Ermeni asıllı tarihçi Matthieu, Bizans tarafından gerçekleştirilen bu sürgün olayını şu sözlerle anlatır: "*İktidarsız ve kadınlaşmış iğrenç Rum Milleti, Ermenistan'ın en cesur evlatlarını yurtlarından koparıp dağıttılar, milletimizi tahrip edip Türklerin istilasını kolaylaştırdılar*" (Yinanç, 1944).

Selçuklu Devleti henüz resmi olarak kurulmadan önce, devletin kurucularından biri olan Çağrı Bey, Türklerle Ermeniler arasındaki ilişkiyi kuran kişiydi. Keşif amacıyla Doğu Anadolu bölgesine düzenlediği seferde Çağrı Bey, kuvvetlerini Maverâünnehir'den toplayarak yola çıkmıştır. Doğrudan Ermeni prensliği olan Vaspurakan'a saldıran Çağrı Bey, bölgenin batı tarafını ele geçirmiştir. Ermeniler, Türkleri yeni tanıştıkları bir ırk olarak nitelendirmişlerdir ve onların ok ve mızrak gibi savaş aletlerine ve uzun örgülü saçlara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ermeni birlikleri Oğuz kuvvetlerine karşı direnememiştir. Zaferin ardından Çağrı Bey, Gürcistan'a ilerlemiş ve orada da kazandığı zaferle Horasan'a dönmüştür (Ayan, 2014).

1040 yılında Büyük Selçuklu Devleti kurulduktan sonra Oğuzların Anadolu'ya düzenlediği akınlar bu devletin çatısı altında gerçekleşmeye başlamıştır. Devletin

kurucularından bir diğ er isim olan ve bu devletin ilk Sultanı olan Tuğrul Bey (1040-1063), öncelikle devletin merkezini Nişabur'dan Rey şehrine taşıyarak 1043 yılında Anadolu seferlerine başlamıştır. Bu seferler sırasında II. Basil, Türklere karşı emniyet sağlamak amacıyla doğu sınırlarında bulunan tüm Ermeni ve Gürcü vasal krallıklarını kendi hâkimiyeti altına almıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya düzenlediği akınlar sırasında Bizans İmparatorluğu'nun başına IX. Konstantin Monomakos (1042-1055) geçmiştir. Bilindiği  zere Konstantin, Ermeni halkına ağır vergiler yüklemiş ve birçoğunu Anadolu'nun i  bölgelerine göç etmeleri için zorlamıştır. Ayrıca, Ermeni halkının önde gelen ailelerinin mallarına el konulmuş ve evlerinden uzaklaştırılmışlardır. Ermeni kiliselerine ve manastırlarına Bizans'ın dini liderleri yerleşmişken, kentlere ise Bizans aristokrasisi yerleşmiştir. Bu eylemler sonucunda Ermeni prensliklerinde Ardzun  ve Bagratuni hanedanlıklarının sona erdiği bilinmektedir (Sevim, 1983). Bu eylemlerle Türk fetih hareketlerinin Bizans'a kolaylaştırıldığı görülmektedir.

Tuğrul Bey, Anadolu akınlarının başında İbrahim Yınal ve Kutalmış'ı görevlendirmiştir. Yınal Bey, Dicle Nehri kıyılarına doğru ilerlerken Kutalmış, Aras Nehri'ni geçerek Ermeni ve Gürcü topraklarına girmiştir. Diğ er yandan Musa Yabgu'nun oğlu olan Hasan, Vaspurakan'a saldırmıştır. Ancak 1048 yılında Bizans valisi Aron ile yaptığı mücadelede şehit olmuştur (Ersan, 2019).

Hasan'ın şehit düşmesiyle birlikte Tuğrul Bey'in emriyle 1048 yılında İbrahim Yınal ve Kutalmış, Pasin Ovası'ndaki Hasankale  nlerinde Bizans ordusuyla karşı karşıya gelmişlerdir. Bizans ordusunun kuvvetleri Ermeni ve Gürcü birliklerini de bünyesine almıştır, ancak Selçuklulara karşı bozguna uğramıştır. Bizans komutanı Liparit tutsak alınırken birçok Ermeni ve Gürcü askeri Ani kalesine kaçmıştır (Sevim, 1983). Bu harek tı Ermeni tarihçi Urfalı Mateos şu sözlerle anlatmıştır:

“Ermenistan krallığını hilek rlikle Bagratuni hanedanının elinden gasp eden imparator Monomah'ın hâkimiyeti zamanında ve Bedros'un Ermeni katolikosluğu günlerinde, Allah 'ın gazabının bir al meti olan fel ket, Sultan Tuğrul'un emriyle İran'dan üzerimize gelmeye başladı. Apreem (İbrahim) ve K t lm ş (Kutalm ş) adlı iki kumandan, Sultanın divanından çıkıp, muazzam bir ordunun başında oldukları halde Ermenistan' a karşı yürüdüler. Onlar bütün Ermenistan'ın, Romalılar yüzünden başsız ve müdafaasız kalmış olduğunu biliyorlardı. Çünkü Romalılar, cesur ve kuvvetli adamları şarktan uzaklaştırmışlardı ve Ermenistan'ın ve bütün şark müdafaası yalnız hadımağası olan kumandanların elinde kalmış bulunuyordu.

İşte bu zamanda, zalim askerler, Ardızın denilen çok nüfuslu ve meşhur Ermeni şehrine geldiler. Onlar, şehri surdan mahrum bir vaziyette ve lâkin sayısız erkek ve kadın ve hesapsız altın ve gümüşle dolu olarak buldular. Şehir halkı, Müslüman askerlerini görünce ittifakla onlara karşı geldiler. Şehrin etrafında şiddetli bir muharebe oldu. Muharebe hemen bütün gün devam etti ve tarlalar kanla boyandı. Çünkü ne iltica edilebilecek bir yer ne de bir yardım ümidi vardı” (Mateos, 2000).

1063 yılında Sultan Tuğrul'un ölümüyle birlikte Büyük Selçuklu Devleti'nin başına Alp Arslan Bey (1063-1072) geçmiştir. Amcasının devam edemediği Anadolu akınları, Sultan Alp Arslan döneminde ivme kazanmıştır. Alp Arslan ordusunu, Ani kalesinin kuzeyinde yer alan surların ve hendeklerin olduğu bölgeye konumlandırmıştır. Ani kalesi, Bagrat Krallığının başkenti olarak büyük ve korunaklı bir özelliğe sahipti. Ermeniler, Türklere karşı büyük bir direniş göstermek istemişler, ancak başarılı olamayarak mağlup olmuşlardır. 16 Ağustos 1064'te Ani kalesi Sultan Alp Arslan tarafından fethedilmiştir. Kalenin içindeki Ermeni prensleri ve savunma komutanları arasında çıkan bir anlaşmazlık sonucunda Sultan'ın fetih süreci kolaylaşmıştır. Türk-İslam adetlerine göre, bir şehir gayrimüslimlerden fethedildiğinde ilk olarak şehrin merkezine bir cami yapıldı. Bu adet, Ani kalesinde de uygulanarak Selçuklu dönemine ve İslam mimarisine uygun bir cami inşa edilmiştir. Ani'de yaşayan Ermeni halkı için vergi koşulu getirilmiş ve karşılığında kalede özgürce yaşama hakkı tanınmıştır. Alp Arslan, fethedilen şehir ve bölgeleri kumandanlarına kılıç hakkı olarak dağıtmıştır (Yardımcı, 2019).

Ani kalesinin fethinden sonra Kars bölgesini Bizans adına yöneten Gagik, kalenin alındığını duyduktan sonra kendi kaderinin de öyle olacağından endişe duyarak Sultan Alp Arslan'ı Kars'a davet etmiştir. Selçuklu Devleti'nin himayesine girmek isteyen Gagik, Tuğrul Bey'in ölümü sebebiyle Alp Arslan'ı siyah kıyafetler içinde karşılamış ve üzüntüsünü dile getirmiştir. Sultanın takdirini kazanan Gagik, şehrin yönetimini devam ettirmiş ve Türklere tabi olmuştur (Kırzioğlu, 1953). Birçok şehrin ve Ani'nin fetih edilmesi, İslam dünyasında büyük yankı uyandırmıştır. İslam Halifesi Sultan Alp Arslan, bu başarısı dolayısıyla Ebu'l Feth unvanını almıştır (Sevim, 1983).

Büyük Selçuklu Devleti, Malazgirt Meydan Muharebesi'ni kazanmasıyla birlikte Doğu Anadolu Bölgesi'nin tamamen hâkimiyetini ele geçirmiştir. Yapılan akınlar sebebiyle Bizans'ın etkisi azalmış ve Selçuklular, Anadolu'nun iç kısımlarına doğru ilerleyen Oğuz Türklerinin önüne zorluk çıkmadan Marmara kıyılarına kadar ilerleme imkânı

bulmuşlardır. Ermeniler, bu akınlara karşı direniş göstermek istemişler, ancak pek imkanları olmamıştır. Çünkü Bizans tarafından işgal edildikleri dönemlerde Ermeni halkı bölünmüş ve parçalanmıştır. Birlik olmamasıyla birlikte Anadolu'nun Türkleşmesi bir nebze daha kolay olmuştur (Ersan, 2014).

Alp Arslan'ın 1072 yılında vefat etmesi üzerine Büyük Selçuklu Devleti'nin başına Melikşah Bey (1072-1092) geçmiştir. Melikşah Sultan olduğu dönemde Anadolu'da tam hâkimiyet sağlamıştır. Anadolu Alp Arslan döneminde fethedilmiş olsa da Melikşah döneminde resmen Türk yurdu haline gelmiştir (Kafesoğlu, 2014). Selçuklu Türklerinin ilerleyişinden rahatsız olan VII. Mikhail Dukas (1071-1078), hücumları durdurmak amacıyla bir ordu kurmuştur. Ücretli Frank askerlerinden oluşan bu ordunun başında Frank askerlerinin lideri Roussel de Ballieul ve Aleksios komutanlığında birlikler Orta Anadolu'ya doğru hareket etmiştir (Sevim, 1962:126). Diğer yandan Ermeni piskoposu Barseğ, Türklere verilen vergilerin ağırlığından dolayı ve Maraş bölgesinde yeni kurulan Ermeni prensliğinin durumu hakkında bir heyet kurarak Sultan Melikşah'ın huzuruna çıkmak istemiştir. Sarayda iyi bir şekilde karşılanan heyet, taleplerini sunmuştur. Sultan, Manastır ve din adamlarından alınan vergileri azaltmış ve heyeti Türk askeri himayesinde geri göndermiştir (Sevim, 1983).

Melikşah, Antakya ve Bağdat seferlerinde bulunan halka iyi bir şekilde yaklaşarak yumuşak bir tutum sergilemiştir. Bu davranış biçimi sebebiyle Ermeni tarihçi Mateos, Sultan Melikşah için "Sultanın yüreği, Hristiyanlara karşı şefkatle doluydu. O, geçtiği bölgelerin halkına bir baba gözüyle bakıyordu. Böylelikle hiç savaş yapmadan birçok eyalet ve şehre hâkim oldu" demiştir (Mateos, 2000).

Melikşah döneminde Ermeniler ve diğer gayrimüslim halk Türklerin yönetiminde memnun kaldıklarını belirten kaynaklar bulunmaktadır. Din özgürlüğüne ek olarak, özgür bir şekilde yaşama hakkına sahip olan Ermeni halkı, Bizans'ta göremedikleri saygı ve huzuru Türklerin himayesinde bulmuşlardır. Ancak bu durum bir süre devam etmiş, Bizans'ın kışkırtmalarıyla birlikte Ermeniler Haçlı Seferlerine katılmışlardır (Gök, 2015).

2.2.5. Türkiye Selçuklu Devleti'nde Ermeniler

1071 Malazgirt zaferiyle birlikte Anadolu'ya Türk göçleri büyük bir ivme kazanmıştır. Bu nedenle Ermeniler, Fırat Nehri boyunca Toroslar bölgesi, Kilikya, Maraş ve Urfa

bölgelerine göç etmişlerdir. Bu topraklarda ilerleyen zamanlarda Ermeni nüfuzunun güçlendiği görülmektedir. Bu durumun sonucunda küçük prenslikler kurmuşlardır. Anadolu bölgesine Türk akınlarının hızla gerçekleşmesi sonucunda Türkiye Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur (Yardımcı, 2019).

Bizans tarafından Malatya-Antakya kanalını Türklere karşı savunan Ermeni kökenli Bizans generali Philaratos, bu savaş ortamındaki karmaşadan yararlanarak Bizans'a itaat eden Ermenileri etrafında toplayarak üzerlerinde hâkimiyet kurmuştur. Antakya bölgesine göç eden bu kabile, buradaki Rumları katletmiş ve bölgeye yerleşmiştir. Philaratos, oğlu Barsam'ı da Urfa'ya yerleştirmiştir. Philaratos, Süleyman Şah'ın hâkimiyetini tanıyarak ona vergi vermiş ve 1085 yılına kadar Ermenilerin üzerinde hakimiyetini korumuştur. Süleyman Şah, 1085 yılında Antakya'yı fethettiğinde, Philaratos oğluyla birlikte kaçmıştır. Urfa'nın fethedilmemesiyle birlikte Ermeniler, Anadolu Selçuklularının hâkimiyetini tanımışlardır. Ancak Süleyman Şah'ın Suriye Selçuklu hükümdarıyla arasında bir savaş çıkmış ve Anadolu Fatih Süleyman Şah bu muharebede hayatını kaybetmiştir. Bunun sonucunda Türklerde bir otorite boşluğu yaşanmış ve birlikleri dağılmıştır. Ermeniler bu fırsattan yararlanarak Selçukluların hâkimiyetini tanımamaya başlamışlardır. Ani kalesinin son prensi II. Gagik'in soyundan gelen Rupen, Oşin ve Hetum Ermeni komutanları Kozan (Sis), Kadirli (Kars), Namrun topraklarına yerleşmişlerdir (Yinanç, 1944).

1096 yılında başlayan I. Haçlı seferi ortamında Ermeniler, bu durumdan yararlanarak Çukurova'da hem siyasi bir oluşum için harekete geçmişler hem de Türklere karşı Haçlı ordularına yardım etmişlerdir (Ersan, 2019). Ancak Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan döneminde Elbistan Ermenileri, Türklerin yanında yer alarak onlarla sulh içinde yaşamışlardır. Sultanın ölümüyle birlikte Rupen oğlu Toros, Haçlılarla birlik olarak Selçuklu'nun sınır topraklarına saldırmaya başlamıştır. Ancak II. Kılıç Arslan'ın komutasındaki ordu, hava şartları ve veba salgını sebebiyle geri çekilmek zorunda kalmıştır (Turan, 1984).

Ermeni Prensligi, iki ayrı bölgeye ayrılmıştır. Merkezi Kozan olan prenslik, genellikle Çukurova'nın dağlık bölgelerini kontrol etmiştir. Ancak Adana, Tarsus ve Misis bölgeleri Bizans'ın hakimiyeti altında kalmıştır. İlerleyen yıllarda I. Leon'un oğlu II. Toros, 1150 yılından itibaren Çukurova'yı Bizans'ın egemenliğinden çıkararak kendi kontrolü altına

almıştır. Toros topraklarını genişleten II. Toros, Selçuklularla savaş girişiminde bulunmuştur. Haçlılarla anlaşma yapmış olan II. Toros, I. Mesud ile karşı karşıya gelmiştir. Ancak hava şartları ve veba salgını nedeniyle Sultan Mesud geri çekilmek zorunda kalmıştır (Turan, 1984).

Haçlı seferlerine büyük destek veren Ermeniler, III. Haçlı Seferi sırasında da tutumlarını değiştirmemişlerdir. Kayıtlara göre, Haçlı ordularının Kilikya'dan geçişine rehberlik etmişlerdir. 1198 yılında II. Leon, Katolik mezhebine geçmiştir ve bu durum, onun kral olma hedefindeki istikrarını göstermektedir. Papa II. Celestin ve Alman Kralı VI. Henri tarafından kral ilan edilmiştir (Iorga, 1930). Sultan II. Süleyman ile çıkan savaş sonucunda Çukurova, Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. (Turan, 1984).

XIII. yüzyılda Selçuklu Devleti, siyasi bütünlüğünü ve toprak bütünlüğünü kaybetmiş ve çöküş dönemine girmiştir. Bu dönemde Anadolu'da çeşitli Türk beylikleri ortaya çıkmıştır. 1308 yılında resmi olarak Selçuklu Devleti'nin çöküşü gerçekleşmiştir. Anadolu'ya yayılan Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları gibi Türk beylikleri, Çukurova'ya yerleşmeye başlamıştır. Kozan ise Halep valisi Seyfeddin Baydemir tarafından fethedilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Çukurova, Ramazanoğulları tarafından tamamen Türkleştirilmiş ve bölgedeki Ermeniler Türk kültürünü ve geleneklerini benimseyerek bu beylik ahalisiyle birlikte yaşamaya başlamışlardır (Süslü, 1995).

3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ERMENİLER

Moğolların Selçuklu Devleti'ni işgali üzerine Anadolu'daki Türkmen Beyler kendi böğlerinde hakimiyet ve nüfuzlarını güçlendirmeye başlamışlardır. Ancak ilerleyen dönemde, Moğolların Anadolu'da hakimiyetleri zayıflamaya başlamıştır. Bu geri çekilişle birlikte güçlenen beylikler kendi devletlerini kurma noktasında büyük bir iştiaqla hareket etme eğilimi içerisine girmişlerdir. Bunlardan biri olan Osmanlılar uç beylik olarak varlık göstermekteydiler. Bu bağlamda coğrafi olarak gelişme ve büyüme noktasında oldukça ciddi bir potansiyele sahiptiler. Asya'daki Bizans topraklarının fethinin ardından Avrupa'ya yönelen Osmanlı Beyliği bu hudutlarda olan göçebe Türkmen beyliklerini de bünyesine alarak siyasi birliğini oluşturmaya başladı (Köprülü, 2016).

3.1. Kuruluş Dönemi

Osmanlı Devleti'nin kurulması üzerine temeller atılmaya başlandığında Ermeni toplumu dağınık bir coğrafyaya yayılmıştı. Çukurova, Doğu Anadolu ve Kafkasya bölgelerinde küçük Ermeni prenslikleri mevcut idi. İran, Bizans, Gürcü ve Selçuklu' da ise dağınık topluluklar halinde bu devletlerin hakimiyeti altında ikamet etmekteydiler (Süslü vd., 2001) Selçukluların devamı niteliğindeki Osmanlı Devleti kurulduktan sonra Konya, Eskişehir ve Kütahya ilinin çevresine yerleştirilmişlerdir (Hocaoğlu, 1976).

Ermeniler Bizans İmparatorluğu'nda uğradıkları baskı ve zulümden sonra Türklerin idaresini girdiklerine hem Selçuklu hem Osmanlı Devleti'nde hiçbir devletin himayesinde yaşamadıkları hak, adalet ve özgürlüklerine erişmişlerdir (Kılıç, 2012).

Dillerini ve kültürlerini yeniden canlandıran Ermeniler'e, Rumlar'ın dini boyunduruğundan kurtulmalarını sağlamak amacıyla, dini topluluk kurma izni verilmiştir (Ulu, 2009). Bu dini cemaat kurulduktan sonra merkezi Kütahya olarak kayıtlara geçmiştir. Osman Bey döneminde Bursa'nın başkent olmasıyla birlikte Ermeni cemaatinin yeni merkezi bu şehir olmuştur (Çarkçıyan,2006).

3.2. Yükselme Dönemi

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra şehirde bulunan Rumların Ermenilere karşı baskın tavırlarına karşı ve Ermenilerin bazı kabiliyetlerini değerlendirmek amacıyla İstanbul'da bir Ermeni Patrikliği kurmuştur. İstanbul'un fethinden önce Ermenilerin dini liderlikleri Eçmiyazin'da, Kozan'da ve Akdamar da bulunmaktaydı. İstanbul Ermeni patrikliği kurulduğu zaman bu illerdeki Katoğiosluk'lardan dini bakımdan gerideydi. Ancak Fatih Sultan Mehmet bu patrikliğe mahalli, idari, hukuki, sosyal ve kültürel yetkiler ile birlikte dini merkez olma ayrıcalığını da verdi. Bu sebeple idari ve sosyal yetkilerle birlikte Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Osmanlı Ermeni patrikliği diğer tüm Ermeni Kiliselerinden daha üst bir konuma gelmiştir (Ortaylı,2014). İstanbul'un fethiyle birlikte II. Mehmet 1461'de Bursa'da bulunan Ermeni Piskoposu Hovagim ve Ermeni halkından ileri gelen altı haneyi İstanbul'a getirterek buraya yerleştirmiştir. Hovagime'i yeni kurulan İstanbul Ermeni Patrikliğinin 'in başına Patrik olarak görevlendirmiştir. Bu unvanla birlikte bu patrikhane bütün Ermenilerin baş patrikliği haline gelmiştir (Seyfeli, 2020). Görünen o ki Rumlara verilen bütün imtiyazlar din özgürlüğü vb. gibi haklar Ermenilere de verilmiştir.

Ermeni Patrikliğinin kurulmasıyla birlikte Anadolu'dan İstanbul'a doğru bir Ermeni iskanı gerçekleşmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Ermeniler karşı sergilediği tutumu ondan sonra gelen padişahlarda da devam etmiştir (Dere,2008). Yavuz Sultan Selim (1512-1520) 1514 yılında Çaldıran muharebesini zaferle sonuçlandırdıktan sonra Tebriz şehrinde Ermeni sanatçıları İstanbul'a getirmiştir (Uras,1974). Ermeniler kısa sürede dini anlamda örgütlenerek, gördükleri hoşgörü sayesinde Osmanlı toplumu ile de aynı hızda kaynaşmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlar genişledikçe farklı coğrafyaları da kendi hakimiyeti altına almaya başlamıştır. Bu durum sonucunda farklı etnik gruplara, dinlere ve mezheplere ait insanlara hükmeden Osmanlı çok uluslu bir devlet haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemi iki ana ögeden oluşmaktaydı. Bunlar şer'i ve örfi hukuk sitemidir. Gayrimüslimlerin bütün hukuki düzenlemelerinin diğer İslam devletlerinde de olduğu gibi Osmanlı'da da şer'i hukuka göre düzenlendiği bilinmektedir. Ermeni halkı da gayrimüslim tebaasının içinde varlıklarını sürdürdükleri için bu düzenlemeye tabii idiler. İslam hukukuna göre gayrimüslimler için "Zimmi" adı

kullanılmıştır. Bu durum Osmanlı'da da devam etmiş ve Ermeniler resmi evraklarda da bu isimle beyan edilmişlerdir. Bu kavram statüsünde olanlar dinde zorlama ve hürriyetlerinden yoksun kalma gibi durumlarla karşılaşmazlar can ve mallarını Osmanlı Devleti'ne teslim ederlerdi. Bunun karşılığında ise cizye ve haraç vergisi vermek ile mükellef oldukları tarihi kaynaklarda görülmektedir (Ata, 2017). Ermeniler de bu sistem içinde oldukları için, diğer dini etnik gruplar gibi kendine liderini seçme ve kendilerini yönetme hakkına sahiptilerdi. Bunun dışında Millet sistemi dahilinde diğer gayrimüslimlerin sahip olduğu yargılama ve eğitim işlerinde kısmi özerklik Ermeniler için de geçerliydi (Kurtaran, 2011).

3.3. Kanuni Dönemi Sonundan Tanzimat Fermanına

Osmanlı'da genellikle Türkler, devlet işlerini veya askerlik mesleğini tercih ederken, gayrimüslimler askerlikten muaf oldukları için ticaret ve sanayi sektörlerinde daha etkin bir rol oynarlardı. Osmanlı Ermenileri, bu avantajdan yararlanarak hem sakin bir yaşam sürdürmüşler hem de nüfusları giderek artmıştır. XIX yüzyılda Osmanlı Ermenileri, ticaret ve sanayi alanlarında büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Örneğin, III. Selim döneminde Dadyan ailesi, II. Mahmud döneminde ise Düzoğulları, Balyan ve Kazaz Artin gibi aileler ticaret ve sanayi sektörlerinde öne çıkan aileler arasındaydı. Bu dönemde, Ermeniler "Amira" adını verdikleri bir topluluğu oluşturmuşlardır. Bu grup, tüccarlar, bankerler ve devlet memurları gibi çeşitli sınıflardan oluşuyordu. Bu topluluk sayesinde okullar, matbaalar ve kütüphaneler açılmış ve Ermeni öğrencilere destek sağlanmıştır. Bu faaliyetler, Ermenilerin toplumsal yaşamlarının büyük ölçüde gelişmesine katkı sağlamıştır (Uras, 1974).

Fransız Devrimi, 1789 yılında gerçekleşti ve bu tarihsel olay sadece Fransa'yı etkilemekle kalmadı, aynı zamanda diğer ülkeler ve topluluklar üzerinde de derin etkiler bıraktı. Osmanlı İmparatorluğu, bu değişimlerden kaçamadı. Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeni ve Rum nüfuslar da bu tarihsel olaydan etkilendi. Fransız Devrimi, "eşitlik, özgürlük, kardeşlik" gibi ilkeleri öne çıkararak yeni bir çağın kapılarını açtı. Bu ilkeler, Osmanlı İmparatorluğu'nda farklı milletler ve topluluklar arasındaki durumu sorgulamalarına neden oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nda "millet sistemi" olarak bilinen yapı, farklı dini ve etnik grupların kendi iç işlerini düzenlemelerini sağlıyordu. Ancak Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan eşitlik ve özgürlük kavramları, Osmanlı'daki

gayrimüslim toplulukların bağımsızlık arayışlarına yol açtı. Bu nedenle millet sistemi yeniden gözden geçirilmeye başlandı ve Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki hukuki ve adaleti işler birbirinden ayrıldı (Birsell, 2011).

Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyılın başlarında Avrupa'da yaşanan siyasi ve sosyal değişimlerle uyumlu hareket etmek istendi. II. Mahmud döneminde, çağdaş ve yenilikçi politikalar benimsendi. Bu politikaların merkezinde, farklı dinlere, dillere ve etnik kökenlere bakılmaksızın tüm Osmanlı toplumunu birleştirmeyi hedefleyen bir "Osmanlılık" anlayışı vardı.

3.4. Tanzimat'tan II. Abdülhamid Dönemine

Ermeni halkı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında, XIX. yüzyılın başlarına kadar "Millet sistemi" adı verilen bir uygulama çerçevesinde özgür ve rahat bir yaşam sürdürdü. Ancak, yukarıda bahsedildiği gibi, Fransız İhtilali gibi dünya genelinde etkili olan tarihsel olaylar, Osmanlı İmparatorluğu'nda da bazı karmaşıklıklara yol açtı.

Fransız İhtilali, Osmanlı topraklarındaki gayrimüslim topluluklar arasında dışarıdaki devletlerin etkisine girme eğilimine neden oldu. Rusya, Ortodoks Hristiyanları, Fransa, Katolikleri ve İngiltere ise Protestanları Osmanlı İmparatorluğu üzerinde kendi çıkarları için koruma amacıyla destekledi. Örnek olarak, II. Mahmud'un 1830 yılında Fransız elçiliğinin temsilciliğini kabul etmesiyle Katolik Ermenileri bir topluluk olarak tanıdı. Ardından, İngilizler de bu hareketi destekledi ve 1850 yılında Ermeni Protestan topluluğunu bir fermanla tanıdı (Metin,2001).

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, farklı dini ve etnik grupları kendi çıkarları doğrultusunda himaye eden büyük güçlerin etkisi altında karmaşık bir politika izledi. Bu etkiler, Osmanlı İmparatorluğu içindeki toplumsal ve siyasi dinamikleri etkiledi.

Tanzimat Fermanı, 3 Kasım 1839'da Gülhane Meydanı'nda ilan edildi ve Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli bir dönüm noktasıdır. Bu ferman ile birlikte, gayrimüslimler ve Müslümanlar arasında eşit haklara ve herkesin güvenliğinin devlet tarafından sağlanacağına dair taahhütlerde bulunuldu. Gülhane Hatt-ı Hümayun'unda yazılan bu yenilikçi değişiklik, Osmanlı hukuk sistemini temelden değiştirdi ve millet sistemi, din hukuku yerine Osmanlı İmparatorluğu'nu daha kozmopolit bir devlete dönüştürdü.

Bu değişikliklerin sonucunda Ermeniler ve diğer gayrimüslim topluluklar, askerlikten muaf olmaları nedeniyle eğitim ve ticaret alanlarında daha etkin bir rol oynamaya başladılar. Ayrıca, sancak merkezlerinde Müslüman ve gayrimüslimlerden oluşan meclisler kurulmaya başlandı (Ayıldız,2011).

Ancak, Tanzimat Fermanı, bazı Osmanlı devlet adamları ve Müslüman halk arasında rahatsızlık yarattı. İslam devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneklerine aykırı olduğunu savunanlar oldu. Bu fermanın getirdiği değişiklikler, Osmanlı toplumunda karışık duygulara yol açtı. Müslümanlar arasında bu reformlara karşı direnç ve endişe de bulunmaktaydı. Bu nedenle Tanzimat dönemi, Osmanlı İmparatorluğu içindeki siyasi, toplumsal ve dini dinamikler arasında çatışmalara ve tartışmalara neden oldu.

Tanzimat Fermanı, 3 Kasım 1839'da ilan edildikten sonra, bu reformların Konya ili ve diğer eyaletlere iletilmesi gerekiyordu. Fermanın ilanından bir yıl sonra, yani 1839'dan 1850'ye kadar, Konya Eyaleti'nde Tanzimat'ın gerektiği gibi uygulanmadığı tespit edildi. Merkezi yönetim, bu durumu göz önüne alarak Konya Valisi Tosun Paşa'yı görevden aldı. Yerine ise daha önce Kastamonu Valiliği yapmış olan Mehmed Selim Paşa atanmıştır.

Bu değişikliklerin ardından Konya Eyaleti'nde Tanzimat prensiplerinin daha iyi uygulanabilmesi için bir talimâtname hazırlandı. Bu talimatname, Ali Selim Paşa'ya atanmadan önce sunuldu. Bu dönemde, Konya'daki mahkemelerde usulsüzlükler, idari ve mali suiistimaller gibi birçok sorun tespit edildi. Bu nedenle Konya Defterdarı Sadık Efendi görevden alındı ve yerine eski Niş Defterdarı Ali Bey atandı. Bu değişikliklerin ardından Tanzimat Fermanı'nın hükümlerinin daha iyi uygulanması amaçlandı (Muşmal, 2008).

Ancak, bu süreçte Müslüman ve gayrimüslim halkın bu usulsüzlüklere maruz kaldığı ve Tanzimat Fermanı yasalarının gayrimüslim topluluklara uygulanmadığına dair tespitler yapılmıştır

Kadı davalarındaki bir belgeye göre; (KŞS, 83) Konya İç Kale mevkiinde bulunan mezarlık konusuyla ilgili olarak Ermeniler ve Rumlar arasında bir anlaşmazlık yaşanmıştır. Bu mezarlık, başlangıçta Ermeni ve Rum toplulukları tarafından ortak olarak kullanılmaktayken, Rumlar mezarlığı sadece kendi topluluklarına tahsis etmeye başlamışlardır. Ermeni Patriği, bu durumu şikâyet etmiştir. Ancak, bu dava sırasında Müslümanlar da şahitlik yapmış olmasına rağmen sorun çözülemedi. Tanzimat

Fermanı'nın ilanıyla ilgili unsurlar, bu davanın yaşandığı döneme uymamaktadır. Özetle, sorun Sultan'a iletilmiş ve sonuç olarak mezarlık her iki topluluğun kullanımına açılmıştır. Bu tarihlerdeki davalar, usulsüzlüklerle suçlanmış ve şüpheli kararlar alındığına inanılmıştır.

Islahat Fermanı hem Ermeniler hem de diğer Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler için büyük bir öneme sahiptir. 1853-1856 yılları arasında Osmanlı ile Rusya arasında Kırım Savaşı çıkmıştır. Bu savaşın temel nedeni, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Hristiyanların haklarını koruma ve genişletme isteği olarak kabul edilmektedir. Rusya'nın yanı sıra İngiltere ve Fransa da bu amaçla savaşa katılmışlardır, tarih kaynaklarında bu nedenle belirtilmiştir. Savaşın sona ermesiyle birlikte barış anlaşmasında, Ermeniler ve diğer gayrimüslimlerin haklarına daha fazla vurgu yapılması ve Müslümanlar ile Müslüman olmayanlar arasında tam eşitliği sağlayacak bir fermanın hazırlanması kararı alınmıştır. Bu koşullar altında hazırlanan Islahat Fermanı, 18 Şubat 1856 tarihinde İstanbul'da ilan edilmiştir (Uçarol,2015). Bu fermanla önemli noktalar şunlardır:

- a. *Gülhane Fermanı ve Tanzimat'ta her din ve mezhepten bulunan bütün vatandaşlara söz verilmiş olan konular, bu fermanla daha kesin sonuca ulaşılmış ve gayrimüslimler için din ve mezhep alanında verilen kararlar bu ferman ile mutlak bir sonuç elde edilmiştir,*
- b. *Din ve mezhep değiştirme konusunda hiç kimse hiçbir şekilde zorlanmayacaktır,*
- c. *Gayrimüslim ve Müslüman kanunlar önünde eşit hakka sahip olacaklar,*
- d. *Patrikhanelerde yeni meclisler kurulacak, bu meclislerde alınan kararlar önce Babiâli'ye sunulacak daha sonra yürürlüğe girecektir,*
- e. *Osmanlı devlet işlerinde gayrimüslimler vazife alabilecek,*
- f. *İrk, din, mezhep ve dil fark etmeksizin hiçbir sınıf ayrımı yapılmayacak,*
- g. *Karma mahkemeler kurulacak ve Müslüman ile gayrimüslim arasındaki davalara bu mahkemede görülecek,*
- h. *Mahkemeler açık bir şekilde görülecek, usulsüz kararlar verilmeyecek*
- i. *Askeri okul ve sivil okullara yaş ve okul şartları uygun olan herkes kabul edilecek,*
- j. *Her topluluk kendi okulunu açma hakkına sahip olacak,*
- k. *Vergiler eşit alınacak ve iltizam usulü ortadan kaldırılacak,*
- l. *Toplumda din, dil, ırk ayrımı gözetilmeksizin herkes ticaret ve ekonomik girişimlerde bulunabilecek (Karal, 1982).*

Bu maddeler, Ermenilerin hukuki statülerinde ilerlemeye işaret etmektedir. Sadece Ermeniler değil, aynı zamanda diğer gayrimüslim gruplara da avantajlar sağlayacak

yasalar kabul edilmiştir. Bu nedenle Ermeniler, bu fermanlar sonrasında rahat bir yaşam sürmüşler ve devletin çeşitli görevlerinde yer almışlardır. Ancak II. Abdülhamit dönemi ve sonrasında dış güçlerin etkisi altında çeşitli karışıklıklar yaşanmıştır.

1900'lerin başlarına gelindiğinde, Sultan Abdülhamid, Ermeni terörünü büyük ölçüde bastırmıştı. Ermeni komitacıları, Sultan Abdülhamid'in iktidarda kalması durumunda hedeflerine ulaşamayacaklarını anlamışlardı. Bu nedenle, Ermeni komitacıları ve Genç Türkler'in İttihad ve Terakki Fırkası'nın amaçları, ilginç bir şekilde örtüşmüştü. Her iki grup, Sultan Abdülhamid'i tahttan indirme düşüncesi etrafında bir araya gelmişlerdi. Ancak, Ermeniler, Osmanlı yönetiminin zulmünden veya yaşam koşullarının zorluğundan değil, bağımsızlık mücadelesi verdiklerinden teröre başvuruyorlardı. Dolayısıyla, Türkiye'de iyi bir Meşrutiyet yönetimi olsa bile, Ermeni terörü devam edecekti (Birecikli, Maden, 2007).

Ermeniler, II. Abdülhamid'e suikast düzenlemek ve diğer büyük eylemler gerçekleştirerek büyük devletlerin dikkatini çekmeyi, bu yolla Osmanlı Devleti'ni zayıflatmayı amaçladılar. Bu çerçevede, 1904 yılı ocak ayında Sofya'da düzenlenen Taşnak kongresinde, İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde yoğun eylemler yapma kararı alındı. Plan, Sultan Abdülhamid'e suikast düzenlemeyi içeriyordu ve ardından hükümet merkezi, Galata Köprüsü, Tünel, Osmanlı Bankası, yabancı büyükelçilikler ve diğer bazı resmi ve özel kurumların bombalanmasını içeriyordu. Böylece büyük bir kaos ve ihtilal yaratarak İstanbul'u kan ve ateş içinde bırakmayı, ardından da Avrupa devletlerinin müdahalesini sağlamayı amaçlıyorlardı. Ermeni komitacılar, aldıkları karar doğrultusunda suikast hazırlıklarına başladılar. Bu tertipçiler arasında önemli rolleri üstlenen isimler Samuel Fain (Kristafor Mikaelyan), kızı Robina Fain ve Lipa Rips (Konstantin Kabulyan) gibi Rus Ermenileri ve anarşist bir Belçikalı olan Edward Jorris ile iş birliği yapmışlardır (Engin,2023).

Bu suikast girişimi, ülke genelinde planlanan bir isyanın bir parçasıydı ve devletin en üst düzey yetkilisini hedef almaktan, ülkeyi kaosa sürüklemek ve dünya çapında Osmanlı'nın dışa açılan kurumlarına zarar vermek amacıyla düşünülmüş olmalıydı. Bir ülkeyi karıştırmak isteyenler için, devlet başkanını öldürmek, çok etkili bir yoldu. Ancak aynı zamanda ülkenin dış güçlerin tepkisini çekeceği de açıktı. Bu tepkiler, Osmanlı Devleti'nin iç baskılarla zayıflatılmasını hızlandırabilir ve sonunda çökmesine neden

olabilirdi. Suikast komitesi, bu karara uygun olarak eylemlerine başladı. Komitenin ilk lideri Kristafor Mikaelyan oldu. Kristafor Mikaelyan, görevi kabul ettiğinde önce Yunanistan'a gitti. Orada patlayıcı madde yapımında kullanılabilecek malzemeleri satın aldı. Taşnak Komitesi üyelerinin Atina ve Pire'de çeşitli patlayıcı maddeleri temin etmek için çalıştığı ve bu malzemeleri İzmir'e sokmayı planladıkları, bu konuda Jön Türkler ve Bulgar komitacılarıyla iş birliği yaptıkları bildirildi. Bu faaliyetler, Osmanlı Hükümeti'ne, Rumeli Vilayeti Genel Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa ve Atina Maslahatgüzarlığı tarafından rapor edildi. Sultan Abdülhamit, Jön Türklerle bu iki ayrılıkçı örgütün iş birliği yapmasını son derece riskli gördü. Bu nedenle ülke içinde Jön Türklere yardım eden ve onlara lojistik destek sağlayan kişileri izlemeyi ve yakalamayı emretti (Dönder,2007).

Ermeni suikastçılar, II. Abdülhamid'e yönelik suikastı planlarken Cuma selamı sırasında saldırıyı gerçekleştirmeye karar verdiler. Planlarına göre, padişahın Cuma namazını kılıp camiden çıktıktan sonra arabasına binerek hareket etmesi yaklaşık olarak 1 dakika 42 saniye sürecekti. Bu süre içinde içine saatli bomba yerleştirilmiş bir araç cami dışına getirilecek ve saatli bomba, Padişah tam olarak oradan geçerken patlatılacaktı. Bu şekilde, II. Abdülhamid ve yanındaki kişiler hedef alınmış olacaktı. Ancak, 21 Temmuz 1905 Cuma günü planı uygulandığında, beklenmedik bir tesadüf oluştu. II. Abdülhamid, namaz sonrası Şeyhülislam Cemaleddin Efendi ile ayaküstü bir süre sohbet etmeye başladı. Bu sohbet sırasında saatli bomba dışarıda patladı ve padişah suikasttan kurtuldu. Ancak patlama sırasında arabanın yakınında bulunan birçok insan hayatını kaybetti veya yaralandı (Engin, 1995). Arşiv belgesine göre; Patlamada 26 kişi ölmüştür. Daha sonra bu ölüm sayısına 4 kişi daha eklenmiştir ve aynı zamanda 9 kişinin de sakat kaldığı bilinmektedir (BOA, Y.PRK.ŞD.).

Olaydan hemen sonra birçok elebaşı yurtdışına kaçmış olsa da sürdürülen tahkikat sırasında Jorris yakalanmıştır. Jorris, soruşturma bittikten sonra mahkeme huzuruna çıkarıldı. Suçunu itiraf ettiğinden idam cezasına çarptırılacağı muhakkaktı. Mahkeme kararından bir gün önce, 17 Aralık 1905 günü, hiç hesapta olmayan bir gelişme meydana geldi. Belçika'nın İstanbul Büyükelçisi, Osmanlı hükümetine başvurarak, 3 Ağustos 1838 tarihli anlaşmaya istinaden sanığın iadesini isteyeceğini bildirdi. Bu gerekçeler öne sürüldükten sonra suç işlediği için Osmanlı mahkemelerinde cezalandırılıp, yine bu cezalarını Osmanlı cezaevlerinde tamamlayan Fransız, Rus, İngiliz, İtalyan ve Avusturya uyruklu yabancıların bir listesi de Belçika'ya sunuldu. Aslında bütün bu görüşmeler

sürerken Jorris'in idam edilmeyeceği biliniyordu. Çünkü idam cezasından hoşlanmayan II. Abdülhamid, Belçikalı anarşistin cezasını da müebbet hapse çevirmişti. Sonraki gelişmeler çerçevesinde Edward Jorris Belçika'ya iade edilmedi, ancak pasaportu verilerek Avrupa'ya gönderildi" (Engin,2023).

Yıldız Suikastı, II. Abdülhamid'in hükümeti üzerindeki etkisini artırdı ve Ermeni topluluğu ile Osmanlı hükümeti arasındaki ilişkileri daha da gerdi. Aynı zamanda yabancı devletlerle yaşanan diplomatik bir krize yol açtı.

4. 1876-1909 YILLARI ARASINDA KONYA ERMENİLERİ

4.1. Sosyal Hayat ve Günlük Yaşam

Osmanlı Devleti, tarihi kaynaklarda çok uluslu bir devlet olarak görülmektedir. Anadolu'da, Osmanlı tebaası arasında birlikte yaşama, birbirlerinin haklarına saygı gösterme ve komşuluk gibi sosyal bir düzeni yönetme yeteneği bulunmaktadır. Bu sosyal yaşam düzeni, dış odaklı misyoner faaliyetlerin Osmanlı halkına etkisiyle birlikte XIX. yüzyıla kadar sürmüştür. Osmanlı'nın tebaasından olan özellikle Ermeni cemaati, Osmanlı'nın etnik ve dinî yapısında diğer milletlerden farklı değildir. Bu durum, Osmanlı'nın çok kültürlü ve çok dilli bir toplum olduğunu göstermektedir. Osmanlı Devleti, farklı etnik ve dini grupları barış içinde bir arada yaşatabilen bir yapıya sahipti (Emecen,2023).

Ermeni tarihi, Orta Çağ kaynaklarına göre incelendiğinde, Bizans'ın 1064 yılında Ermeni milleti üzerinde hakimiyet kurmasıyla başlar. Bu dönemde büyük bir Ermeni topluluğu, Orta Anadolu'da yer alan Kapadokya'ya göç etmiştir. Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya yayılmasıyla birlikte, Konya'nın başkent yapılması ve Selçuklu göçleri sonucunda Ermenilerin Çukurova bölgesine göç ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. Osmanlı Devleti'nin sahneye çıkmasıyla birlikte, Ermeniler XV. ve XVI. yüzyıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yoğun bir göç hareketi yaşamışlardır. Ancak Anadolu şehirlerinde de Ermeni nüfusunun sayıca önemli olduğu bilinmektedir (Nakracas,2003). Konya şehri, bu durumu kanıtlamak için incelendiğinde, Ermenilerin varlığı açıkça görülebilir. Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin yönetiminde diğer milletlerle birlikte Anadolu'da çeşitli ticaret, sanat ve kültürel faaliyetlerde bulunmuşlardır. Osmanlı döneminde Ermeniler, toplumsal ve ekonomik hayatta önemli bir rol oynamış ve Osmanlı toplumunda etkili bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

XVII. yüzyılda meydana gelen Celali İsyanları ve İranlı Ermenilerin Osmanlı topraklarına göç etmesi, Ermenilerin Osmanlı coğrafyasında nüfuslarının hızla artmasına yol açmıştır. Bu dönemde Konya şehri de bu durumdan etkilenmiştir (Emecen,2023). İsyanlar ve göçler, Ermeni nüfusunun Konya'da da önemli ölçüde artmasına neden olmuştur.

Konya'nın ilk nüfus kayıtları XVI. yüzyıla aittir. Konya Kadı Sicilinde incelenen 148 numaralı deftere göre 142 Türk, bir Ermeni ve bir Rum mahallesi olmak üzere Konya'da toplam 144 mahalle olduğu bilinmektedir. 1841 yılında 5471 Müslüman, 68 Rum ve 136 Ermeni hânesi mevcuttu. 1847 yılında ise 133 Ermeni hânesi olduğu kaynaklarda görülmektedir. 1826 yılında ise Konya şehrine büyük bir gayr-i müslim akını olmuştur (Baykara,2002). Konya'daki 1890 yıllarında bu şehirdeki nüfusun 39.300 Müslüman, 3000 Ermeni ve 1500 Rum olduğu belirtilmiştir (Şahin, 2013).

Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmeden önce farklı devletlerin yönetimi altında kalmışlardır. Bu devletlerin hükmü altındayken din özgürlükleri can ve mal güvenliği bulunmamaktaydı. Ancak Osmanlı Devleti, Ermeniler ve diğer azınlık halklara özgür bir yaşam alanı sunmuştur. Konya'da Ermeniler ve diğer gayrimüslimler, devletin hoşgörü politikası sayesinde kendi dinlerini, dillerini ve yaşayış biçimlerini sürdürebilmişlerdir. Bununla birlikte Konya'da yaşayan Ermeniler, ticaret, zanaat ve diğer sosyal alanlarda aktif bir rol oynamışlardır. Şehirdeki Ermeni toplumu, kendi dillerini ve geleneklerini korurken, Osmanlı kültürüyle etkileşime geçmiş ve bu etkileşimden dolayı yeni bir sentez ortaya çıkmıştır. Bu etkileşim, şehirde zengin bir kültürel çeşitlilik ve entegrasyonun oluşmasını sağlamıştır. Konya'daki Türkler, Ermeniler ve diğer gayrimüslimler arasında günlük hayatta etkileşimler yaşanmıştır. Ticaret, sosyal etkinlikler ve komşuluk ilişkileri gibi alanlarda bu etkileşimler somut bir şekilde gözlemlenebilir. Bu süreç, birbirlerinin kültürlerini tanıma ve anlama fırsatı sunmuş ve toplumlar arasında bir uyum sağlamıştır (Kuzucu,2023).

1893 yılında Konya vilayetinde toplam 9.813 Ermeni olduğu belirtilmiştir (Halaçoğlu vd.,2004).1899 yılında ise Konya vilayetinin toplam nüfusu 1.047.236 çıkmıştır. Tebaanın 967.606'sını Türk, 67, 796'sı Rum ve 10.996'sı Ermeni (Arabacı, 2014) olmak üzere geçen yıllara bakış yeni haneler eklenmiştir.

Tanzimat'tan sonra yapılmış olan tahrir incelemelerinde Konya'da gayr-i Müslimlerin yaşadığı iki zimmi mahalle görülmektedir. Çiftemerdiven Mahallesi Ermeni, Gazi Alemşâh Mahallesi ise Rum azınlıklarının olduğu tespit edilmiştir (Hülagü, 2013).

Bu mahallelerde sadece tek Ermeni ve Rum tebaası değil Müslüman halk ile birlikte ortak bir yaşam sürmüşlerdir. Ancak diğer mahallelere nazaran Gazi Alemşâh Mahallesi Rum nüfuzu daha güçlü iken Mahalle-i Ermiyan ise Ermeni tebaasının daha

nüfuzlu olduğu bilinmektedir. Bazı kaynaklarda Ermeni mahallesi için Çiftmerdiven olarak ismi geçmektedir.

Konya Çiftmerdiven Mahallesi Karatay ilçesi sınırları içerisinde olan tarihi mahallelerden birisidir. Mahallenin doğu bölgesinde Şems caddesi bulunurken kuzeyinde Sultan Veledd Caddesi vardır. Batısında ise Ankara Caddesi, güneyde Mihmandar ve Şems mahalleleri ile çevrili olduğu görülmektedir (Uz,2022).

Şekil 2: Mahalle-i Ermiyan (Uz,2022).

Mahallenin başlıca caddeleri şunlardır; Ankara Caddesi, Alâeddin Bulvarı, Şems Caddesi, Şerafeddin Caddesi ve Valiz İzzet Bey Caddesidir.

1847-1848 yılları arasında mahalleye Konya kazalarından bazı gayr-i müslim taşınmalar olmuştur. Terzi Karabet, Karamanlı Artin, Karamanlı Agob, Akşehirli Kefork, Nevşehirli Karabet, Karamanlı Ağya ve Kayserili Artin, Konya bir diğer adıyla Çiftnerdiban Mahallesi'ne göç etmişlerdir (Sarıköse, 2011).

Bunun yanı sıra yine o yıllar arasında Konya Çiftmerdiven Mahallesi'nin sekiz hanesinde 133 Ermeni vergilendirilmiştir. En yüksek vergi ödeyen Ermeni isimleri şöyledir; Balta oğlu Karabet, Sarraf Karabet, Demirci Banosi, Katranik Ovakim ve Papaz kardeşi

Asdordur. Kayıtlarda ödedikleri vergi miktarı 141 para olarak geçmektedir (Sarıköse, 2011). Buradan anlaşılacağı üzere Osmanlı Ermeni tebaasının en nüfuzlu aileleri ve kişileri bu mahallede yaşamaktadır.

Bu kadar yüksek vergi verebilen Ermeni azınlığındaki kişilerin meslekleri ise genellikle Sarraf, Basmacı vb. meslekler alanında uğraştıkları bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaası askerlik hizmetinden muaf olmaları sebebiyle sanat ve ticarete yönelmişlerdir. Özellikle şehirlerde ticaret faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Bu durum, gayrimüslimlerin mesleklerini ticaret alanında ilerletmelerine olanak sağlamıştır. Ticaretin yanı sıra sanat da önemli bir uğraş alanı olmuştur. Gayrimüslim tebaa, ayrıcalıkları sayesinde kendi mesleklerinde başarılı olmuş ve Osmanlı toplumsal dokusuna katkıda bulunmuştur.

Cacaoğlu Nureddin vakfiyesinde Türk pazarlarından bahsedilirken Ermeni pazarları hakkında da bilgi vermiştir. Ayrıca Ermeni pazarında esnaflarında olduğundan söz edilmektedir. Örnek olarak Konya'da Ermeni pazarında bir kebabçı evi ve bir Ermeni kasabından bahsedildiği görülmektedir (Hülagü vd.,2007).

Osmanlı tebaasından olan Konya Ermenileri Çifte Merdiven Mahallesinde vergi veren vatandaşların Sarköseye göre; bu mahallenin sakinlerinde iki tane Sarraf, altı tane Demirci, altı tane Kürkçü, iki tane Kalaycı, dört tane Kuyumcu, on tane Boyacı, iki tane Basmacı, altı tane Terzi, iki tane Basmacı, iki tane Berber, bir tane Bakırcı, dört tane Kazancı, bir tane Çadırcı, bir tane Taşçı, bir tane Çizmeci ve iki tane Çakıcı esnaf grubu ve dükkanları mevcut idi (Sarıköse, 2011).

Konya'da II. Meşrutiyet döneminin ardından bazı özel gazeteler yayımlanmaya başlamıştır. Haberlerin içerisinden de Ermeni haberleri azımsanmayacak kadar olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada bu gazetelerden bazı Ermeni haberlere örnek verilecektir. Gazeteler hakkında kısaca bilgi verilmek gerekirse Anadolu Gazetesi; Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilan edildiği gün, Konya ilinde ilk özel Türkçe gazete olarak tarih sahnesine çıkan Anadolu Gazetesi, Konya'da yayın yapacak diğer özel gazeteler olan Hakem ve Meşrik-ı İrfan gazetelerinin öncüsü olmuştur. Gazetenin yayın politikası, Meşrutiyet'in ilanının ülke için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmesi ve aynı zamanda İttihat ve Terakkiperver Cemiyeti'ni kutsal bir cemiyet olarak övmesiyle tanınır.

1324 yılında yayına başlayan gazetenin baş sorumlusu Mehmet Burhanettin'dir (Arabacı vd.,2009).

Anadolu Gazetesi, iki yaprak ve dört sayfa olarak basılmıştır. Gazetenin ismi, iki kalın çizgi arasında kalın punto ile yazılmıştır. Hemen altında basıldığı tarih ve daha küçük punto ile Konya şehrinin adı bulunmaktadır. İlk sayfasında ülke genelindeki haberlere yer verilirken, diğer sayfalarda ise yerel haberlere odaklanılmıştır. Gazete haftada iki gün yayınlanmışsa da daha sonra yayın günlerinin değiştiği gözlenmiştir.

Anadolu Gazetesi, haberleri başlıklar altında sunma eğilimindedir. Örneğin, "Dâhli Havadis," "Vilayet Havadis," "Îlân" vb. (Arabacı vd.,2009) başlıklar altında haberler kategorilendirilmiştir. Bu şekilde okuyucuların ilgilerine göre haberlere hızlıca erişimleri sağlanmıştır.

Anadolu Gazetesi, II. Meşrutiyet döneminin önemli bir ifadesi olarak kabul edilir ve o dönemin siyasi, toplumsal ve kültürel atmosferini yansıtan önemli bir kaynak olarak değerlendirilir. Gazete, Konya'da Türkçe basılan ilk özel gazete olmasıyla da tarihsel bir öneme sahiptir.

Daha sonra ise Meşrik-ı İrfan gazetesi yayımlanmaya başlamıştı. Meşrik-ı İrfan Gazetesi, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Konya'nın sosyal ve siyasi olaylarına odaklanan önemli bir yayın organı olarak öne çıkar. 19 Şubat 1324 (1908) tarihinde yayın hayatına başlamıştır ve sahibi Mazlumzâde Hacı Osman'dır. Sorumlu müdürü Mehmet Hilmi Efendi, gazetenin baş yazarı ise Mehmet Rıfat'tır. İlk olarak haftada bir gün yayın yapmış, ancak daha sonra haftada iki gün yayına çıkmıştır. Gazetenin baskısı, kendi matbaası olan Meşrik-ı İrfan Matbaası'nda gerçekleştirilmiştir (Arabacı vd.,2009).

Meşrik-ı İrfan Gazetesi, dönemin matbaa teknikleri gereği dört sayfa olarak yayımlanmıştır. Başlık kısmında, kalın ve klişe kullanılan siyah punto ile gazetenin adı yer almış, hemen altında ise ilk yayın yılı olan 1324 yazılmıştır. Başlığın altında ise daha küçük kalın puntolarla Konya şehrinin adı bulunmaktadır.

Gazete, dönemin Konya şehrindeki sosyal ve siyasi gelişmeleri takip eden ve bu konuları okuyucularına aktaran önemli bir kaynak olmuştur. II. Meşrutiyet döneminin getirdiği siyasi özgürlüklerin bir yansıması olarak, bu tür yayın organları toplumun bilincini artırmış ve tartışmalara zemin hazırlamıştır. Meşrik-ı İrfan Gazetesi, dönemin tarihî ve kültürel açıdan önemli bir belge olarak kabul edilmektedir.

Son olarak Hakem Gazetesi ise, Osmanlı İmparatorluğu döneminin önemli bir yayın organı olarak öne çıkar. Rumi takvime göre 10 Kanun-i Sâni 1324 yılında başladığı yayın hayatı, Miladi takvime göre 23 Ocak 1909'da basılmaya başlandığını yansıtır. Gazetenin ilk yöneticisi Ebu'r Refik Mehmet Tevfik olmuş ve bir nüsha o dönemin para birimiyle 10 para karşılığında satılmıştır. İlk başta haftada bir gün yayınlanan gazete, daha sonra haftada iki gün yayına çıkmıştır. Konya ilinin Alâeddin tepesi civarında, Osmanlı Türkçesi kullanılarak yayın hayatına başlamıştır (Arabacı vd.,2009).

Gazetenin başlık tasarımı, o dönemin matbaa şartlarına uygun olarak kalın siyah punto ile hazırlanmıştır. Başlığın hemen altında ise küçük puntıyla Konya şehrinin adı yer alırken, tüm nüshalarında Rumi takvime göre ilk basım yılı olan 1324 vurgulanmıştır. Başlığın üst kısmında ise sayı, gün ve yayın yılına ait bilgiler detaylı bir şekilde yer almıştır.

Hakem Gazetesi, Konya ilindeki önemli bir haber kaynağı olarak görev yapmış ve dönemin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sosyal ve siyasi olayları aktarmıştır. Bu tür yayın organları, o dönemin siyasi özgürlüklerinin arttığı II. Meşrutiyet döneminde toplumun bilincini artırmış ve tartışmalara zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Hakem Gazetesi, tarihsel ve kültürel açıdan önemli bir belge olarak kabul edilir ve Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişine ışık tutar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal hayatında Ermeni milleti, Türkçe dilini iyi konuşmaları sebebiyle birçok resmi ve özel devlet görevinde yer almıştır. XVII. yüzyılda Divrikli Düzyan ailesi, saray kuyumcuları ve darphane nazırları olarak görev yapmıştır. Şaşyan soyundan gelenler ise saray hekimleri olarak bilinmektedir. XIX. yüzyılda Bezciyan ailesi darphane müdürleri olarak, Dadyan ailesi ise baruthane nazırları olarak görev yapmıştır. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu genelinde görülen bir trenddir. Ermeni ailelerin bu görevlerde yer alması, Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslim tebaaya verdiği ayrıcalıkları ve farklı etnik grupların toplum içindeki yerini yansıtmaktadır (Emecen,2023). XIX. yüzyılda Konya'ya özel olarak baktığımızda ise Aşçıyan ailesini bu alana örnek gösterilebilir. Aşçıyan ailesi, şehirde önemli bir ticaret ailesi olmuş ve Konya'nın sosyal hayatında etkili bir konuma sahip olmuştur.

Konya'nın Çifte Merdiven Mahallesi'nde XIX. yüzyılda ikamet eden Krikor Aşçıyan ve eşi Anna, önemli bir Ermeni ailesidir. Anna Aşçıyan, 1864 yılında Konya'da doğmuştur.

Krikor'un kendisi Konya'da yaşamış olsa da ailesinin ve kendisinin aslen Konyalı olduğu bilinmemektedir. Krikor ve Anna Aşçıyan çiftinin Lusaper, Maryam ve Mamas Krikor adında üç çocuğu olduğu bilinmektedir. Aşçıyan ailesi, Konya'da inşaat eşyaları satan bir dükkân ve mutfak eşyaları satan iki dükkâna sahiptir. Kaynaklarda, Aşçıyan ailesinin Konya'daki gayrimüslim toplulukları içinde saygın bir konuma sahip olduğu belirtilmektedir. Ailesiyle birlikte ticaret alanında başarılı olan Aşçıyanlar, Konya'nın sosyal hayatında etkili bir rol oynamıştır (Aksoy,2022). Bu örnek, Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemindeki gayrimüslim ailelerin ticari faaliyetlerine ve toplumsal statülerine bir örnektir. Aşçıyan ailesi, Ermeni kökenli olmalarına rağmen Konya'nın çok kültürlü yapısında önemli bir yer edinmiş ve yerel topluluklarla iç içe geçmiştir. Aynı zamanda Meşrik-ı İrfan gazetesindeki habere göre;

“Anadolu Gazetesinin fi 27 Şubat sene 1325 tarih 51 numro nüshasından Tasnaksiyon Cemiyetine mensup Doktor Ermenan Hahamıyani müdafaa tarzında Konya Ermeni Terakkiperver Cemiyeti tarafından verilen müdafaa nameyi okuduk. (... ..)” (Meşrik-ı İrfan, 1324).

Bu habere bakıldığı zaman Aşçıyan ailesi gibi diğer Ermeni ve Türk topluluklarının bir araya gelip belirli konuları paylaştığı ve sosyal etkileşimde bulunduğu dair örnek olarak verilebilir.

Konya 'da durumlar böyleyken, Ermenek Kazası iç il sancaklarından biri ve orada yaşayan Ermeniler, temsilcilerinin atanması ve kendi toplulukları için haklarının korunması konularında taleplerde bulunuyorlar. Ancak, bazı kişilerin talepleri kabul edilmiyor ve adeta hakaretlerle karşılaştıkları belirtilmiştir. Dükkanlarının geceleri güvende olmaması gibi olumsuz sonuçlar doğurduğu belirtilir. Hükümet, bu duruma dikkat etmeyerek yerel mahkemelerin hakkaniyete uygun davranmamasına neden olduğuna inanmaktadırlar. Bu nedenle, mal ve can güvenliği tehlikeye girmiş durumda ve çarşıda güvenlik sağlanamamıştır. Bu nedenle, dilekçe sahipleri şikayetlerini ve taleplerini dilekçede dile getiriyorlar. Aynı zamanda, Ermenek Kaza'sında bulunanları mağdur eden uygunsuz fiyatlandırmalara ve zulümlere de işaret ediyorlar. Bu taleplerin ve endişelerin ciddiyle ele alınması ve tahkik edilmesi istenmiştir (BOA., ŞD.).

Bir diğer arşiv belgesinde ise, Konya vilayeti içinde Niğde kasabasında yaşayan bazı Ermenilerin fesat hareketlerde bulunduklarına dair bir tahkikat sonucu, H1305 tarihli belgeye yansımıştır. Belgede bu Ermeni topluluğunun, muhaberat-ı fesadiyeleri sebebiyle

Ermeni bulunmayan bir vilayette yerleştirilme kararı alındığı ifade edilmektedir. Niğde'deki evrak memurları, bu topluluğun faaliyetlerini inceleyerek, bazı kişilerin firar ettiğini ve Ermeni topluluğunun genel olarak bu fesat hareketlere katıldığını vurgulamaktadır. Bu faaliyetlerin, Ermenistan'ın haklarını savunmayı amaçladığı ve bu faaliyetlerin halka anlatılabilir bir dil ve düzenleme ile evraklarla desteklendiği belirtilmektedir. Ayrıca, Van'da yaklaşık 7-8 yıl önce kurulan bir heyetin huzursuzluk yarattığı ve güvenlik açısından önlemler aldığı ifade edilmektedir. Özellikle Patrik Harmiyan ve diğer bazı Ermenilerin sorunlu davranışlar sergilediği ve cemiyetlerin bu fesatı teşvik ettiği vurgulanmaktadır (BOA., Y..PRK.MYD.).

Bu belge, o dönemde Konya vilayeti ve özellikle Niğde kasabasında meydana gelen fesat hareketlerin ciddiyetle ele alındığını ve incelendiğini göstermektedir.

4.2. Hukuk

Osmanlı Devleti, adalet ve güç prensipleri üzerine kurulu bir yönetim sistemine sahipti. Bu sistem, tüm topluma ve gayrimüslimlere eşit şekilde uygulanan adalet anlayışıyla güven sağlamıştır. Devletin hukuk sistemi de bu prensipler doğrultusunda şekillenmiş, toplumun sosyal, siyasî, kültürel ve ekonomik hayatı bu temel üzerine inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti, geçmiş Türk devletlerinin hukuk geleneği olan Töre ve İslam hukukunu sürdürmüştür. Bu hukuk sistemleri, aile, miras ve vakıf gibi kişisel hakları düzenlemiş ve Devleti Âliye-i hukuk sistemi oluşmuştur. Bu hukuksal düzen, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve hakimiyet gücünü elinde tutan tebaanın kurallarını belirlemiş ve azınlık topluluklarının, özellikle Ermeni milletinin haklarını da gözetmiştir. İslam hukukundaki din özgürlüğü sayesinde Ermeniler ve diğer gayrimüslimler, dinî vecibelerini Osmanlı hakimiyeti altında özgürce yerine getirebilmişlerdir. Ayrıca zimmi toplulukların aile, miras, veraset gibi davaları, ayrıcalık gözetmeksizin Osmanlı mahkemelerinde Müslüman halkla eşit haklara Tanzimat Fermanı ile birlikte sahip olmuşlardır (Şahin, 2014). Bu adalet anlayışı, Osmanlı Devleti'nin toplumsal düzenini ve hukuk sisteminin temelini oluşturmuştur. Konya özelinde Ermeni davaları aşağıda örneklendirilmiştir;

Konya Çifte Merdiven Mahallesi sakinlerinden olan Bakçacı oğlu Kigork Efendi evinde bulunduğu sıralarda eve hırsız girmiştir. Hırsızları fark etmeyen Kigork'un kilit sandığı çalınmıştır. Kilit sandığında olan eşyaların birkaçı Mihanici İstefan'ın evinde çıkmıştır. Bunun üzerine sorguya alınan Mihanici gece yarısından sonra bıyık İbrahim ve Hacı

Bedros tarafından bu eşyaların kendisine miras bırakıldığını itiraf etmiştir. Mihanici'nin itirafından sonra Hacı Bedros sorguya çekilmiştir. Ancak Bedros 'un ifadesine göre ise hırsızlığı İbrahim'in yaptığı ve kilit sandığının içinde ne bulunduğunu bilmediği sadece emanet için Mihanici götürmesinde yardım ettiğini söylemiştir. Ayrıca İbrahim'de suçlamaları kabul etmiyordu. Hacı Bedros ile İbrahim'in yakınlıkları bilindiği üzere ve İstefen'a sandığı beraber götürdüklerinden dolayı 2 Kasım 1862 yılında birlikte tutuklanmışlardır. Mihanici İstefan ise sandığı emanet aldığı için ve kimseye haber vermemesinden dolayı hırsızlığa yardım ettiği gerekçesiyle ceza almıştı (BOA. MVL).

Konya yüz kırk numaralı şer'iyeye sicili defterlerindeki vekâlet hüccet kayıtlarına bakıldığı zaman Konya nüfusunun çoğunluğu Müslüman olsa da bunun yanı sıra farklı din ve mensuplardan halkta olduğu görülmektedir. Defterde Ermenilerin yirmi üç vekâletname kaydı bulunmaktadır.

Konya şehri XIX. yüzyıl da ilk olarak yangın daha sonra ise yokluk sürecinden geçmiştir. 1889 yılındaki bir belgeye göre kıtlık nedeniyle devlet tarafında gönderilen hububat yardımının ihtiyaç sahibi insanlara ulaşılmadığı ve ambarlara yapılan stokların çürütüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca gönderilen bu hububatların Konya'nın çarşısında ve pazarında satıldığı söylenmiştir (BOA, DH.MKT.). Bu nedenle 1895 yılında çarşıda ve pazar da ilk olarak Ermeni ve Rum esnaf dükkanlarında bazı teftişler meydana gelmiştir. Ancak Teftiş sonu söylenen şikayetlerin asılsız olduğu ve kanunsuzluğa rastlanmadığı belgelendirilmiştir (BOA, DH. TMIK.M...).

Konya'da bulunan Çiftenerdübân Mahallesi'nde yaşayan ve sekiz yıl önce vefat eden Osmanlı İmparatorluğu'na ait Ermeni tebaasından Akşehirlioğlu Hacı Kiğork'un eşi olan Maryam bint-i Mardiros ve onun büyük oğlu Hacı Karabet ile küçük oğlu Hacı Avidis'in mirasını ve bu mirasın paylaşımını ele almaktadır. Bu metinde, mirasın yirmi dört sehimden oluştuğu, bunlardan üç sehiminin Maryam'a, geriye kalan yirmi bir sehiminin ise diğer mirasçılara ait olduğu belirtilmektedir. Bu miras, Ayrıca, mirasın üzerine inşa edildiği arazinin boyutu, içinde bulunan odalar, mutfak, ahır, samanlık ve diğer binalarla birlikte belirtilmiştir (KŞS150-151).

Metin ayrıca bu mirasın hangi kişiler arasında bulunduğunu, aynı zamanda bu kişilerin kimliklerini ve ilişkilerini tanımlar. Mirasın paylaşımının yasalara uygun olduğunu vurgular.

1892 yılında Konya Vilayet İstinaf Mahkemesi azalığına olarak Seratil Efendi tayin edilmiştir. Fakat Ermeni cemaati bu tayini istememekteydiler. Bu nedenle gerekli mecralara şikâyet dilekçesi vererek bu tayinin usulsüz bir şekilde tayinin gerçekleştiğini bildirmişlerdir. Ermeni cemaatinin isteği Seratil Efendi'nin azledilerek yerine başka bir kişinin gelmesini talep etmişlerdir. Bu durum üzerine konu ile ilgili mütalaa başlatılmıştır. Bu mütalaa 12 Aralık 1892 yılında tamamlanmıştır. Sonuç olarak Seratil Efendi'nin tayin sürecinde bir kanunsuzluk tespit edilememiştir (BOA. DH. MKT.).

Konya Vilayetinde Hacı İsmail oğlu Kadir'in Köçekler Mahallesinde ikamet etmekteydi. 1896 yılında 24 Mayıs günün gece yarısında bu on yedi kişi Müslüman üç kişi ise Ermeni olup eğlence düzenlenmişlerdir. Bu sırada bir tartışma çıkmış ve Hosep'in oğlu Hacı katledilmiştir. Bir tarlaya atılan Hacı'nın cinayetinde sorumlu herkes tutuklanmıştır (BOA. DH. TMIK. M).

1895 yılında Konya 'da yaşayan Ayşe'nin Ermeniler tarafından iki erkek çocuğunun öldürüldüğünü iddia etmiş ve Adliye Nezaretine bir şikâyet dilekçesi yazmıştır. Bunun üzerine bu konu hakkında bir tahkikat başlatılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda çocukların öldürülmediği, kaçırılarak Konya'daki Ermeni cemaatinin yanında olduğu tespit edilmiştir. Bu gelişmenin üzerine Ermeni cemaatinin dini liderine çocukların annelerine geri gönderilmesini için bir tebliğ yazılmıştır. Ancak çocuklar geri gönderilmemiştir. Bunun üzerine tekrar bir tebliği yazılmıştır. Tebliğin içeriği *“ebeveynlerinden biri ihtida eden sagîr olan çocukların hıyn-ı ihtidada bunlardan hangisi nezdinde ise bülûglarına kadar orada ifâ olunmamaları”* nizamı hatırlatılmış ve tekrar iadelerine istenmiştir (BOA. DH. MKT.).

Vekâletlerin tutanakları kayıt altına alındığı dönemlerde, dava vekilliği yürüten şimdiki zamanların avukat meslekleri mevcut idi. Bu vekâletler kişinin özgür iradesiyle herhangi birine verebilirdi. Genellikle tanınmış dava vekillerine verilirdi. Çünkü mahkemede deneyimli oldukları için daha güvenilir kabul edilirdi. Bununla birlikte bu vekillerin Müslüman olması zorunluluğu da bulunmamaktaydı. Herk ırk ve dinden kişilerden vekil seçilebilme özgürlük hakları mevcut idi. Ermeni Ohannes Efendi, Ermeni Nikola Efendi,

Ermeni Bedros Efendi, Ermeni Sutrak Efendi, Ermeni Agop Efendi, Ermeni Mesciyan Avaris Efendi ve Ermeni Okyonus Efendi davalara vekillik yapan olarak dava kayıtlarına geçmiştir. Hatta Ohannes Efendi için bir mahkeme kaydında Avukat sıfatıyla anılmıştır (KŞS,140).

Konya'da avukatlık mesleğinin temelleri atılmış olsa da XX. yüzyılda tam anlamıyla oluşmamıştır. Bu dönemde avukatlar genellikle dava vekili olarak ortaya çıkmaktadır. Konya Şer'iye Sicili'nde bulunan 150 numaralı defterde, avukatların adları yer almaktadır. 45 numaralı davaya ilişkin dosyada da bu avukatların isimleri mevcuttur. Bu belgeler, Konya'da hukukçu topluluğunun varlığını göstermektedir. Ancak tam teşkilatlanmış bir avukatlık sistemi henüz oluşmamıştır. Avukatlık mesleğinin tam anlamıyla gelişimi ve kurumsallaşması daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. Defterin içindeki 45 numaralı davada dava vekillerinin isimleri;

Ermeni tebaasından Sırmayan Agop Efendi veld-i Artin, Ohannes Efendi veled-i Kirkor, Ohannes Efendi veled-i Hamporsom , Agop Efendi veled-i Mıgırdiç, adları bulunmaktadır (KŞS,150).

Örnek olarak; 1905 yılında Konya Çifte Merdiven Mahalle'sinde ikamet eden Ermeni tebe 'asından olan Kalıpçı Kabriyel Usta kız kardeşine hane davası açmıştır. Bu davada kendine Ohannes Aşır oğlu Osman Efendi İbn-İ Mehmet'i vekil olarak seçmiştir. Dava sürecinde Kabriyel ustanın vekili ve nâib-i olarak Osman Efendi bu süreci takip edecek bir nevi günümüzün avukatların yaptığı işlemleri yapacaktır (KŞS 140).

Konya'nın Gâzi Alemşâh Mahallesi'nde, bir altın ve para zaptı davası görülmüştür. Bu mahalle, çoğunlukla Rum milletinden oluşmasına rağmen, Ermeni milletinden vekil isimleri de davalarda görülmektedir. Mahallenin diğer adı olan Çifte Merdiven, bazı kayıtlarda Çiftenerdübân olarak geçmektedir. Bu durum, Konya'da farklı milletlerden insanların bir arada yaşadığını ve hukuki süreçlerde de yer aldığını göstermektedir. Altın ve para zaptı davası, mahalle sakinlerinin ekonomik durumunu yansıtmakta ve hukuki anlamda çeşitli milletlerin etkileşimini göstermektedir. Bu tür kayıtlar, Konya'nın çok kültürlü yapısının bir parçasını oluşturur ve tarihsel doku üzerindeki etkilerini yansıtır. Davaya göre Çifte Merdiven Mahallesi'nde ikamet eden Sarraf Panos be Babik oğlu Mardiros bu davaya vekil olan isimler arasında yer almaktadırlar. Çiftenerdübân Mahallesi'nde yaşayan Ermeni Maçaboğlu Artin'in oğlu Karbet'in ölümüyle ilgili veraset

davası görülmüştür. Konya Şer'îye Sicili'ndeki kayıtlarda, Karabet'in küçük kızları Paris ve Armonya'nın verasetleri hakkında bilgilendirilme yapılmıştır. Bu dava, Ermeni topluluğunun hukuki haklarının korunması ve miras konularında adil bir çözüm bulunmasına odaklanmaktadır. Çiftenerdübân Mahallesi'nin Ermeni nüfusu, hukuki süreçlere aktif olarak katılarak kendi haklarını savunmuş ve miras konularında da yerel mahkemelerde hukuki haklarını aramıştır. Bu davalar, Konya'da yaşayan Ermeni toplumunun tarihini ve hukuki deneyimlerini yansıtan önemli belgelerdir (KŞS,150-151).

Defterde başka bir davaya göre ise ; Konya'nın Fakîh Dede Mahallesi'nde yaşayan ve 122 yıl önce vefat eden Yüzbaşı Mehmed Rüşdi Efendi'nin mirasını talep edenlerin hikayesini içerir. Bu kişiler, Mehmed Rüşdi Efendi'nin verasetini ileri sürmektedirler. Aynı zamanda Mehmed Rüşdi Efendi'nin sahîh nikah ile evli olduğu Mutahhare Hanım'ın ve aile üyelerinin bu mirasa hak iddia ettikleri belirtilir.

Yani, Agob Efendi, Mehmed Rüşdi Efendi'nin mirasçıları adına belirli bir miktar para talep etti, ancak diğer taraf bu parayı kabul ettiği halde mirasın bütününe inkâr etmektedir.

Metinde, mahkeme tarafından belirlenen mirasın paylaşımı ile ilgili meseleleri ele alır. Ayrıca, belirli miktarda bir para miktarının, mahkeme kararıyla iki taraf arasında paylaştırılmasını sağlayan bir dava konusu hakkında bilgi verir. Ancak, taraflardan biri, Mehmed Rüşdi Efendi'nin mirasçılarının bu davadaki iddialarını inkâr eder. Metin, 1324 tarihinde tanzim edilmiştir (KŞS, 150-151).

Bunun yanı sıra devlet tarafından Ermenilere bazı tahkikatlar uygulanmıştır Örnek verilmek gerekirse, Mabeyn Hümayun Müşir-i Arif Paşa tarafından verilen emirle Karaman şehrinde, bazı Ermenilerin evlerinde kaçak silah veya şüpheli belgeler bulunduğu dair gelen ihbarlar üzerine yapılan aramalarda hiçbir şüpheli veya yasa dışı şey bulunmadı. Bu durumla ilgili olarak, Karaman'daki yetkililerin başlattığı incelemeler sonucunda, herhangi bir suç unsuru tespit edilemediği rapor edildi. Bu nedenle, Konya Vilayeti Vekaleti yeni bir talimat gönderdi ve Karaman'a polis müdürü ve ikinci komiserin gönderilmesini emretti. Ayrıca, bu arama işlemleri sırasında, Ermeni topluluğunun temsilcileri olan Agop Çan Efendi, oğlu Azim Avadis ve damadı Hacı Artin'in evlerinin de aranması gerekti. Ancak bu aramalarda herhangi bir şüpheli veya yasa dışı eşya bulunmadığı ve bu ailelerin evraklarında herhangi bir olumsuzluk

yaşanmadığı rapor edildi. Bu nedenle, emir üzerine herhangi bir önlem alınmaması gerektiği belirtildi (BOA, DH.TMIK.M..).

Bu olayların sonucunda Konya Valisi Ferid Paşa bazı önlemler almıştır. Dahiliye Nezaretinde şifreli bir telgrafında şöyle yazmıştır; *“6 Mart 318 buradan Isparta Burdur’dan Kudüs-i Şerife’ye ve İskenderiye’ye ve diyar-ı ecnebiyye gitmek üzere birkaç aydır Ermenilerden hiç kimseye tezkire verilmemeştir. Mucub- i 7 Mart 318, Konya Valisi Ferid”* (BOA., DH.TMIK.M..).

4.3. Eğitim

Osmanlı Devleti, uzun süre boyunca çeşitli din ve etnik gruplara ev sahipliği yapmış ve bu topluluklar arasında sükûnet, hoşgörü ve barış anlayışını benimsemiştir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesiyle birlikte gayrimüslim topluluklar cemaat halinde bir arada yaşamaya başlamıştır (Kılıç, 2006). Bununla birlikte gayrimüslimlere din, dil ve geleneklerini özgürce yaşama hakları tanınmıştır. Ermeniler de diğer azınlıklarla aynı haklara sahip olmuşlardır. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet, Ermenilere ve diğer azınlık gruplara kendi kültür ve geleneklerine göre okul açma hakkı vermiştir (Taşdemirci, 2001).

Osmanlı Devleti döneminde azınlık okulları genellikle cemaat ve kiliselerin bünyesi altında kurulmuştur. Bu okulların masraflarını zengin ve hayırsever cemaat üyeleri karşılamıştır. Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvesinde olduğu dönemlerde, azınlık okulları zararlı bir faaliyet olarak görülmemiş ve bu okullar kendi dil ve din eğitimlerini özgürce sürdürebilmişlerdi (Kılıç, 1999). Bu durum, Osmanlı Devleti'nin hoşgörü ve çeşitlilik anlayışının bir göstergesidir. Azınlık topluluklar, kendi kültürlerini ve dillerini koruma imkânı bulmuş ve bu okullar aracılığıyla eğitimlerini sağlamışlardır. Bu okullar, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün ve istikrarının olduğu zamanlarda gelişme fırsatı bulmuş ve azınlık topluluklarının kimliklerinin korunmasına katkıda bulunmuştur.

Osmanlı Devleti, farklı toplumların bir arada yaşamasını teşvik etmiş ve çeşitli milletlerin kendi kimliklerini korumalarına önem vermiştir. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok kültürlü ve hoşgörülü yapısının bir yansımasıdır. Farklı din ve etnik gruplar arasında karşılıklı anlayış ve saygı temelinde bir birliktelik oluşmuştur.

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin gücü azalmış ve dış güçlerin provokasyon eylemleri artmıştır. Bu durum, azınlık toplulukların daha ayrıcalıklı haklar talep etmesine yol açmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 3 Kasım 1839 tarihiyle birlikte gayrimüslim çocuklar, devletin sivil ve askeri okullarında eğitim alma hakkına sahip olmuştur. Ancak Ermeni milletin çocukları genellikle yabancı dil eğitimi veren okulları tercih etmiştir (Taşdemirci, 2001).

Ermeni okulları başlangıçta cemaatler tarafından kurulmaya başlanmıştır. Ancak zamanla Katolik Ermeniler ve Protestan Ermeniler, kendi mezheplerine ve inançlarına uygun okullar açmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin gücünün azalmasıyla birlikte, İngiltere ve Amerika gibi ülkeler bu durumu fırsat bilerek, Protestanlık temelinde bu okulların kurulmasını desteklemişlerdir. Bu okullar hem eğitim hem de misyonerlik faaliyetlerini bir araya getiren bir yapıya sahipti. Bu dönemde, yabancı devletlerin desteğiyle açılan Ermeni okulları, Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtıcı faaliyetler düzenlemeye başlamıştır. Okulların içerisinde yapılan faaliyetler ve ders müfredatı, Osmanlı Devleti'nin siyasi otoritesine meydan okuyacak şekilde örgütlenmiştir. Bu durum, Ermeni toplumu içinde ayrılıkçı düşüncelerin yayılmasına ve siyasi çalkantılara yol açmıştır. İngiltere ve Amerika'nın desteğiyle kurulan Protestan Ermeni okulları, hem dini eğitim verme amacı gütmüş hem de Ermeni gençler arasında Batı kültürünün etkisini yaymıştır (Açıkses, 2007).

Bu süreçte, bazı öğrenciler Osmanlı Devleti'nin otoritesine meydan okuyan siyasi düşüncelerle yetişmiştir. Bu durum, Osmanlı Devleti ile Ermeni toplumu arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle birlikte Ermeni okullarının kuruluşunda yabancı güçlerin rolü artmıştır. İngiltere ve Amerika'nın desteğiyle açılan Protestan Ermeni okulları, devlete karşı kışkırtıcı faaliyetlere zemin hazırlamış ve siyasi gerginliklere yol açmıştır. Bu dönemde Ermeni okullarının misyonerlik faaliyetleri ve Batı kültürünün etkisi önemli bir rol oynamıştır.

Amerika'da 1810 yılında Osmanlı topraklarında provokasyon eylemlerinin altyapısını oluşturmak için, Amerikan Yurtdışı Misyoner Komiserliği Masası (AYMKM), orijinal adıyla American Board of Commisioner for Foreign Missions (ABCFM) kurulmuştur (Mutlu, 2005). Daha sonra ise Amerikan Misyonerleri, Osmanlı Devleti'nde 1820 yılından itibaren faaliyetlerine başlamıştır. Müslümanları Hristiyan dinine çekmenin

zorluğunu bilen misyonerler, genellikle Gregoryen Ermeniler'e ilişkin misyonerlik faaliyetlerine odaklanmıştır. Hızla ve giderek artan oranda ilerleyen faaliyetleri sonucunda Protestan cemaati, Osmanlı Devleti'nde dini bir topluluk olarak tanınmış ve hukuki bir statü kazanmıştır (Somel, 2007).

Amerikan misyonerlerinin 1850-1890 yılları arasında Türkiye'nin İstanbul, İzmir, Tokat, Merzifon, Konya, Bursa, Kayseri, Afyon ve Sivas gibi çeşitli illerinde Ermeni Protestan okulları açtığı bilinmektedir (Somel, 2007). Konya özelinde, ilk olarak Ermeni Cemaati tarafından Sahakyan Mektebi kurulmuştur. Bu okul, Ermeni çocuklarının eğitime yönelik olarak faaliyet göstermiştir. Ancak daha sonra Protestan mezhebi altında Cenanyan Mektebi açılmıştır. Cenanyan Mektebi, Amerikan misyonerlerinin etkisiyle Protestanlığı benimseyen Ermeni öğrencilere eğitim veren bir okul olarak faaliyet göstermiştir. Bu süreçte Amerikan misyonerlerinin öncülüğünde açılan Ermeni Protestan okulları, eğitim alanında yeni bir dönemi başlatmış ve Ermeni toplumunda kültürel değişimlere yol açmıştır.

Konya Vilayetinde Ermenilerin şehrin kuzey bölgesinde yer alan Çifte Merdiven Mahallesinde yaşadıkları yukarıda bahsedilmiştir. Ermeniler 1896-97 yılları arasında 1783 haneye ulaşmıştır. 1911 yılındaki nüfus kayıtlarına göre ise 2276 hane sayısına ulaştığı görülmektedir. Bu şehirde yaşayan Ermenilerin mezhebi genel olarak Ortodoks olarak bilinmektedir. Ortodoks Ermenileri çocuklarının eğitimleri için Ortodoks Ermeni cemaatinin okulu olan Sahakyan Mektebine göndermekteydiler. Daha sonra ise Protestan bir Ermeni olan Harutune Stefenos Cenanyan tarafından Konya'da ikinci bir Ermeni okulu daha açılmıştır (Sarıçelik,2010). Aşağıda detaylı bir şekilde bu iki okul incelenecektir.

4.3.1. Sahakyan Mektebi (1840-1914)

Sahakyan Mektebi, Konya'nın Çifte Merdiven Mahallesi'nde, 1840 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanından hemen sonra Ermeni cemaati tarafından kurulmuştur (KMA, Ruhsatnâme ,3). Sahakyan Mektebi, Konya'da Protestan Ermenilerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1898 yılında resmi olarak tanınmıştır (KMA., Ruhsatname, 1,2,). Protestan Ermeniler, bu mekteple kendi dini ve eğitimsel gereksinimlerine cevap bulmuşlardır. Konya Maarif Nezareti tarafından verilen izin,

okulun resmi bir eğitim kurumu olarak kabul edilmesini sağlamış ve bu sayede Protestan Ermeni topluluğu çocuklarını buraya gönderebilmiştir (Döğer, 2021).

Okul, Alâeddin Tepesi yakınındaki, Arslantaş Mescidi'ne komşu bir noktaya konumlandırılmıştır. 1910 yıllara gelindiğinde oldukça eskimesi ve ihtiyaca cevap verme konusunda yetersiz kalması sebebiyle yıkılmış ve 1910 yılında aynı arsaya daha büyük ve yeni bir bina inşa edilmiştir (BOA., ŞD.,).

Bu yeni binanın maliyetini karşılamak için Ermeni cemaati tarafından bir yardım kampanyası düzenlenmiştir. Bu kampanyaya dönemin gazetelerinden Hakim'de şu şekilde yer almıştır:

“(.....) Bu kere işittiğimize göre muhterem Ermeni vatandaşlarımızda bu sene ‘ale’l -tahmin bin beşyüz lira kadar masraf ihtiyarıyla gayet muntazam bir mekteb yaptıracaklardır. Mekteb-i mezkurun resim ve keşfi yapıldırılmış ve derhal Ermeni hanımları tarafından dört yüz lirayı Osmani virilerek iâne-i saire ile beraber Osmanlı bankasına teslim kılınmıştır. Vakti olmayanlar saç ve boğazlarındaki altunları vermişlerdir. Şehrimizde üç yüz elli kadar haneden mürekkep olan Rum ve dört yüz elli haneden ‘ibaret bulunan Ermeni vatandaşlarımızın şu mesai-i maârifperveranlarına karşı payansız teşekkürler, takdirler arz ideriz.” (Hakem,1326)

Hakem 'de yer alan haberdan de anlaşıldığı üzere, Sahakyan Mektebi'nin yeni binası için ihtiyaç duyulan, 1500 Osmanlı lirası Ermeni Cemaatinden yardım toplanarak karşılanmaya çalışılmış, özellikle Ermeni Hanımların gerek nakdi olarak yaptıkları desteklerle gerekse ziynet eşyalarından feragat ederek 400 Osmanlı lirası toplamaya muvaffak oldukları görülmüştür.

Ermeni Hanımların bağışları ve diğer yardımlar sayesinde 1500 Osmanlı lirası tutarındaki ihtiyacın karşılanması ile, modern iki katlı bir bina inşa edilmiştir, bu da okulun gelişmesine ve daha fazla öğrenciye eğitim fırsatı sunmasına katkıda bulunmuştur.

Kız ve erkek öğrencilere karma eğitim veren bu okulun, İptidai ve Rüştîye derecelerinde eğitim verdiği görülmektedir. Okulun eğitim süresi ise yedi yıldır (KMA, Ruhsatname,2). Ders içerikleri ve eğitim sistemine bakıldığında ise dönem şartlarına göre oldukça kapsamlı ve çeşitli bir eğitim müfredatının olduğu göze çarpmaktadır. 1881-1887 yılları arasında Konya Valisi olarak görev yapan Müşir Mehmed Said Paşa'nın (Işık, 2014) hatıratına göre bu okulda öğretilmekte olan, Ermenice, Fransızca, Türkçe, hesap, riyaziye, cebir ve coğrafya derslerine, sonrasında fizik ve İngilizce dersleri eklenmiştir. Müşir

Mehmed Said Paşa'ya göre bu haliyle okul, o dönemde Konya'da bulunan Rüştîye Mektebi'nden çok daha üstün bir eğitim vermektedir (Sarıçelik,2010). Nitekim aynı yıllarda ülkede bulunan farklı tipteki iptidai ve rüştiye mekteplerinin programları da bu durumu doğrular niteliktedir. Topuzkamış; Ünlü ve Dündar'ın çalışmalarında vermiş oldukları bilgiler doğrultusunda, Osmanlı iptidai ve rüştiyelerinde, dersler ağırlıklı olarak okuma, imla, Osmanlı Kanunları, Arapça, Farsça, güzel yazı gibi başlıklarda karşımıza çıkmaktadır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi' ne göre düzenlenen ders programları, özellikle Rüştîye seviyesi söz konusu olduğunda okulun öğrenci yetiştirdiği özel bir alan varsa buna göre şekillenmektedir. Hesap, nakış, basit tıbbi bilgiler ve duruma göre müzik eğitimi seçmeli olarak verilmektedir (Topuzkamış, 2018; Ünlü, Dündar, 2021). Yine Müşir Mehmed Said Paşa'nın hatıratına göre, Sakhanyan Mektebi'nin önemli özelliklerinden bir tanesi de öğretmenlerin okul yönetimi tarafından seçilmesi ve sonrasında başarısız bulunan öğretmenlerin işlerine son verilmesidir. Bu durum, verilen eğitimde bir kalite anlayışının olduğunu düşündürmektedir

1898 yılında Rovin Baliyan, Mıgırdıç, Armanya Efendi, Abraham, Avagani İplikçıyan, Şişmanyen Samaya ve Tifogos Efendi Osmanlı tebaasına mensup Sahakyan Mektebi'nin öğretmenleridirler (KMA Ruhsatname,3). 1912 yılında düzenlenen bir rapor ise, her ne kadar bu çalışmanın zaman sınırlılıklarının dışında kalsa da bahsedilen öğretmen kadrosunun giderek genişlediğini göstermesi açısından önemlidir. Bu rapora göre, Osmanlı tebaasından Dikran Şalcıyan Efendi, Sorin Baharyan Efendi, Papaz Arpadi Efendi, Niko Harsamirciyan Efendi, Taşcıyan Karabet Efendi ve İzmirli Karabetyan Efendi gibi erkek öğretmenlerin yanı sıra bayan öğretmenler Armonahi Hanım, Seyranus Hanım, Ağnes Hanım, Zaro Hanım, okulun eğitim kadrosuna katılmışlardır. Konya Vilayeti Maarif Müdürlüğü tarafından atanmış olan Faik ve Ali Efendiler ise Türkçe derslerine girmek üzere bu öğretmen kadrosuna katılmışlardır (KMA, Ruhsatname ,2). Bu durum hem yeni derslerle genişleyen müfredat hem de okulun yukarıda bahsedilen yeniden inşa kararıyla yapısal olarak büyümesi ve öğrenci kapasitesinin artmasıyla açıklanabilir. Nitekim, kaynaklara göre, 1899-1900 yıllarında Sahakyan Mektebi'nin kız ve erkek toplam öğrenci sayısı 272 iken (Konya Salnamesi H.1317) H.1319 tarihli Maarif Salnamesine göre bu sayı 1901-1902 yıllarında 192 erkek ve 160 kız öğrenci olarak kaydedilmiştir (Maarif Salnamesi H.1319).

Sahakyan Mektebi'nin finansmanı farklı kaynaklardan sağlanıyordu. Ermeni Kilisesi Sandığı, okulun faaliyetlerini sürdürmek için gerekli finansmanı temin ediyor ve genellikle bu fonlar Ermeni öğretmenlerin maaşlarına yönlendiriliyordu. Sadece Türkçe öğretmenin maaşı, yerel vilayet tarafından karşılanıyordu. Ayrıca, Ermeni Ruhanî Meclisi, acil ihtiyaçlar veya ekstra harcamalar için resmi mercilere başvurarak okula yardım sağlıyordu.

Okula ait vakıf ve Tahtakale Sokağı'ndaki ekmekçi dükkânı gibi ek gelir kaynakları da mevcuttu ve bu gelirler okulun ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılıyordu (Sarıçelik, 2010). Ayrıca, II. Meşrutiyet Dönemi'nde vilayet özel bütçeleri, gayrimüslim okulların ihtiyaçları için belirli bir miktar para tahsis etmişti. Örneğin, 1915 yılında Konya'da, gayrimüslim okullar için özel bir bütçeden 45 bin kuruş ayrılmıştı. Bu kaynaklar özellikle Türkçe öğretmenlerinin maaşları ve diğer masraflar için kullanılıyordu. Sonuç olarak, Sahakyan Mektebi'nin finansmanı, çeşitli kaynaklardan gelmekte ve bu kaynaklar okulun faaliyetlerini sürdürmesine ve ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmaktaydı. (Küçükdağ, Arabacı,2001).

Konya Maarif Arşivi 3 numaralı ruhsatname defterine göre, okulda okutulan ders kitapları ise şu şekildedir:

Tablo 1: Ders Kitapları (KMA, Ruhsataneme:3)

OKUTULAN KİTAPLAR	MÜELLİFİN ADI	OKUTULAN KİTAPLAR	MÜELLİFİN ADI
Elifbâ	Mihran Apikyan	Talîm-i Lisân-ı Ermeni	Toroyan
Hikmet	Mihran Apikyan	Tahrirât	Hazelyan
Ermenice Elifbâ	Mihran Apikyan	Gramer	Loriya
Sarf-ı Umûmî	Karakaşyan	Lisân-ı Fransevi	Hazelyan
Letâif-i Asâr	Karabetyan	Lisân-ı İngiliz	Bağdasaryan
Lisân-ı Osmânî	Kalıbcıyan	Hesâb	Dikran
Talîm-i Etfal	Simyadan Darban	Coğrafya	Karakaşyan
İlm-i Eşyâ	Andonisyan	Hıfzıssıhha	Mamuryan
İlm-i Hilmet	Kigork Arslanyan	Alfabe	Bazarcıyan

1900'lerin başında, Sahakyan Okulu ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Okul, öğretmenlerinin maaşlarının düzenli olarak ödenmesinde meydana gelen sorunlar nedeniyle, okula destek sağlamak amacıyla, okulun büyük salonunda bir tiyatro gösterisi düzenlenmesinde karar kılınmış, bu etkinlik için vilayetten onaylı, izin belgesi alınmıştır (BOA., DH., MKT.). Bu etkinliğe Osmanlı Devlet adamlarının da katıldığı bilinmektedir. Buna örnek olarak Anadolu Gazetesi'nde konuya ilişkin yayınlanan bir haber verilebilir. Habere göre, Edirne Cemiyet-i İttihadiye reislerinden Kaymakam Galip Bey, Konya'yı ziyareti sırasında gerçekleşen tiyatro etkinliğini bizzat izlemiştir. (Anadolu 1324). Buradan hareketle bu tarz etkinliklere yalnızca Ermeni Cemaatinin değil, Müslüman cemaatten de en yüksek makamlara mensup kişilerden katılım olduğu söylenebilir.

4.3.2. Cenanyan Mektebi (Apostolic Institute)

Konya Vilayeti'nin Çifte Merdiven Mahallesi'nde 1892 yılında kurulan Apostolic Institute, Konya'da açılan ikinci Ermeni okulu olup aynı zamanda şehirdeki ilk Protestan Ermeni okulu olarak öne çıkmıştır. Apostolic kavramı, İsa'nın on iki havarisi tarafından kurulan kiliselere atıfta bulunmaktadır. Ermeniler için de Apostolik Kilisesi önemlidir ve bu kilise, İsa Mesih'in havarileri olan Taday ve Bartalma tarafından kurulmuş, Ermenilere Hristiyanlık inancını iletme amacıyla faaliyet göstermiştir. Cenanyan Mektebi de bu kilisenin öğretilerini yayma ve Ermeni toplumuna aktarma amacı taşıyan bir kurum olarak kurulmuştur (Aydın, 1998). Kilisenin ve mektebin amacı, Hristiyanlık inancını yaymak ve Ermeni toplumunun dini bilincini güçlendirmektir. Bu nedenle Apostolic Kilisesi ve Cenanyan Mektebi, Ermeni toplumunun dini ve kültürel yaşamında önemli bir rol oynamıştır.

Okulun kurucusu ve yöneticisi Harutune Stefenos Cenanyandır. Konya'da AYMKM'nin çalışmalarının başlamasına aracı olarak önderlik etmiştir. Paskalya günü doğdu için Harutune ismini alan Cenanyan o zaman şartlarına göre iyi bir eğitim almıştır. Fakir bir aileden gelen Cenanyan, dönem şartlarında oldukça zor sayılabilecek bir süreci aşarak, üniversite eğitimi almayı başarmıştır. Maraşlı olan Cenanyan'ın bir misyoner okulunda eğitim gördüğü bilinmektedir. Protestan olması ise babasının sayesinde olmuştur. Aynı anda bu mezhebe geçmişlerdir. Protestan olan Harutune, tatil dönemlerinde vaaz vermek için Akdeniz kıyılarındaki Osmanlı şehirlerine gitmiş ve buralarda Protestanlığa ilişkin dinletiler düzenlemiştir (Jenanyan ,1898).

H. S. Cenanyan, Amerika'dayken, "Fifth Avenue Presbiteryen Kilisesi"nin çalışmalarına katıldı ve burada New York'lu zengin bir avukat ve gazeteci olan Eliot Firch Shepard ile tanıştı. Shepard ve kilise üyelerini, Anadolu'da kilisenin öğretilerini yayacak bir okul kurmaya ikna etti. 1888'de Tarsus'ta "Tarsus Amerikan Koleji" adıyla bir okul açıldı. Okula, Tarsus'un ünlü bir figürü olan Apostol Paul'un adına binaen "Saint Paul Enstitüsü" de deniyordu (Tozlu,1991).

H. S. Cenanyan, Tarsus'taki görevi sırasında bağımsız bir Ermenistan devletinin kurulmasını kendisine temel hedefi olarak belirlediği düşünülmektedir. Bu hedefe ulaşmak için Ermeni topluluğunu örgütlemeye yönelik çeşitli girişimlerde bulundu ve bu amaçla toplam 11 ayrı dernek kurdu. Bu derneklerin 2 tanesi Maraş'ta, 1 tanesi Tarsus'ta ve 1 tanesi de Sivas'ta faaliyet gösteriyordu. Ayrıca, Cenanyan, azınlık çocuklarına ilkökul eğitimi veren okullardan seçtiği öğrencileri Saint Paul Enstitüsü'ne kabul ediyordu. Bu şekilde, ilkökul düzeyinde eğitim veren okullardan seçilen öğrencilerin arasında 2'si Maraş'ta, 3'ü Tarsus'ta, 1'i Sivas'ta ve 1'i Aziziye'den gelmekteydi (Günay,2007). Cenanyan, bu öğrencileri yetiştirerek onları Ermenistan'ın bağımsızlığına ve Ermeni kimliğine daha fazla katkı sağlayabilecek bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlıyordu.

Cenanyan, Tarsus'ta bu okulda görev yaparken, kişisel nedenlerle Tarsus'u terk edip Konya'ya gitti. 1892 yılında Konya'da kendi adını taşıyan bir okul kurdu. Cenanyan'ın çabaları, Amerikan misyoner faaliyetlerinin ve eğitiminin Anadolu'da yayılmasına katkı sağladı (Halifeoğlu,2007).

Kaynaklara göre, Harutune S. Cenanyan, kişisel nedenlerden dolayı Tarsus'tan ayrılmıştır, ancak bu nedenler hükümet için yeterince ikna edici görülmemiştir. Düstura göre, Tarsus'taki Amerikan Protestan okulu, New York'taki bir şirket tarafından sağlanan yıllık 2000 lira ile finanse edilmekteydi. Bu okulun yöneticisi olan Mister Firist, okulun öğretmenleri, Protestan vaizleri ve Amerika'da eğitim almış olan Cenanyan Efendi gibi kişiler, bu şirketten para tahsil ederek Konya vilayeti merkezi ve çevresinde toplam sekiz Amerikan okulu kurmayı planlamışlardır. Ayrıca, şirket bu bölgeyi denetlemek amacıyla Cenanyan'ı seyyar bir müfettiş olarak atamıştır. Cenanyan daha sonra bir dilekçe yazarak şirkete göndermiş ve bu okulların öğretmenlerinin seçimi için yine şirket tarafından yönetilen Ayıntab, Maraş ve Tarsus idadi okullarının mezunlarını tavsiye etmiştir. Buna yanıt olarak Adana vilayetinden bir tahrirat gönderilmiştir. Bu tahrirata göre, bahsedilen

okulların kurulmasına kesinlikle izin verilmeyecektir. Eğer bu tür bir girişimde bulunulmuşsa, derhal durdurulacaktır. Meclisi Vükela tarafından padişaha sunulmuş olan bu talep, padişah tarafından onaylanmadıkça herhangi bir şekilde yeni okulların kurulmasına izin verilmeyecektir. Eğer padişahın onayı olmadan bu tür okulların inşası ve açılışı için izin veren veya görmezden gelen kişiler bulunursa, kanunları ve görevleri ihlal etmiş sayılacak ve devlete ihanet etmiş bir hain olarak kabul edilecektir. Bu açıklama, ruhsat ve padişahın onayının artık kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir (Düstur, I. Tertip,1939).

Protestan misyonerlerin azınlık okullarındaki faaliyetlerinin artmasıyla olumsuz bir izlenim yaratmış ve bu durum II. Abdülhamid'in dikkatini çekmiştir. Maarif Nazırı Zühdü Paşa tarafından 1893 yılında hazırlanan raporda bu sorun açıkça ifade edilmiştir. Raporda, okulların yaygınlaşmasının ve artmasının nedeninin devletin bu konuda tolerans ve kayıtsızlık göstermesi olduğu vurgulanmıştır. Rapora göre, 1893 yılı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nda toplam 392 Amerikan ve Protestan okulu bulunmaktadır. Bunlardan 284'ü II. Abdülhamid'in tahta çıkışından önce kurulmuş, 108'i ise tahta çıkışından sonra oluşturulmuştur. Bu okulların 33 tanesi padişahın iradesiyle, 7 tanesi sadaret makamının emriyle ve 11 tanesi Maarif Nezareti tarafından verilen ruhsatname ile açılmıştır. Geri kalan 341 Protestan okulu ise ne irade ne de ruhsat almadan kurulmuştur. Belgede bahsedilen okulların Amerikan, İngiliz ve Protestan Ermeni okulları olduğu belirtilmiştir. Bu okulların Adana, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Ankara, Trabzon, Van, Musul, Halep, Beyrut, Konya, Edirne ve İstanbul gibi çeşitli bölgelerde kurulduğu raporda ifade edilmiştir (Akyüz,1970).

Konya Cenanayan Mektebi'de irade alınmadan açılan okullardan birdir. Daha sonra şehirde bulunan az sayıda Protestan Ermeni ailenin eğitim ihtiyacını karşılamak üzere, tabiri ile Konya Maarif Nezareti'nden 1898 tarihinde izin alınmış ve resmi olarak tanınmıştır (Döğer, 2021).

3 Eylül 1891 yılında Konya şehrine gelen Harutune bir ansında aktardığına göre Hristiyanlığın önemli Papazlarından biri olan St. Paul'un da ziyaret ettiği Konya şehrini kendisinin de görmek isteyeceği önemli merkezlerden biri olarak anlatmaktadır (Tozlu, 2014). Şehir nüfusunun 60000 kişinin Müslüman olduğu ancak vilayette Ermeni ve Rumlarında olduğu ve azımsanamayacak kişi olduklarını söylemiştir. Harutune Stefenos

Cenanyan'ın Konya'ya geldiği tarihte şehirde kolera salgını olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte ülkenin genelinde olan savaş sebebiyle birçok kadın dul kalmış, çocuklar ise bazıları kimsesiz bazıları ise yetim ve öksüz kalmıştır. Cenanyan bu duruma şahit olduktan sonra bu çocuklara yardım etmek ve Hristiyan inancını aşilayarak daha fazla Protestanlığı yaymak amacıyla Konya'da Protestan bir Ermeni okulu açar (Atalay,2022).

Cenanyan'nın tasvirine göre okulun en dikkat çekici özelliklerinden biri, Ermeni ve Rum öğrencilere ücretsiz bir eğitim sunmasıydı. İngilizce eğitim veren bu okul, öğrencilere çok dilli bir eğitim sunuyordu. Ermenice, Rumca, Türkçe ve Almanca gibi derslerin yanı sıra, ruhsat almadan önce temel bilim ve matematik dersleri de verilmeye başlandı (Topçu,2007). Bu sayede öğrencilere çok yönlü bir eğitim sunularak bilgi ve becerileri geliştirilmeye çalışıldı. Cenanyan Mektebi, bu dönemin önemli eğitim kurumlarından biri olarak özellikle fakir Ermeni ve Rum çocuklarına değerli bir eğitim imkânı sunmuştur.

Cenanyan Mektebi'nin 1910-1911 yılında yayınlanmış olan kataloğu, "*The Apostolic Institute*" başlığı altında okulun detaylı bir incelemesini sunmaktadır. Bu kitapçık, okulun amacını, akademik takvimini, bölümlerini, öğrenci kabul şartlarını, binalarını, sosyal etkinliklerini, müfredatını ve okuldaki öğretmenler ile öğrencileri tanıtmaktadır. Bu kaynak, Cenanyan Mektebi'nin o dönemdeki yapısını ve faaliyetlerini anlamak için önemli bir kaynaktır.

"The Apostolic Institute" adlı kataloğa göre, Cenanyan Mektebi'nin temel amacı, öğrencilere yüksek kaliteli ve üniversite düzeyinde bir eğitim sunmaktır. Bu eğitim, Hristiyanlık öğretileri temelinde verilmekte ve dini eğitim, okulda düzenlenen dinletiler ve dini egzersizlerle desteklenmektedir. Okul ayrıca yetim ve muhtaç öğrencilere eğitim imkânı sunarak onlara iyi bir eğitim ortamı sağlamayı hedeflemektedir.

Cenanyan Mektebi, Osmanlı Devleti'nin birçok vilayetinden öğrenci kabul etmiş ve uluslararası bir okul olarak kabul edilmiştir (The Apostolic Institute). Bu mektep, Yunanistan ve Bulgaristan gibi farklı ülkelerden öğrenci alımı yapmış ve bu öğrencileri önemli görevler ve mevkiler için hazırlamıştır. Bu sayede, okul uluslararası ilişkilere ve uluslararası eğitime de katkı sağlamıştır.

Cenanyan Mektebi'nin geniş kapsamlı bir eğitim programı ve uluslararası öğrenci profili, döneminde eğitim alanında önemli bir aktör olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, okulun Hristiyanlık öğretileri temelinde verdiği eğitim, dini ve kültürel açıdan da bir

etkileşim merkezi olarak işlevsel hale gelmesinin önünü açmıştır. Okula kabul şartları ise The Apostolic Institute Katoloğu'nda şu şekilde yer almaktadır: *Üniversite bölümü için öğrenciler 15 yaşından büyük ve hazırlık bölümü için ise 12 yaşını doldurmuş olmalıydılar. 8 yaşından küçük olan erkek çocukların ilkokul bölümüne kayıtları yapılmamaktaydı. Her aday yaşadığı yerdeki papazından kendi hakkında ahlaki ve finansal durumunu gösteren bir belge getirmeliydi. Üniversite öğrencileri hazırlık bölümünün dördüncü sınıfındaki derslerini geçmeliydiler. Her aday, sağlık durumu okul doktoru tarafından kontrol edildikten sonra okula katılım sağlayabiliyordu. Dışarıdan gelip yatılı olarak kalacak öğrencilerin on iki Türk lirası (hem yatılı hem de okul ücreti) ödemesi gerekmektedir. Bu meblağın, yedi lirasının sene başında geri kalanının da yılbaşında verilmesi kayıtlara işlenmiştir. Gündüz öğrencilerinde ise iki Türk lirası ödemeleri şartı aranmaktaydı* (The Apostolic Institute).

Cenanyan Mektebi'nde iki ayrı binadan bahsedilmektedir. Birincisi, yatılı öğrencilerin konakladığı ve yaklaşık elli öğrencinin barınabileceği bir kapasiteye sahiptir. Bu binanın çevresinde ise bir dönümlük bahçe ve bir süs havuzu bulunmaktadır. Süs havuzunun suyu ise bir yel değirmeni aracılığıyla temin edilmektedir (The Apostolic Institute). Diğeri ise okul müdürlerinden, Ohannes Şamlıyan tarafından bazı yerleri tamir ettirilerek eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü, ders çalışma, etüt ve şapel egzersizleri için kullanılan binadır (BOA., DH., MKT.). Bu bina, özellikle eğitim ve ibadet amaçlı kullanılması için Bayan Crozer tarafından bağışlanan bin dolarlık katkı ile genişletilmiş ve tamir edilmiştir. Bu nedenle, binanın içinde bulunan bir salona Bayan Crozer'ın adı verilmiştir.

Cenanyan Mektebi'nin iki ayrı binası, eğitim ve barınma ihtiyaçlarına yanıt verirken, bu yapıların, okulun, öğrencilere sunduğu imkanlar açısından kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Okulun fiziksel altyapısı, öğrencilerin kaliteli eğitim almalarına ve dini etkinliklerde bulunmalarına olanak sağlamıştır.

Öğrenciler her gün on beş dakika, adanmışlık (devotional) adı altında egzersizler yapmaktaydılar. Pazar günleri ise kiliseye gittikleri bilinmektedir. Pazar sabah saat on bir de ders salonunda bütün öğrenciler toplanmaktaydı. Daha sonra ise papaz veya bir öğretmen tarafından bu salonda vaaz verilmekteydi. Öğleden sonra dörtte ise Pazar okulu vardı. Bu pazar etütlerine her öğrencinin katılımı zorunlu idi. Akşamları ise yarım saat boyunca ilahi seremonisi yapılmaktaydı. Daha sonra ise bir öğretmen tarafından tekrar

bir vaaz verilmekteydi. Bu egzersizler yeme, içme gibi faaliyetler ile dua ile başlayıp dua ile bitiyordu. Yaklaşık kırk öğrenci farklı milliyet ve inanca sahip olanlar ise her Pazar saat iki de dua etmek ve diğer egzersizleri yapmak için bir araya gelmekteydiler. Onlar için kutsama egzersizleri yapılmaktaydı. Bu okulda Protestanlar, Gregoryanlar, Roman Katolikleri, Ortodoks ve Rum gibi guruplardan olan öğrenciler kardeşçe bir araya gelip dinlerine ibadet edebilmekteydiler (The Apostolic Institute).

4.3.2.1. Sosyal Etkinlikler

Okulda bulundan kütüphane bölümünde iki binden fazla kitap mevcuttu. Hemen hepsinin dilleri İngilizce idi. Bunların içinde; Uluslararası Ansiklopedi setleri, Britannica Ansiklopedisi setleri, dünyanın en iyi edebiyat klasikleri, en iyi müzik kitapları, en iyi başyapıtlar ve dünyanın en iyi seyahatnameleri bulunmaktaydı. Kütüphane aynı zamanda okuma odası olarak da kullanılmaktaydı. Çeşitli dergiler ve gazeteler mevcuttu. Bunların arasında günlük gazeteler (The Avedaper) ve haftalık (Gotchang) gibi yayınlar bulunmaktaydı (The Apostolic Institute).

Üniversite bölümünde olan öğrenciler bu kulüpte sık sık edebi tartışmalar yapmaktaydılar. Bu öğrenciler aynı zaman da iki adet kolej dergisi çıkarmaktaydılar. Her yıl en iyi kompozisyon ödevi seçiliyor ve ödül olarak beş dolar verilmekteydi. Bu kulüp her yıl bir drama sahnelemekteydiler. Enstitünün öğrencileri açık hava oyunları için bazı egzersiz yapmaktaydılar. Bir diğer aktivite ise kora çalışmalarıdır. 25 Öğrenciden oluşan bu grup haftalık ilahi söylemek için prova yapıyorlardı. Bir bağışçı tarafından verilen para ile birlikte çeşitli enstrümanların çalındığı bir orkestra kurulmuştur. Yatılı kalan öğrencilerin hem motivasyon hem de yalnız hissetmemeleri için ayinler, şarkılar, komedi gösterileri, drama sahneleri gibi farklı farklı aktivite yapmaktaydılar. Osmanlı Devleti'nin o zamanki durumundan dolayı Enstitü yardımı muhtaç çocuklara yardımcı oluyordu. Bu yardım karşılığında ise okulda yapılacak bazı el işlerine yardım ettiriyorlardı (The Apostolic Institute).

4.3.2.2. Okul Müfredatı

Okul kataloğa göre dört bölüme ayrılmaktadır. Kız bölümü, İlkokul bölümü, Üniversiteye hazırlık bölümü ve Üniversite bölümü olarak 4 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci

sınıfta dersler Ermenice, Rumca, İncil olarak kayıtlarda geçmektedir. İkinci sınıfta ise Ermenice, Rumca, Aritmetik, Hattatlık (Ermenice ve Rumca) olarak bilinmektedir. Son sınıfta ise ikinci sınıfta görülen derslerin bir ileri seviyesi görülmektedir (The Apostolic Institute).

Hazırlık bölümünde ise Ermenice, Türkçe, İngilizce, Rumca dersleri verilmekte ve hattatlık dersleri bu diller üzerlerinden ayrı bir ders olarak işlenmiştir. Bununla birlikte Aritmetik, Fen, Coğrafya ve Retorik dersleri hazırlık sınıfının üçüncü ve dördüncü sınıfında ders olarak verilmekteydi. Üniversite bölümünde ise daha geniş kapsamlı bir eğitim programı mevcuttur. Cebir, tarih, Fizik, Psikoloji, Astronomi, Zooloji, Muhasebe, Hukuk, Ekonomi, Mantık ve Etik dersleri mevcut olduğu görülmektedir (The Apostolic Institute).

Okulun bazı öğretmenlerinin isimleri ve nereden mezun oldukları kayıtlarda görülmektedir. Örnek verilmek gerekirse Madam Makdelina Hantamoryan Üsküdar Amerikan İnas Koleji'nden 1892 yılında mezun olmuş ve daha sonra Cenanyan Mektebi'nde öğretmenliğe başlamıştır. Cenanyan'dan mezun olan Dikran Dolkiryan ve Mikael Partekyan öğrenci olarak bitirdikleri bu okulda öğretmenlik görevi de yaptıkları kaynaklarda görülmektedir (Sarıçelik,2010).

Tablo 2: Cenanyan Mektebi'nden Mezun Olan Öğrenciler (The Apostolic Institute).

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1896	Hovhanness Aivazian	Fotoğrafçı	ABD
1896	Yeorios Bilalides	Vaiz	Zindandere Kırklareli
1896	Roupen Ejzajian	Eczacı	Halep
1896	Karnig Kouyoumjian	Vaiz	ABD
1896	Ardashes Merdinyan	Doktor	ABD (Central Falls)
1896	Lewon Tamzarian	Avukat	Konya

Tablo 3: 1899 Yılı Mezunları

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1899	Sarkiss Attarian	Dişçi	Konya
1899	Harutune Houmayan	Öğretmen	Bilecik
1899	Issac Pavlides	Doktor	Sille (Konya)

Tablo 4: 1902 Yılı Mezunları

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1902	Hagop Ignedjian	Muhasebeci	İzmir
1902	Armenag Beylerian	Madenci	Sızma (Konya)
1902	Haigazoon Merdianian	Tüccar	Kahire (Mısır)
1902	Shahin Shahinian	Terzi	ABD

Tablo 5: 1903 Yılı Mezunları

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1903	Levon Arakelian	Halı Tasarımcısı	Sivas
1903	Aram Boghossian	Tıp Öğrencisi	ABD
1903	Sarkiss Yezgolian	Öğretmen	Akşehir

Tablo 6: 1904 Yılı Mezunları

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1904	Kevork Dersarkissian	Bankacı	İzmir
1904	Zareh Kazazian	Sigortacı	Isparta
1904	Stepan Yesayian	Halı Tasarımcısı	ABD

Tablo 7: 1905 Yılı Mezunları

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1905	Minnas Bakkalian	Halı Satıcısı	ABD
1905	Dikran Dulgerian	Öğretmen	Konya
1905	Aghapek Hamparian	Öğretmen	Konya
1905	Nishan Pashayan	Polis	İstanbul

Tablo 8: 1906 Yılı Mezunları

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1906	LoutfikDer Ghazarian	Eczacı	Kırıkkale
1906	Nigoghos Kouyomjian	Tren Kondüktörü	Konya
1906	Garabed Oddian	Tıp Öğrencisi	ABD

Tablo 9: 1907 Yılı Mezunları

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1907	Garabed Dabanian	Demiryolu Şefi	Aydın
1907	Karnik Haibetian	Kâtip	İstanbul
1907	Yessayi Harutunian	Tıp Öğrencisi	ABD
1907	Benjamin Mesrobian	Öğretmen	Bulgaristan
1907	Michael Partikian	Telgraf Operatörü	Konya

Tablo 10: 1909 Yılı Mezunları

Sınıfı	Adı Soyadı	Meslek	Ülke/Şehir
1909	Boghoss Danielian	Hukuk Öğrencisi	Konya
1909	Harutune Danielian	Hukuk Öğrencisi	Konya
1909	Levon Kassarjian	Tüccar	ABD
1909	Ohan Moscoffian	Öğretmen	Konya
1909	Abraham Tossonian	Hukuk Öğrencisi	Konya

Cenanyan Mektebi, diğer azınlık okulları gibi 1913 yılına kadar eğitimlerini düzenli bir şekilde sürdürdü. Ancak 1913 yılında, ülkede savaşların başlamasıyla birlikte yalnızca sekiz öğrenci mezun edebildi ve bunların hepsi Ermeni kökenliydi (Sarıçelik, 2010). 1914 yılında ise I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, diğer yabancı okullar gibi Ermeni Cenanyan Mektebi de kapatıldı.

Kapatılan okul binası, bir dönem Polis Okulu olarak kullanıldı ve 1931 yılına kadar bu amaçla kullanılmaya devam etti. Polis Okulu'nun kapanmasının ardından binanın yaklaşık 20 yıl boyunca boş kaldığı bilinmektedir. 1952 yılında ise binanın İmam Hatip Lisesi olarak kullanımına başlandı. Günümüzde ise bu bina bir konut olarak kullanılmaktadır (Atalay ,2022).

4.4. Kilise ve Devlet İlişkileri

Ermenilerin tarih boyunca çeşitli dinler ve kültürlerden etkilenmiş olan karma bir inanç, örf ve adetler sistemi oluşturdıkları bilinmektedir. Hristiyanlık öncesinde, M.Ö. V. yüzyılda Ermeniler putperestlik inancını benimsemişlerdir. İranlılar gibi, tabiatta bulunan cisimleri yüceleştirerek ateşe, toprağa, güneşe tapmışlardır. Bu dönemde İran bölgesindeki Zerdüşti dini, Ermeni toplumu tarafından kabul edilmiş ve etkisini göstermiştir. Daha sonraki süreçte ise Ermeni topraklarının Yunan ve Roma yönetimine girmesiyle birlikte Grek ve Latin tanrılarına da inançlarında yer vermeye başlamışlardır. Bu dönemde, Yunan ve Roma mitolojisinin etkisiyle tanrı ve tanrıçalara yönelik bir kült oluşmuştur. Bu karma inanç sistemi, farklı milletlerin yönetimi altında olan Ermeni

toplumunun din ve kültür alanında çeşitli etkileşimler yaşadığını göstermektedir (İskefiyeli, 2007).

Hristiyanlık öncesindeki Ermeni toplumu, hangi milletin yönetimi altında olursa olsun, dinlerinden ve kültürlerinden etkilenmiştir. Bu etkileşimler, inançlarda ve ritüellerde farklılıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak Ermeni toplumu, Hristiyanlıkla birlikte önemli bir dini ve kültürel dönüşüm geçirmiştir. Hristiyanlık, bugün hala Ermeni kimliğinin temel bir unsuru olarak varlığını sürdürmektedir.

Ermenilerin Hristiyanlıkla tanışması ve bu dini benimsemeleri, Kral Abgar döneminde başlamıştır. Edessa bölgesindeki Kral Abgar, cüzzam hastalığına yakalanmıştı. Kral, Hz. İsa'nın bu hastalığın şifasını sağlayabileceğini duyduğunda ona bir mektup yazmıştır. Ancak Hz. İsa, kendisinin gelmeyeceğini ancak bir havarisini Edessa'ya göndereceğini bildirmiştir. Rivayete göre Hz. İsa'nın mektubuyla birlikte yüzünün resminin olduğu bir mendil gönderildiği, ancak resmin zamanla silindiği söylenmektedir. Havariler Edessa'ya geldiklerinde Kral Abgar'ın sağlığının düzeldiği ve Hristiyanlığı kabul ederek Vaftiz olduğu kaynaklarda yer almaktadır (Pehlivan, 2019). Bu olay, Ermenilerin Hristiyanlıkla tanışmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kral Abgar'ın kabul ettiği Hristiyanlık, daha sonra Ermeni toplumunda yaygınlaşmış ve dinin köklü bir şekilde benimsenmesine yol açmıştır. Bu olay, Ermeni kimliğinin oluşumunda din faktörünün önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Rivayete göre, Ermeni topraklarına ilk olarak Hz. İsa'nın havarilerinden Thaddeus'un M.Ö. 43-66 yılları arasında geldiği söylenir. Ardından M.Ö. 60-68 yılları arasında havari Bartholomeos'un da bölgeye gelmiş olduğu bilinmektedir. Bu iki havari, Hz. İsa tarafından doğrudan Ermeni toplumuna gönderilmiş ve Ermeni topraklarında ilk Kilise'nin temellerini atmışlardır. Bu nedenle Ermeni Kilisesi, "*Apostolik*" unvanını almıştır. Apostolik tanımıyla birlikte Ermeniler, kendi mabetleri olan Kiliselerini havarilerin köprüsüyle Hz. İsa'ya dayandırmayı amaçlamışlardır (Pehlivan, 2019). Bu temel inanç ve bağlantı, Ermeni toplumunda Kilise'nin önemini vurgulamış ve Ermenilerin dinî hayatının köklü bir parçası haline gelmiştir. Ermeni Kilisesi, bu Apostolik kökeniyle tarihi boyunca Ermeni halkının ruhani liderliğini ve kültürel kimliğini şekillendirmiş, dinî ve toplumsal hayatlarında merkezi bir rol oynamıştır.

Ermeni tarihçileri, Hristiyanlığın kabul edilmesini M.Ö. 301 yılından sonra gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu dönemde Aziz Gregor, Ermenistan'ın prensi olan Trdat'ı vaftiz etmiştir. Gregor'un etkisiyle halk da Hristiyanlığı benimsemeye başlamış ve yeni bir inanç sistemini kabul etmiştir. Bu süreç ilerledikçe Gregor'un çevresinde toplanan Ermeniler zamanla bir cemaat oluşturmuş ve Ermeni Kilisesi merkezi bir kimlik ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Ermeni Kilisesi ve bazı Ermeni tarihçileri, Hristiyanlığın Ermenistan topraklarına M.Ö. 1-3 yılları arasında girdiğini ve yayıldığını iddia etmektedir. 4. yüzyılda Ermeni Devleti resmi olarak Hristiyanlığı kabul etmiştir. M.Ö. 6. yüzyılda ise Ermeni Kilisesi tamamen ulusal ve bağımsız kilise kimliği kazanmıştır (Sezgin, 2005).

Bu süreçte Ermeni toplumu, Hristiyanlıkla birlikte yeni bir dini ve kültürel kimlik geliştirmiştir. Ermeni Kilisesi, halkın dini yaşamında merkezi bir rol oynamış ve Ermeni toplumunu bir araya getiren bir güç haline gelmiştir. Kilisenin etkisiyle Ermeni toplumu, dini sorumluluklarının yanı sıra milli ve siyasi otorite olarak da Kiliseye bağlılık göstermiştir.

Ermenilerde kilise yapısı, dini sorumlulukların yanı sıra milli ve siyasi otorite olarak da kabul edilmiştir. Din ve millet kavramları Ermeni toplumunda iç içe geçmiştir, kilise ve millet birbirinden ayrı düşünülemeyen unsurlardır. Diğer yabancı devletlerdeki kilise etkisiyle karşılaştırıldığında, Ermenilerde kilisenin etkisi daha fazla öne çıkmaktadır. Kilisenin liderliğindeki Ermeni din adamlarının, Ermeni tarihinden günümüze kadar önemli bir rolü vardır. Bu din adamları, dini ve dini makamları siyasi hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanmışlardır. Ermeni manastır ve kiliseleri, devlet hayatında bir kültür merkezi ve devlet için bir organizasyon merkezi haline gelmiştir (Küçük,1997). Bu yapılar, hem dini ibadetlerin gerçekleştirildiği mekanlar olmuş hem de Ermeni toplumunun bir araya geldiği ve milli kimliklerini sürdürdükleri yerler olmuştur. Kilise liderleri, toplumu yönlendirme ve organizasyon yetenekleriyle Ermeni halkının hayatına yön vermiştir.

Ermenilerde Katolikleşme süreci, Bizans İmparatorluğu'nun Türklerin elinden kendi topraklarını geri almak amacıyla Avrupa'daki diğer devletlerle anlaşmalar yapmasıyla başlamıştır. Bu anlaşmalardan biri Latin devletleriyle yapılan anlaşmadır. Latinler, Türklerden zapt ettikleri toprakları Bizans'a geri verme karşılığında 1097'de İznik'i geri

almışlardır. Ancak Latinler, sözlerini tutmamış ve işgal ettikleri topraklarda kendi hükümdarlıklarını kurmuşlardır. Örneğin, Bohemund Antakya'da bir krallık kurmuştur. Latin krallığını destekleyen Kilikya Ermeni Krallığı, o dönemde Bizans ve Bohemund arasında bir köprü görevi görmüştür. İki krallık birbirlerinin çıkarlarını desteklemiş ve akrabalık bağlarıyla ilişkilerini güçlendirmiştir. Ermeni toprakları, ticaret yollarının önemli bir noktasında bulunduğu için Avrupalılarla da önemli ilişkilere sahip olmuştur. Bu nedenle Katolik mezhebi, Ermeni topraklarında zorluk çekmeden yayılmıştır (Iorga,1930).

Latinlerin topraklarda kurdukları hükümdarlıklar ve Ermeni Krallığı'nın desteklemesi, Katolikleşme sürecini hızlandırmıştır. Latin hükümdarlıkları, Katolik mezhebini teşvik etmiş ve yayılmasına yardımcı olmuştur. Ermeni toplumu ise Latinlerle güçlü ticari ve siyasi ilişkiler içinde olduğu için Katolikleşmeye direnmemiştir. Bu süreçte, Ermeni topraklarında Katolik mezhebi kolaylıkla yayılmış ve yerel halk arasında etkili olmuştur.

XVII. ve XVIII. yüzyıllar arasında Ermeni halkı arasında hızlı bir şekilde Katolik mezhebine geçiş yaşanmıştır. Bu dönemdeki Katolikleşme süreci, Ermeni toplumu içinde iç karışıklıklara yol açmıştır. Mezhep değiştiren bireylerin aileleri arasında bölünmeler yaşanmış ve cemaat içinde büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, Katolik mezhebine geçen Ermenilerin yaşadığı sorunlardan biri, Patrikhane tarafından baskı görmeleri olmuştur. Patrikhane, Katolik inancına geçen kişilere karşı tavır almış ve onları kiliselere kabul etmemiştir. Bu durum bir anlamda o kişilerin dışlanması, aforoz edilmesi anlamına gelmiştir. Devletin desteğini arkasına alan Patrikhane, Katolik mezhebine geçen Ermenileri cezalandırmaya yönelik baskılar uygulamıştır (Şanizade,2008).

Bu iç karışıklıklar, mezhep değiştiren Ermeniler arasında ailelerin bölünmesine, toplumsal gerginliklere ve cemaat içinde sorunlara neden olmuştur. Katolikleşme süreci, Ermeni toplumunda ciddi ayrışmalara ve anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Bu dönemde yaşanan iç karışıklıklar, Ermeni toplumunun dinî ve sosyal yapısında derin etkiler bırakmıştır.

Osmanlı döneminde, Ermenilerin inanç tarihindeki en önemli sorunlardan biri mezhep değiştirme meselesidir. Özellikle Katolikleşme süreci, Ermeni toplumu için kanlı olaylara, sürgünlere ve idamlara sebep olan bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Bu süreçte en dikkat çeken olay, Sultan II. Mahmut döneminde Katolik olan Ermeniler ile

Ana Kilise' ye bağlı Ermeniler arasında büyük bir çatışmanın ortaya çıkmasıdır. Bu  atışmanın sonucunda, önemli Ermeni alilerinden bazıları görevlerinden azledilerek sürgüne gönderilmiştir. Özellikle İstanbul'daki Katolik Ermeniler Anadolu'ya sürgün edilmiştir. Bu süreçte İstanbul'da gerçekleşen katliamlar ve sürgünler, Ermeni toplumunu derinden etkilemiştir (Dadyan, 2023). Ancak Anadolu'da, merkezi bir il olan Konya gibi yerlerde bu tür olaylara pek rastlanmamıştır. Olaylar daha çok İstanbul odaklı olarak gerçekleşmiş, sürgüne gönderilen aileler dışında Anadolu'da fazla yankı bulmamıştır.

Osmanlı Ermenilerinin inanç tarihindeki bu dönem, mezhep değiştirme konusunda yaşanan çatışmaların ve zulümlerin en önemli ve dramatik olaylarından biridir. Bu olaylar, Ermeni toplumunda derin etkiler bırakmış ve tarihleri boyunca hatırlanacak acı anılar olarak kalmıştır.

1820'li yıllarda, Katolik mezhebine geçme sorunu henüz tam olarak c z lmeden, Ermeni cemaati içinde yeni bir mezhep hareketi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, Protestanlık ile tanışan bazı Ermeniler bu mezhebe geçmiştir. Bu hareketin yayılmasında Parsan isimli bir Amerikalı Protestan etkili olmuştur ve propaganda faaliyetlerine hız vermiştir. Protestan misyonerlik faaliyetleri, özellikle eğitim alanında etkili olmuştur. Birçok Ermeni okulunda bu mezhep altında açılan okullar görülmektedir. İstanbul'da başlayan bu okullar, daha sonra Anadolu topraklarında da yaygınlaşmıştır (Dadyan, 2023). Konya ilinde açılan Cenanyan Okulu, Protestanlık altında açılan okulların bir  rneği olarak gösterilebilir.

Bu dönemde Ermeni cemaatin içinde Protestanlık hareketinin yayılması, dinî ve sosyal anlamda önemli değişimlere yol açmıştır. Protestan mezhebine geçen Ermeniler, farklı bir inanç sistemine sahip olmuş ve bu durum cemaat içinde bazı ayrışmalara neden olmuştur.

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda millet sistemi, dini yapıya dayalı olarak işlemekteydi. Ancak Avrupalı devletlerin baskısıyla birlikte bu anlayış değişmeye başladı ve etnik milliyetçilik ön plana  ıktı. Islahat Fermanı'nın ilanıyla birlikte milliyetçilik düşüncesi hızla yayıldı ve Osmanlılık düşüncesi yerini almaya başladı. Bu idealin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynayan belgelerden biri de 1876 Kanun-i Esasi'dir. Anayasanın 8. maddesinde Osmanlılık düşüncesi ř  şekilde ifade edilmiştir: "Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine hangi din ve mezhepten olursa olsun

Osmanlı tabir olunur." (İnalcık, 2006). Bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nda dini bağlamdan ziyade Osmanlı vatandaşlığı üzerinden bir birlik ve kimlik anlayışı öne çıkmaya başlamıştır.

Bu maddenin etkileri Ermeniler üzerinde görülmeye başlanmıştır. Arşiv belgesine göre, Konya'da yaşayan Ermeniler, kiliselerinde toplandıklarında, Padişah'ın ömrü için dua etmektedirler. Bu özel bildirinin içeriğine bakıldığında, Konya'daki yönetim heyeti tarafından Patrikhane'ye gönderilen bir mesajda, Şanlı Padişahımızın ve Efendimiz'in tüm sınıflardan tebaası ve vatandaşı için bahşettiği büyük nimetler ve yaşam bağışı dileklerine vurgu yapılmaktadır. Bu iyiliklerin her zaman sürdüğü ve toplum tarafından şükranla karşılandığı ifade edilmektedir. Padişah'ın yönetimindeki velayet-i selasiye (emir ve yönetim) altındaki halkın ihtiyaçlarının karşılandığı, bu iyiliklerin ve merhametin takdir edildiği belirtilir. Konya'daki Kilise 'de meydana gelen bu gelişme ve Padişahın himayesi altındaki Ermeni topluluğunun yaşam koşulları hakkında Ermeni patrik kaymakamlığından gelen bir mektup da yetkililere sunulmuş, ayrıca bu gelişme gazeteler aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur (BOA., İ.DH..)

II. Abdülhamid (1876-1909) Osmanlılık anlayışı yerine İslam anlayışı doğrultusunda bir siyaset izlediği bilinmektedir. Ancak II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak öne çıkar. Bu dönemde, imparatorluğun yönetiminde merkeziyetçi ve otoriter bir yaklaşım hüküm sürmekteydi. Ancak muhalefet, bu yönetim tarzına karşı çıkıyor ve reform taleplerini dile getiriyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu muhalefetin bir sonucu olarak ortaya çıktı ve II. Abdülhamid'in yönetimine karşı bir tepki olarak gelişti (Şimşek, 2018).

Bu cemiyetin etkisi altında, II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyeti ilan etti. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi reformların ve daha fazla katılımcı bir yönetim sisteminin başlangıcını işaret etti. Meşrutiyet, halkın daha fazla katılımını ve temsilini sağlamayı amaçlayarak, Osmanlı toplumunda önemli bir dönüm noktasıydı. Bu dönemde II. Abdülhamid'in otoritesi sınırlanmış, parlamento kurulmuş ve imparatorluğun modernleşme çabaları hız kazanmıştır (Artuç, 2008).

II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti Osmanlı Devleti'nin en güçlü siyasi teşkilatı haline gelmiştir. Ancak Said Paşa hükümetine katılmamış dışarıdan müdahalelerde bulunmuştur. Cemiyetin baskıcı tutumu sebep olarak İttihat ve Terakki

Cemiyeti ile ordu arasındaki çatışmanın sonucu olarak 31 Mart vakası vuku bulmuştur. Rumi takvimle 31 Mart 1325'te (13 Nisan 1909) meydana geldiği için olay bu adla anılmıştır. Vaka, İstanbul ve çevresindeki bazı şehirlerde ordu mensuplarının İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine karşı isyan etmesiyle başladı. İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra hızla etkili bir siyasi güç haline gelmiş ve ordu içindeki bazı subayları da etkilemişti (Özcan, 2007).

Olaylar, Meşrutiyet'i koruma amacıyla Selanik'ten getirilen avcı taburlarının isyanıyla başladı. Bu isyanın ardından Selanik'te hızla duyuldu ve Üçüncü Ordu Komutanı Mahmud Şevket Paşa'nın liderliğinde bir toplantı düzenlendi. Toplantıda, isyanı bastırmak için Rumeli'den bir ordu gönderilmesi kararı alındı. Ayrıca, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile iş birliği yapılması ve kamuoyunu harekete geçirmek amacıyla 14 Nisan 1909'da Selanik Hürriyet Meydanı'nda büyük bir miting düzenlenmesine karar verildi. Mitinge Türk, Rum, Sırp, Arnavut, Bulgar, Ulah, Makedon, Ermeni ve Yahudi topluluklarından yaklaşık 20-30.000 kişi katıldı ve "Silâh başına arş İstanbul'a!" sloganı ile sona erdi (Türkmen, 1997). Olayların ardından hükümet, isyancıları bastırmak için İstanbul'a ordu birliklerini getirmek zorunda kaldı ve bir Hareket Ordusu kuruldu. Bu gelişmeler, Osmanlı basınında da geniş yer buldu (Çaycı, 2009). Konya Hakem Gazetesi, bu olayları takip eden bir haberde, Hareket Ordusu için gönüllü askerler ile ilgili bir haber yayınladı. Bu habere göre;

“Ahz asker kanunnamesinin inasır gayri Müslimlerin askere alınmaları müteallık bulunan mevadı tadil edilinceye kadar şimdiden gönüllü olarak kayd olunacaklarını husus-ı hareket ordusu kumandalarından bir patrikhanelere işad edilmiştir. Ermeni Patrikhanesi tarafından bu hususda beyatnameler tertib ve tevzi edilecektir” (Hakem, 1325).

Daha sonra ise Nizamname-i Millet-i Ermeniyan, XIX. Yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni cemaati arasında bir anayasa belgesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu belge, Ermeni cemaatinin dini liderleri olan din adamları tarafından hazırlanmış ve 1860 yılında İstanbul Ermeni Patrikhanesi tarafından onaylanmıştır. 1862 yılında ise Padişahın huzuruna sunulmuş ve bir yıl sonra da resmi olarak onaylanmıştır. Nizamname, 99 maddeden oluşan bir yapıya sahiptir ve çeşitli konuları içermektedir. Belgenin içeriği, İstanbul Ermeni Patriğinin seçimi ve görevleri, Genel meclisin oluşumu, üyelerin seçimi

ve görevleri, semt ve kilise yönetimi gibi konuları düzenleyen maddeleri içermektedir. Bu maddeler, Ermeni cemaatinin içindeki yönetim, organizasyon ve işleyişin nasıl gerçekleşeceğini belirlemektedir. Nizamname-i Millet-i Ermeniyan, Ermeni cemaatinin kendi iç işlerini düzenleme ve yönetme yetkisini tanımaktadır (Akın, 2023).

Bu belge, Ermeni cemaatinin özerklik taleplerini karşılamaya yönelik bir adımdır ve Ermeni toplumunun dini ve sosyal hayatında önemli bir rol oynamıştır. Nizamname, Ermeni cemaatinin kendi kimliğini koruma ve örgütlenme özgürlüğünü sağlama amacını taşımaktadır. Böylece Ermeni cemaati, kendi iç işlerini yöneterek dini ve toplumsal faaliyetlerini sürdürebilme imkanına sahip olmuştur.

Osmanlı idaresindeki Ermeniler, Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren eğitim alanında geniş bir özerklik ve yetki sahibi olmuşlardır. Kendi okullarını kurma, ders müfredatını belirleme, okutulacak kitapları seçme ve öğretmen atama gibi birçok ayrıcalık tanınmıştır. Bu ayrıcalıklar, Ermenilerin dinî ve sosyal hayatlarında da özgürlüklerini sürdürmelerine olanak sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Ermeniler, Rusya'daki Ermenilere kıyasla daha geniş bir kültürel ve özgürlük ortamında yaşamışlardır. 350 yılı aşkın süre boyunca kısıtlamalara maruz kalmamışlardır. Ayrıca XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren devlet darphanesini yönetme ve maliye işlerinde kontrol sağlama gibi önemli pozisyonları da elde etmişlerdir (İnalcık, 2001).

Bu ayrıcalıklar, Ermenilerin Osmanlı toplumunda etkili bir şekilde yer almasına ve kendi kültürlerini sürdürmelerine olanak tanımıştır. Ancak bu dönemdeki ayrıcalıkların ve özgürlüklerin sonraki yıllarda değişikliklere uğradığını da belirtmek önemlidir. Bu ayrıcalıkların bazı olumsuz tarafları da olmuştur. Konya 'da Ermeniler için bir tahkikat başlatılmıştır. Belgeye göre, Konya Valisi Sis Manastırı'ndan Konya'daki Ermenilere gönderilen bir belge hakkında inceleme yapmıştır. Ancak Vali Paşa, bu inceleme sırasında elde ettiği bilgileri belirtmeksizin olayları gizli tutmayı tercih etmiştir. Bu durum üzerine devlet yetkilileri, olayın daha fazla açıklığa kavuşturulması ve soruşturmanın yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle, Konya Teftiş Heyeti, Konya Valisi Derviş Paşa Hazretleri'nin 21 Ağustos 306 tarihinde istifasını talep etmiş ve bu konuyu Mabeyn-i Hümayun Baş Kütüb-ü Celilesi'ne sunmuş, sonucun ne olacağına dair bilgi beklenmiştir. Bu belge, dönemin siyasi ve toplumsal dinamiklerine ışık tutan önemli bir tarihsel belge olarak değerlendirilebilir (BAO., Y.. PRK.UM...)

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ve ardından 1856'da Islahat Fermanı'nın kabul edilmesiyle birlikte Ermeniler ve diğer Hristiyan topluluklar ayrı bir millet olarak tanınma isteğinde bulunmuşlardır. Bu fermanlar sayesinde Ermeniler birçok ayrıcalığa sahip olmuşlardır. Özellikle Islahat Fermanı ile birlikte bu ayrıcalıkların doruk noktasına ulaşıldığı görülmektedir. Artık Ermeni ve diğer gayrimüslim halk, vilayet ve belediye meclislerinde temsilcileri olma hakkına sahip olmuşlardır. Ahkâm-ı Adliye'de azınlık halktan üyelerin kabul edilebileceği ve meclislere seçilmiş kişiler dışında zımmi halktan da temsilcilerin yer alabileceği bu fermanla birlikte resmiyet kazanmıştır (Küçük,2006). Devlet işlerine katılmaları kanunen kabul edilmiş ve Ermenilere valilik, elçilik görevi hatta nazırlık gibi yüksek makamlar verilmeye başlanmıştır (İlter,1995).

Bu fermanlar, Ermenilerin toplumsal ve siyasi açıdan daha fazla etkileşim ve katılım fırsatı buldukları bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Ayrıcalıklarının artmasıyla birlikte Ermeni toplumu, Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde daha aktif rol oynamış ve daha fazla temsil edilme imkânı elde etmiştir.

Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslim kökenli Ermeniler, devletin çeşitli bakanlıklarında ve önemli makamlarında görev almıştır. Bunlar arasında özellikle Krikor Agoton Efendi ve Gabriyel Naradukyan Efendi, Devlet-i Osmaniye'nin ilk gayrimüslim nazırları olarak bilinmektedir. İlk gayrimüslim Nafia Nazırı ise Garabet Artin Davud Paşa'dır. Bu kişiler Ermeni kökenli olup Osmanlı Devleti'nde önemli görevlere sahip olmuşlardır (Uyanık, 2023).

Konya özelinde ise Krikor Aşçıyan, Hürriyet ve İtilaf Partisi üyesi olarak bilinmektedir. Konya'da yapılan belediye seçimlerinde meclis üyesi olarak görev yapmıştır. Bu durum, Ermenilerin Osmanlı Devleti'nde siyasi arenada aktif bir rol oynadığını ve önemli makamlarda yer aldığını göstermektedir (Aksoy, 2022).

Ermenilerin Osmanlı Devleti'nde önemli makamlara gelmesi, devletin yönetiminde çeşitlilik ve farklı kökenlerin temsil edilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok kültürlü yapısını yansıtmaktadır. Devletin çeşitli bakanlıklarında ve siyasi partilerde Ermenilerin yer alması, toplumsal ve siyasi katılımın bir göstergesidir. Ermenilerin Osmanlı Devleti'nde önemli makamlarda bulunması, aynı zamanda Ermeni cemaatinin sosyal ve ekonomik olarak da güçlü bir konuma sahip olduğunu

göstermektedir. Bu durum, Ermenilerin Osmanlı toplumunda etkili bir şekilde var olduklarını ve çeşitli alanlarda faaliyet gösterdiklerini göstermektedir.

Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler önemli makamlarda görev alarak toplumsal ve siyasi katılım sağlamıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin çeşitlilik ve hoşgörü anlayışının bir yansıması olmuştur. Ancak ayrıcalıklar ve özgürlükler zaman içinde değişmiştir ve Ermeni cemaati, tarihsel süreç içinde farklı zorluklarla karşılaşmıştır.

1908 yılının ilk yarısı, Anadolu illerinde genel bir sükûnet dönemi olarak geçti. Ancak Nisan ayı itibariyle özellikle Hristiyanlara ve özellikle Ermenilere tanınan bazı ayrıcalıklar nedeniyle bölge bazında sorunlar yaşanmaya başladı. Bu sorunlardan biri de Adana şehrinde yaşandı.

Ermeni nüfusu, silahlanma ve propaganda faaliyetleri yoluyla dikkat çekmeye başladı. Bu propaganda çerçevesinde, Türkleri kışkırtan marşlar okuyor, şiirler yazıyor ve resimler çiziyordu. Aynı zamanda, Çukurova Ermeni Prensliği kurma isteğini açığa vuruyorlardı (Sonyel,1987). Bu tür faaliyetler, bölgede gerginliğe yol açtı ve yerel halk arasında endişe yarattı. Ermenilerin bu eylemler sonucunda Konya Hakem gazetesinde yer alan habere göre Nisan'ın birinci günü Adana Vilayeti sınırları içerisinde meydana gelen şiddet olaylarında katliam, yaralama, yağma ve malların tahrip edilmesi gibi suçları işleyen kişiler, Divan-ı Harb mahkemesi tarafından yargılanmış ve dokuz Müslüman ve altı Ermeni şahıs idam cezasına çarptırılmıştır. Bu ceza, Adana şehrinin dışında bulunan bir bölgede infaz edilmiştir (Hakem, 1325). Bu tür şiddet olayları, o dönemde İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde yaşanan etnik ve dini gerilimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabiliyordu

Osmanlı İmparatorluğu, farklı inançlara ve etnik gruplara sahip vatandaşların bir arada yaşamasını teşvik etmeye çalışıyordu. Ancak bu tür şiddet olayları, zaman zaman toplumsal huzursuzluğa yol açıyordu. İmparatorluk, bu tür olaylara müdahale etmek ve suçluları cezalandırmak amacıyla Divan-ı Harb mahkemelerini kullanıyordu. Bu mahkemeler, suçluların adalet önüne çıkarıldığı ve cezaların belirlendiği yerlerdi.

Bahsedilen dokuz Müslüman ve altı Ermeni şahsın idam cezasına çarptırılması, olayın ciddiyetini ve İmparatorluğun bu tür şiddet olaylarına karşı sert bir tutum aldığını göstermektedir.

Bu açıklama, olayın ardından alınan idam kararının kamuoyuna duyurulmasını ve İmparatorluğun çeşitli inançlara sahip vatandaşlarının bir arada yaşama idealini vurgulamayı amaçlamaktadır. Ancak bu tür olaylar, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonraki dönemlerindeki siyasi ve toplumsal karmaşıklığa işaret ederken, aynı zamanda o dönemin tarihî dokusunu ve olayların ciddiyetini yansıtan bir belge olarak kabul edilmektedir.

Adana'da meydana gelen olaylar, öncesindeki gerginliğin bir sonucu olarak patlak verdi. Bir Ermeni vatandaşı, karısının kaçırılmaya çalışıldığını iddia ederek iki Türk vatandaşını silahla vurdu. Bu olayın ardından şehirde büyük bir karmaşa ve çatışma başladı.

Olayların büyümesiyle, İmparatorluk yönetimi tarafından, İslam ve Hristiyan toplulukları arasındaki gerilimi yatıştırmak için adımlar atıldı. Şeyhülislam ve Ermeni Patriği, daha büyük çatışmaların önüne geçmek amacıyla Konya ve çevre illerdeki dini liderlere yönergeler gönderdi ve toplumu sakinleştirmeleri konusunda talimat verdi (Sonyel,1987).

Konya ilinde ise Ermeniler ile Türkler arasında olumsuz bir ilişki gözlenmemiş, hatta olumsuzlukları önlemek için çaba gösterilmiştir. Meşrik-ı İrfan gazetesinde yer alan haber, Adana olaylarında zarar gören kişilerin yardımına yönelik bir dayanışma örneği sunmaktadır. Konya'daki Ermeni okulu, Bedbaht Aşıklar Piyesi adında bir tiyatro gösterisi düzenlemiş, bu da farklı topluluklar arasında daha iyi bir ilişkinin göstergesi olarak kabul edilmiştir (Meşrik-ı İrfan, 1325).

Bu olaylar, dönemin siyasi ve toplumsal karmaşıklığını yansıtan önemli bir belge olarak kabul edilir. Aynı zamanda, yerel liderlerin ve toplumun çatışmaları önlemek için çaba gösterdiği bir dönemin örneklerini sunar. İmparatorluğun farklı inançlara sahip vatandaşlarını bir arada yaşatma ve uyum sağlama çabalarını yansıtırken, aynı zamanda yerel düzeydeki olayların nasıl kontrol altına alınabileceğini göstermektedir.

5. SONUÇ

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşıldığı üzere, Anadolu’da varlık gösterdikleri iddia edilen MÖ. XII.yy’dan beri büyük oranda dağınık ve diğer devletlerin hakimiyetinde ya da vassal olarak siyasi varlıklarını sürdüren Ermeni Milleti, zaman zaman bağımsız devletler kurmayı başarsa da bu durum çok uzun ömürlü olmamıştır. Egemenliği altında yaşadığı devletler içerisinde, kültür, dil, din konularda en kayda değer serbestiyi Müslüman toplulukların hakimiyeti altında kaldıkları dönemde yaşayan Ermeniler, bu devletlerin zayıflaması ile birlikte Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi genelde isyan ederek bağımsız olma yolunda bir mücadeleye girmişler, bu mücadeleler başarısız olduğunda ise, vergi ödeyerek yine aynı devlet çatısı altında yaşamaya devam etmişlerdir. Eğer II. Abdülhamid Döneminde, Batılı Devletler’in Doğu Sorunu’nu hayata geçirebilmesi için seçilmiş bir araç olmasalardı muhtemelen sonuç yine tarihsel döngüye uygun olarak, Ermeniler’in Devlet içerisinde uyumlu bir şekilde varlık göstermeleri hatta belki de isyana hiç teşebbüs etmemeleri şeklinde karşımıza çıkabilirdi. Nitekim Anadolu’da Ermeniler’in yaşadığı tüm coğrafyalarda değil, belli noktalarda isyan ve çatışma dozunun yüksek olması da bu düşüncenin doğruluk payı olduğunu gösteren delillerden biri olarak gösterilebilir.

Büyük Selçuklu Devleti döneminde Türklerle tanışan Ermeniler, bu tarihten sonra büyük oranda Türkler ile aynı coğrafyayı paylaşan, Bizans İmparatorluğu’nun yıkılmasına kadar geçen süreçte, Anadolu’da Bizans ve Türk topraklarında dağınık olarak yaşayan bir topluluk profili çizmiştir. Arap hakimiyetinde bulundukları dönemden itibaren özellikle Bizans İmparatorluğu’nun baskılarıyla Doğu Anadolu’dan, Güney ve İç Anadolu’ya doğru yayılan Ermeniler’in Konya’da varlık göstermeleri de bu döneme rast gelmektedir.

Ermeniler, Türk akınlarına karşı Bizans İmparatorluğu ile bağlarını koparmışlar ve bu akınlarla mücadele etmeye çalışmışlardır. XI. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Sultan Alparslan’ın Ani’yi fethetmesiyle, Bizans İmparatorluğu’nun Doğu Anadolu’daki hâkimiyeti sona ermiş ve Selçuklu Türkleri İç Anadolu’ya girmiştir. Ermenilerin tarihsel deneyimi, çeşitli siyasi güçler arasındaki çatışma ve göçlerle şekillenmiştir. Bu dönemde yaşananlar, Ermenilerin Anadolu’daki tarihlerinde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur ve bu tarihsel süreç, Ermenilerin bölgedeki kimliklerini etkilemiştir.

Ermeni topluluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş döneminden Tanzimat Fermanı'na kadar olan süreçte yukarıda da bahsedildiği üzere Anadolu coğrafyasına dağılmış bir halde yaşamaktaydı. Bu dönem boyunca, Küçük Ermeni prenslikleri, feodal beylikler ve diğer topluluklar arasında birçok sosyal ve siyasi dinamikler bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi, Ermeni topluluğunun özellikle Konya, Eskişehir ve Kütahya gibi bölgelere yerleşmesine neden oldu. Bu yeni yerleşim yerlerinde, Ermenilere çeşitli haklar tanındı. Ermeniler, Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslümanlarla aynı haklara sahip olarak kabul edildi ve ticaret, sanayi ve diğer alanlarda etkili bir şekilde faaliyet gösterdiler. Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nda din, dil ve etnik gruplar arasında eşitliği vurgulayan önemli bir adımdı. Ferman, Ermeniler ve diğer gayrimüslimler için daha fazla hak ve özgürlük getirdi. 1856'de ilan edilen Islahat Fermanı ise gayrimüslimlerin haklarını daha da genişletti. Ferman, din değiştirme hakkı, eşit yargı, eğitim olanakları ve daha fazla sosyal eşitlik gibi önemli unsurları içeriyordu. Bu reformlar, Ermeni topluluğunun Osmanlı İmparatorluğu içinde refah içinde yaşamasına olanak sağladı. Ancak yine XIX.yy Osmanlı Ermeni ilişkileri açısından bir dönüm noktası oldu. Ermeni tarihinde, Müslüman devletlere olan ilişkilerin karakterine uygun olarak Ermeni Milleti, kendi kültürünü, dilini ve dinini yaşatma noktasında neşv'ü nema bulduğu Osmanlı Devleti'nin zayıflatılarak parçalanması projesinin bir parçası haline geldi. Avrupa Devletleri, Rusya ve Amerika'nın önce misyonerlik, sonrasında ise milliyetçilik propagandalarının odağına yerleşen Ermeni Milleti, özellikle Rusya ile etkileşimin yoğun, nüfusun batı bölgelere göre daha fazla ve yerleşimin ağırlıklı olarak kırsal kesimde gerçekleştiği tarihsel coğrafyasının bir parçası olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarında milliyetçi ve dini duygularla örgütlenerek, Osmanlı Devleti aleyhine, Avrupa Devletleri, Rusya ve Amerika ile işbirliği yapmaktan çekinmediler. Bu iş birliğinin somut çıktılarının en yoğun şekilde görülmeye başlandığı dönemi ise II. Abdülhamid Dönemi oldu.

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda merkezi otoritenin güçlendiği, çeşitli reform ve değişikliklerin hayata geçirildiği ancak bir taraftan da iç ve dış politikada kriz durumunun neredeyse kronik hale geldiği, İmparatorluğun gerek savaşlar gerekse Balkanlarda Slav, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise Ermeni çetelerle mücadele etmek zorunda kaldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Konya, bu dönemde hem Müslüman hem de gayrimüslim toplulukların bir arada uyum içerisinde yaşadığı bir şehir

görüntüsü vermektedir. Konya'da Çiftmerdiven Mahallesi, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bilinen bir yerleşim birimidir. Bununla birlikte o dönemde Konya'da gayrimüslimler, şehir nüfusunun yaklaşık %10'unu temsil etmektedir. Ticaret sayesinde zenginleşen gayrimüslimler, aynı zamanda misyonerlerin yardımıyla Avrupa ve Amerika ile etkileşim içindeydiler ve bu etkileşim eğitim alanında önemli gelişmelere yol açmıştı. Ermeniler'in Konya'da Sahakyan Mektebi adında kendi cemaatlerine ait bir okulları bulunuyordu. Ayrıca Amerikalı misyonerlerin desteğiyle açılan Cenanyan Mektebi de şehirde önemli bir eğitim kurumu olarak faaliyet gösteriyordu. Bu okullar, Konya'daki eğitim ve öğretim seviyesini yükseltmiş ve şehirde eğitim alanında çeşitlilik sağlamıştır.

Konya'daki Ermeni topluluğu, ticaret ve esnafılık alanlarında da oldukça etkili bir rol oynamıştır. Özellikle sarraflık ve avukatlık gibi mesleklerde Ermeni Milleti mensupları oldukça fazladır. Bu dönemde ülke açısından büyük bir iç ve dış güvenlik sorununa dönüşen Ermeni Milliyetçiliği temalı örgütlenmenin misyonerlik faaliyetlerine rağmen Konya'da karşılık bulmadığı, dönemin en önemli olaylarından biri olan Adana Ermeni isyanının Konya'ya yansımalarından da anlaşılmaktadır. Adana olayları Konya'da ciddi anlamda bir endişe yaratırken, şehrin Müslüman ve Ermeni Milletleri arasında ise bir çatışmanın meydana gelmediği ya da tek taraflı olarak Konya Ermenileri'nin Adana'daki isyana destek verme amacı taşıyan eylemler içerisine girmediği gözlemlenmiştir.

Adana olayları sırasında yardıma ihtiyacı olanlara destek sağlamak amacıyla Konya'daki Ermeni mektebinde bir tiyatro etkinliği düzenlenmiştir. Bu, toplumsal dayanışma ve farklı topluluklar arasındaki olumlu ilişkilerin bir örneğini sunar. Konya'da, farklı etnik ve dini gruplar arasında uyumun ve iş birliğinin var olduğu bir dönemi yansıtır. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte İstanbul'dan Konya'ya göç eden bir Ermeni ailesi, şehirde savaşın yıkıcı izlerine rastlamadıklarını ve herhangi bir sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Bu, Konya'nın o dönemdeki Ermeni meseleleri ve isyanlardan diğer bölgelere göre daha az etkilendiğine işaret eden diğer önemli bir örnek sayılabilir.

Tehcir sonrası Konya'daki Ermeni nüfusu azalmıştır, günümüzde ise Konya'da yerleşik Ermeni kökenli kişilere rastlanmamaktadır. Ancak farklı dini ve etnik gruplara mensup kişilerin gömüldüğü Musalla mezarlığı içinde Ermeniler'e ayrılmış bölümde tehcir sonrası Konya'ya yerleşen Özararat ailesine ait mezar taşlarını görmek mümkündür. Bu

aile bir süre Konya’da kaldıktan sonra buradan ayrılmış olsa bile, bazı üyeleri vasiyetleri gereği öldüklerinde Konya’ya, Musalla Mezarlığı’na gömülmüştür. Bu mezarlıkta, sadece Özaratlar değil, 1882 doğumlu ve daha sonraki yıllarda vefat eden Madam Mannos gibi başka Ermeniler de gömülüdür.

Sonuç olarak, Türklerle uzun bir geçmişleri olan Ermeniler, Osmanlı Devleti döneminde XIX.yy’a kadar sükût içerisinde, varlığını devam ettirirken, özellikle XIX.yy son çeyreğinden itibaren bazı bölgelerde yaşayan Ermeniler önemli bir güvenlik sorunu, devletin parçalanmasına hizmet eden bir vasıta haline dönüşmüş, bazı vilayetlerde yaşayan Ermeniler ise daha önce olduğu gibi, devlet ve içinde yaşadıkları toplulukla sükut ve uyum içerisinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda Ermeni toplumunda bu sükût ve uyumun gözlemlendiği yerlerden bir tanesi de Konya’dır. Bu tez çalışması ve benzeri çalışmalar, Konya Ermenileri’nin durumun daha iyi analiz edilebilmesi için sonraki çalışmalara ışık olacaktır.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Fon : DH. MKT. Dahiliye Mektubi Kalemi : 1659/7: 452/48; 439/43;

Fon: DH. TMIK.M.. Dahiliye Muamelat: 5/73; 6/40; 50/76; 120/41.

Fon: ŞD. Şura-yı Devlet: 1766/38; 1705-18.

Fon: Y.. PRK.UM.. Yıldız Perakende Evrakı Umumi: 18/36.

Fon: Y..PRK.MYD. Yıldız Perakende Evrakı Yaveran ve Maiyyeti Seniyye Erkan-ı Harbiye dairesi :7/3.

Fon: Y..PRK. ŞD. Yıldız Şura-yı Devlet Maruzatı :3/50.

Fon: İ..DH., İrade Dahiliye :1095/ 85850.

Fon; MVL. Meclis-i Vala ; 650/79.

Konya Maarif Arşivi, Mekahb-ı Müslimin ve Gayri Müslimin Ruhsatname Defterleri

Ruhsatname (3), s.15.

Ruhsatname (2) ,s.5, s.16, s.7.

Gazeteler

Anadolu Gazetesi

10 Temmuz 1324, Numara 2.

Hakem Gazetesi

29 Nisan 1326, Numara 79/ 30 Mayıs 1325, Numara 25, 30 Mayıs 1325, s.3.

Meşrik-ı İrfan Gazatesi

1324 Numara 3 s. 8

KŞS ; Konya Şer‘iyye Sicilleri

150-151 Numaralı Defter; 42/51; 65.

140 Numaralı Defter; 4/6 .

83 Numaralı Defter; 53/2.

Salnâmeler ve Düstûr

I.Salnâmeler

Konya Salnâmesi: H.1317.

Maarif Salnâmesi: H.1319.

II. Düstûr

I. Tertip: Cilt: 6, Başvekalet Matbaası, Ankara 1939, s. 1456-1457.

KİTAP VE MAKALELER

Açıkses, E. (2007). Osmanlı Eğitim Sisteminin Türk-Ermeni Toplumlarının Birlikte Yaşamalarına Katkısı. *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, II, 33-60.

Akbulut, İ. (1995). Türk Tarihinde Ermeniler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(1), 29-41.

Akın, F. (2023). *1863 Tarihli ‘ Nizamname-i Millet-i Ermeniyan’ Bağlamında*

Osmanlı Devleti’nin Ermenilere Yönelik Tutumu. Erişim Adresi:

<https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/1863-tarihli-nizamname-i-millet-i-ermeniyen-baglaminda-osmanli-devletinin-ermenilere-yonelik-tutumu/>.Erişim tarihi: 3 Haziran 2023.

- Aksoy, A.(2022). Aşçıyan Arşivi. (A. İncidüzen, Çev.) İstanbul: Erişim adresi: <https://www.houshamadyan.org/tur/ada/tuerkiye/ashdjian-arsivi-tr.html>.
- Akyıldız, A. (2011). Tanzimat. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XL,1-10.
- Akyüz, Y. (2019). *Türkiye'de İlk Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge ile Unutulmuş Bir Kaynak*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi , Yıl 1970, Cilt: 3, Sayı: 1, 109-119.
- Alkaya, A. S. (2006). *Ermeni Tehciri ve Eskişehir Ermenileri*. Yüksek Lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Altıoğlu, D. (2017). *MS 7. yüzyılda Arap-Bizans Savaşlarında Kilikia*. Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Arabacı, C. (2020). *Konya Ticaret Odası (Kto)*. Erişim adresi: <https://www.konyapedia.com/makale/2828/konya-ticaret-odasi-kto>. Erişim tarihi: 17 Mart 2023.
- Arabacı, C., Sarıçelik K. (2020). *Azınlık Ve Yabancı Okulları*. Erişim adresi: <https://www.konyapedia.com/makale/361/azinlik-ve-yabanci-okullari>. Erişim tarihi: 21 Nisan 2023.
- Arabacı, C., Ayhan, B., Demirsoy, A., & Aydın, H. (2009). *Konya Basın Tarihi*. Konya: Palet Yayınları.
- Artuç, N. (2008). *II. Meşrutiyetin İlanı*. Doğu Batı, 1(45).
- Atalay, A. (2022). Konyalı Ermeniler ve Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*.14(26),1-20.
- Ata, F. (Ed.). (2017). *1915'e Hapsedilen Tarih: Ermeni Meselesi*. İstanbul: Palet Yayınları.
- Attar, A. (2007). Ermeni Kimliği'nin Anatomisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(1), 291-308.
- Ayan, E,(2014). *Selçuklu Fetihlerinden Önce Bizans'ın Ermenistan Politikası*. Tarihte Türkler ve Ermeniler.
- Aycan, İ., Sarıçam, İ. (2017). *Emevîler*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

- Aydın, M. (1998). Hristiyanlık. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XVII, 340-345.
- Basoğlu, H. (2019). *Ermeni ve Süryani Müverrihlerin Kaleminden Selçuklular Döneminde Türklerin Anadolu'ya girişi (I. Kılıçarslan dönemine kadar)*. Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Baykara, T. (2002). Konya. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, 182-187.
- Birecikli, I. B., & Maden, F. (2007). Yıldız Suikastı: Ermenilerin Abdülhamid'e Karşı Son Teşebbüsleri Bombalı Saldırı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXIII/67-68-69, 399-424.
- Birsel, H. (2011). *Lozan Antlaşması'ndan Avrupa Birliği Sürecine Türkiye'nin Azınlık Politikaları*. Doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Bozan, O. (2014). Emeviler Döneminde Arap-Ermeni İlişkileri. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 47-87.
- Cahen, C. (2000). *Osmanlılardan Önce Anadolu*. (E. Üyebazarçı, Çev.). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çarkciyan, Y. G. (2006). *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Çaycı, A. (2000). *Türk-Ermeni İlişkilerinde Gerçekler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Çaycı, M. E. (2009). *OSMANLI BASININDA 31 MART OLAYI*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Çıttır, S. (2003). *Ermenistan Dış Politikasının Temelleri ve Hedefleri*. Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Coğ, M. (2014). *İslam İdaresinde Ermeniler*. Tarihte Türkler ve Ermeniler.
- Dadyan, S. (2023). *Ermeni Protestan Cemaatinin Kuruluşu*. Erişim adresi: <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/ermen-protestan-cemaatinin-kurulusu/>. Erişim tarihi: 30 Mayıs 2023.
- Dedeyan, G. (2022). *Ermeni Halkının Tarihi* (Ş. Çiltaş, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Demir, M. (2014). *Roma-Armenia İlişkileri (M.Ö. 95- M.S. 118)*. Tarihte Türkler ve Ermeniler.
- Demirer, A. (2015). *Ortaçağda Moğollar ile Ermeniler arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Dere, M. (2008). *Türkiye'de Azınlık Okulları (1945-2007)*. Yüksek Lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Doğar, T. (2021). *Amerikan Board Arşiv Belgelerine Göre Konya'da Tıbbi Misyonerlik Faaliyetleri (1911-1914)*. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dönder, Y. (2007). *II. Abdülhamid'e Yıldız Suikastı*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Emecen, F. M. (2023). *Osmanlı Toplumsal Düzeninde Ermeniler*. Erişim adresi: <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/osmanli-toplumsal-duzeninde-ermeniler/>. Erişim tarihi: 27 Mayıs 2023.
- Engin, V. (2023). *ABD Elçisi Terel'e Göre Ermeni Olayları ve II. Abdülhamid*. Erişim adresi: <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/abd-elcisi-terele-gore-ermeni-olaylari-ve-ii-abdulhamid>
- Engin, V. (1995). Sultan II. Abdülhamid'e Düzenlenen Ermeni Suikastı ve Bu Sebep Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz. *Belleken*, 59(225), 413-428.
- Ersan, M. (2019). *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları.
- Ersan, M. (2014). *Türk Ermeni İlişkileri (XI-XIII.)*. Tarihte Türkler ve Ermeniler.
- Gök, B. Büyük Selçuklu Devleti'nde Ermeniler: Başlangıcından Melikşah'ın Ölümüne Kadar (1018-1092). *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 3(7), 172-185.
- Göyünç, N. (1983). *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*. İstanbul: Gültepe Yayını.
- Grousset, R. (2019). *Ermenilerin Tarihi / Başlangıcından 1071'e* (S. Dolanoğlu, Çev.). İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Günay, N., 2007. *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytin İsyanları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

- Halaçoğlu, Y., Özdemir, H., Çiçek, K., Turan, Ö., & Çalık, R. (2004). *Ermeniler: Sürgün ve Göç*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Halifeoğlu, M. (2007). *Tarsus Amerikan Koleji'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Faaliyetleri*. Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Hocaoğlu, M. (1976). *Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*. İstanbul: Kartpostal ve Yayınları.
- Hülagü, M. M., Batmaz, Ş., Demirci, S., & Alan, G. (2007). Hoşgörü toplumunda Ermeniler: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği. *Erciyes Üniversitesi Yayınları*, IV, 175-201.
- İlter, E. (1995). Ermeni Meselesinin Perspektifi ve Zeytun İsyanları (1780-1915). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600)*. Çeviren: Seze, R. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2001). İstanbul (Türk Devri). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, 220-239.
- İnalcık, H. (2006). *Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* (Ed. M. Seyitdanlıoğlu), Ankara: Phoenix Yayınları.
- İpek, A. (2014). *Abbasîler Dönemi Ermeni İsyanları (750-886)*. Tarihte Türkler ve Ermeniler.
- İpek, A. (2014). *Sultan Alp Arslan'ın Ani Ermenilerine Karşı Tutumu*. Tarihte Türkler ve Ermeniler.
- İskefiyeli, Z. (2007). Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hristiyanlık, Kilise ve Misyonerler. *Akademik İncelemeler*, 2(1).231-255
- Iorga, N. (1930). *Brève histoire de la Petite Arménie: L'Arménie Cilicienne: Conférences et récit historique. Dacoromanica, Biblioteca Digitală a României*. Erişim adresi: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Nicolae_Iorga_-_Br%C3%A8ve_histoire_de_la_Petite_Arm%C3%A9nie_-_L%E2%80%99Arm%C3%A9nie_Cilicienne_-

_Conf%C3%A9rences_et_r%C3%A9cit_historique.pdf&page=103&uselang=tr.

Erişim tarihi: 5 Ocak 2023.

Işık, A. MEHMET SAİT PAŞA (İNGİLİZ, EĞİMLİ), *Konya Ansiklopedisi*, 2014, Erişim adresi: <https://www.konyapedia.com/makale/3038/mehmet-sait-pasa-ingiliz-eginli>

Jenanyan, H. (1898). *Harutune or Lights and Shadows in the Orient*. Toronto: W. Briggs. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.l0057831026&view=1up&seq=241>.

Erişim tarihi: 10.05.2023.

Kafesoğlu, İ. (2014). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Karabekir, K. (2022). *Ermeni Dosyası: Nereden Geldiler, Nereye Gidiyorlar?* (2. baskı). Truva Yayınları.

Karal, E. Z. (1982). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kılıç, D. (2012). *Osmanlı Ermenileri Arasında Dinî ve Siyasi Mücadeleler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Kılıç, R. (2007). XIX. Yüzyıl Osmanlı Yönetiminde Ermeni Okulları ve Faaliyetleri. Uluslararası Türk-Ermeni Toplumu Birlikte Yaşama Sanatı Sempozyumu, *Erciyes Üniversitesi*, 77-88.

Kılıç, R. (1999). Osmanlı Türkiye'sinde Azınlık Okulları (XIX. Yüzyıl). *Türk Kültürü*, XXXVII(431), 151-159.

Kırzioğlu, M. F. (1953). *Kars Tarihi*. Ankara: Işıl Matbaası.

Koçaş, M. S. (1967). *Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri*. Ankara: Altınok Matbaası.

Köprülü, M. F. (2016). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. İstanbul: Alfa Basım.

Kurtaran, U. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(8), 57-71.

Kuzucu, K. (2023). *Türk- Ermeni Kültür İlişkileri*. Erişim adresi: <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/turk-ermenikultur-iliskileri/>. Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023.

- Küçük, A. (1997). *Ermeni Kilisesi ve Türkler*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Küçük, C. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda "Millet Sistemi" ve Tanzimat*. İncalcık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (Ed.), *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu içinde* (ss. -), Ankara: Phoenix Yayınları.
- Kürkçüoğlu, E. (2013). Emeviler Zamanında Ermenistan Topraklarına Yönelik İslam Fetihleri ve Ermenistan'da Arap İdare Sisteminin Kurulması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(50), 115-141.
- Memiş, E. (2005). Ermenilerin Kökeni ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 1-11.
- Mert, Ö. (2003). Osmanlı Türkleri İdaresinde Ermeniler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (3). 143-174.
- Metin, H. (2001). *Türkiye'nin Siyasi Tarihinde Ermeni Olayları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Muşmal, H. (2008). Tanzimat Reformlarının Uygulanması Hakkında Konya Valisi Selim Paşa'ya Verilen Talimât-ı Seniyye. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 105-116.
- Mutlu, Ş. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*. İstanbul: Gökubbe Yayınları
- Nakracas, G. (2003). *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*. (İ. Onsunoglu, Çev.). İstanbul: Belge Yayınevi.
- Ortaylı, İ. (2014). *Osmanlı Devleti'nden Günümüze Ermeniler*. Tarihte Türkler ve Ermeniler.
- Öney, C. (2010). *II. Abdülhamid Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Ermeni İsyanlarında Amerikan Misyoner Okullarının Rolü*. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Ötenkaya, Y. (2015). *Abbasiler Devletinde Siyasi Baskı, İsyan ve Cinayetler (809-902)*. Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özalp, Y. (1996). *Ermeni Tarihi, Maraş Yöresindeki Ermeni İsyanları ve 1915 Olayları*. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Özcan, A. (2007). OTUZBİR MART VAK'ASI. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XXXIV, İstanbul.
- Pehlivan, E. (2019). *Hristiyanlık Öncesinden Günümüze Ermenilerde Dinî Hayat ve Türkiye: Apostolik Ermenileri*. Yüksek Lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sarıçelik, K. (2010). *Konya'da Modern Eğiti Kurumları (1869 1919)*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Sarıköse, B. (2011). Konya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı H. 1264 / M. 1847-1848. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, 55-84.
- Sarıköse, B. (2011). *Konya Şer'iyeye Sicili 148 Numaralı Defter*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Sevim, A. (1983). *Genel Çizgileriyle Selçuklu- Ermeni İlişkileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sevim, A. (1962). Artukluların Soyu ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri. *Belleten*, 26(101), 121-146.
- Sevinç, N. (2002). *Osmanlı'dan Günümüze Misyoner Faaliyetleri: Okullar, Kiliseler, Yardım Kurumları*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Seyfeli, C. (2020). İstanbul Ermeni Patrikhânesi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, II, 668-671.
- Sezgin, M. N. (2005). *Ermenilerde Din, Kimlik ve Devlet: Ermeni Sorununa Ermeni Milli Kimliği Açısından Bakış*. Ankara: Platin Yayınları.
- Somel, S. A. (2007). Osmanlı Ermenilerinde Kültür Modernleşmesi, Cemaat Okulları ve Abdülhamid Rejimi. *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar*, 5, 71-92.
- Sonyel, S. (1987). The Turco-Armenian 'Adana Incidents' in the Light of Secret British Documents (July 1908-December 1909). *Belleten*, 51(201), 1291-1338.
- Süslü, A., Kırzioğlu, F., Yinanç, R., & Hallaçoğlu, Y. (1995). *Türk Tarihinde Ermeniler (Temel Kitap)*. Ankara: Kars Kafkas Üniversitesi.
- Süslü, A., Yıldırım, H., & Birg, N. (2001). *Efsane ve Gerçekler: Türk-Ermeni İlişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Şahin, M. (2013). *Konya'da Tanzimat'ın Uygulanması (1840-1843 Tarihli 76 Numaralı Konya Şer'îye Siciline Göre)*. Selçuk Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Konya.
- Şahin, H. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Verilen Hak ve İmtiyazlar. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(19), 81-99.
- Şanizade, M. A. E. (2008). *Şânî-Zâde Târîhi - (Osmanlı Tarihi 1223-1237/1808-1821)* (Hazırlayan: Ziya Yılmaz). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Şimşek, Y. S. (2018). *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meşrutiyet Karşıtı Toplumsal Hareketler (24 Temmuz 1908 – 13 Nisan 1909)*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı).
- Taşdemirci, E. (2001). Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 13-30.
- Tezcan, M. (2007). Eski İranlılarda Xvarena Anlayışı ve Bunun Türklerdeki Kut ile Münasebeti. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 22(2), 167-193.
- Topçu, F. (2007). *Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi ile Yabancı Okullarının Bu Sistem Üzerine Etkileri*. Yüksek Lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topuzkanaşı, E. (2018). *Osmanlı Dönemi İlk Modern İptidaiye ve Rüştîye Programlarında Türkçe Eğitimi: 1891 Yılı Örneği, Turkish Education in the First Modern Elementary and Secondary School Curricula of the Ottoman Period: The Sample of Year 1891*. OTAM, 43, 247-280.
- Tozlu, N. (1991). *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Tozlu, N. (2014). Osmanlı Devleti'nde Ermeni Eğitim Kurumları ve Faaliyeti. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(60), 1426-1442.
- Turan, O. (2009). *Selçuklular Târîhi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Yaylacık Matbaası.
- Turan, O. (1984). *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- Türkmen, Z. (1997). HAREKET ORDUSU. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XVI., İstanbul.

- Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ulu, C. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ermeniler*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Uras, E. (1974). *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Uyanık, S. (2023). *Nâfia Nezâreti'nin İlk Gayrimüslim Nazırı: Garabed Artin Davud Paşa (1816-1873)*. Erşim Adresi:
<https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/nafia-nezaretinin-ilk-gayrimuslim-naziri-garabed-artin-davud-pasa-1816-1873/>. Erişim tarihi. 7 Haziran 2023.
- Uz, M. A. (2022). *Taihi Konya Mahalleleri Çiftemerdiven*. Konya: Kültür Yayınları.
- Ünlü, M., & Dünder, A. (2021). *TANZİMAT SONRASI MODERNLEŞME SÜRECİNDE SELANİK İNAS RÜŞDİYE MEKTEBİ Thessaloniki İnas Rüşdiye School in the Modernization Process After Tanzimat*. OTAM, 50, 207-233.
- Yağcı, O. Z. (2020). 9. yy -20. yy Konya ve Çevresinde Gayrimüslim Mektepleri ve Yabancı Devlet Okullarının Mimari Analizi. Yüksek Lisans tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Yardımcı, A. (2019). *Türkiye Selçuklular Döneminde Ermeniler*. Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Yinanç, R. (1983). *Selçuklular ve Osmanlıların İlk Dönemlerinde Ermeniler*. Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumu.
- Yinanç, M. H. (1944). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I: Anadolu'nun Fethi*. İstanbul: Bürhaneddin Matbaası.
- Yinanç, M. H. (1948). Ermeniye. *İslam Ansiklopedisi MEB*. IV, 317-326.
- Zengin, Z. S. (2007). II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri. *Belleten*, 71(261), 613-652.
- ... (Orijinal tarih: [1911], Sürüm: 20 Mayıs 2011). The Apostolic Institute [Broşür]. Konya'daki Apostolic Institute'nin 1910-1911 akademik yılı için kataloğu.
- ... (2000). *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. Andresyan, H. D. (Çev.). Türk Tarih Kurumu.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Beyza Nur Ercan

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : 2020, *KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler, Tarih*

Yüksek Lisans Öğrenimi : 2023, *KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı*

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyetleri : Ercan, B. (2023). II. Abdülhamid Döneminde Konya Ermeni Okulları. *7. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi Sözel Bildiri (İcoess)*, 25-439.

İŞ DENEYİMİ

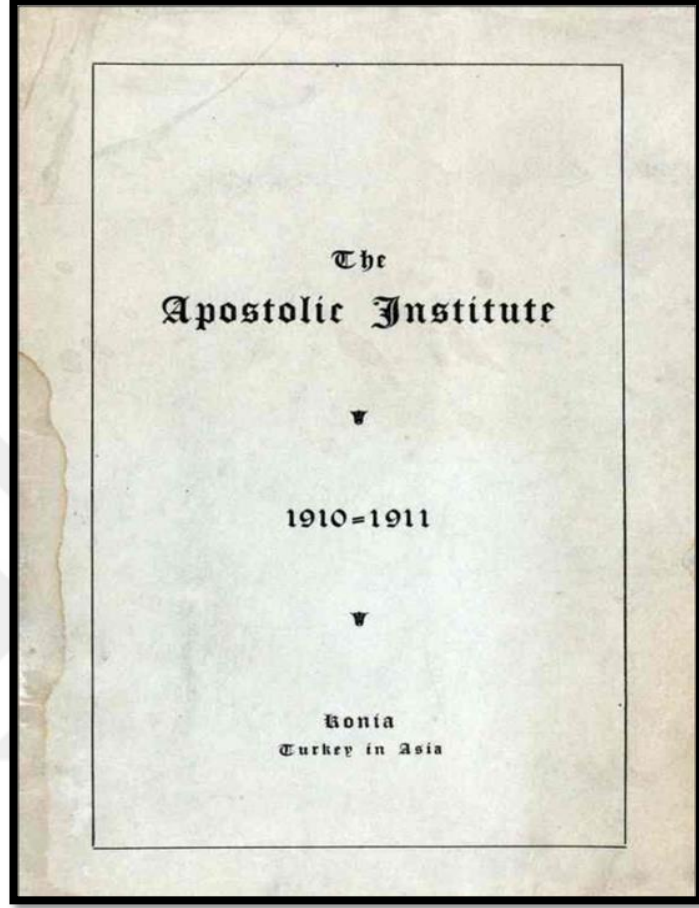
Stajlar : 2020, Konya Konevi Anadolu Lisesi

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :

Tarih: 23 Ekim 2023

EK 1. CENANYAN MEKTEBİ KATALOĞU

The Apostolic Institute (Erişim adresi: [d99dfcfcfc270f371d6b8b08b6beed64.pdf](https://www.d99dfcfcfc270f371d6b8b08b6beed64.pdf))

EK 2. CENANYAN MEKTEBİ YURT BİNASI

The Apostolic Institute (Erişim adresi: [d99dfcfcfc270f371d6b8b08b6beed64.pdf](#))

EK 3. CENANYAN MEKTEBİ KUZEY BÖLGEDEN GÖRÜNÜMÜ (2023)

EK 4.CENANYAN MEKTEBİ 2023 YILINDA

Şems-i Tebrizi Mahallesi Dr. Abdullah Salim Sokakta bulunan Ermeni Cenanyan Mektebi (Eski Konya Polis Mektebi) Günümüzde Türkiye İmam Hatipler Vakfı Binası (2023).

**EK 5. KONYA ERMENİ CENANYAN OKULU’NUN ATLETİZM
KULÜBÜ’NÜN BEDEN EĞİTİMİ FAALİYETİNE KATILAN ÖĞRENCİLERİ**

Atalay, A. (2022).

**EK 6. KONYA CENANYAN OKULU YESSASIYAN ORKESTRA KULÜBÜ
ÖĞRENCİLERİ**

Atalay, A. (2022).

EK 7. SAHAKYAN MEKTEBİ ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİLERİ

Anatolian Armenians Topluluğu

EK 8. SAHAKYAN MEKTEBİ ÖĞRETMENLERİ

Atalay, A. (2022).

EK 9. SAHAKYAN MEKTEBİ ÖĞRENCİLERİ

Anatolian Armenians Topluluğu

EK 10. KONYA AŐCIYAN AİLESİ

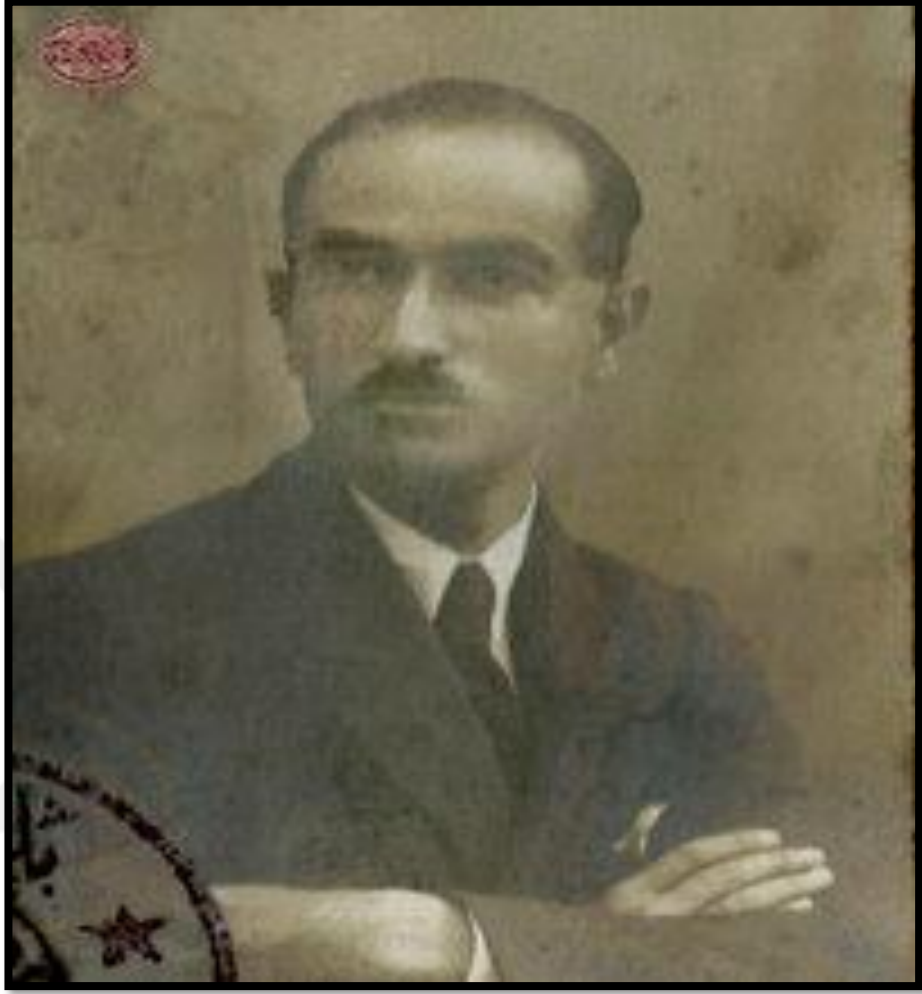
Erişim adresi: <https://www.houshamadyan.org/tur/ada/tuerkiye/ashdjian-arsivi-tr.html>.

**EK 11. YERANUHİ BERBERYAN İLE MAMAS AŞÇIYAN'IN DÜĞÜN
FOTOĞRAFI, 1914, KONYA.**

Erişim adresi: <https://www.houshamadyan.org/tur/ada/tuerkiye/ashdjian-arsivi-tr.html>.

EK 12. MAMAS AŐCIYAN, 1922

Erişim adresi: <https://www.houshamadyan.org/tur/ada/tuerkiye/ashdjian-arsivi-tr.html>.

EK 13. GORYUN JİRAYR AŞÇIYAN, 1917, KONYA.

Erişim adresi: <https://www.houshamadyan.org/tur/ada/tuerkiye/ashdjian-arsivi-tr.html>.

EK 14. AŞÇIYAN AİLESİNİN KUDÜS'E YAPTIĞI HAC ZİYARETİ

Erişim adresi: <https://www.houshamadyan.org/tur/ada/tuerkiye/ashdjian-arsivi-tr.html>.

EK 15. KONYA ERMENİ MEZARLIĞI

EK 16. KONYA ERMENİ AİLELERİN MEZAR TAŞLARI

EK 17. ERMENİ DEMİRCİ KEVORK USTANIN ZEVCESİ

EK 18. GRAZYNA ŞENTÜRK

EK 19. KIRKOR ÖZARARAT

EK 20. M.P YALNIZYAL

EK 21. ERMENİ MEZARLIĞI

Ek 22. EKMEKÇİ HAYK'IN EŞİ YERANHUI

EK 23. SİLVA ÖZARARAT

EK 24. MD. ARŞİNE ÖZARARAT

درگاه شریفی مسجدینه ادایب و دستلر واسم جلالند صکره قدامی مولودین تره دار مولانا جرمه سنه بر مدت استراحت ایلمشلرد . اواناده جناب خداوندگارک ارحال ایلرندن شمس صکره بحر اولوب الآن درگاه شریفه محفوظ محظوظ احترام اولان مشوی شریف نسخی و دیوان کیر حضرت پری زیارت یورمشلرد . صکره درگاه شریف کتبخانه سبکی کتب و رسال متوعه حقه و الیکرلی قشیلرل عیدی اقدی ایه بار یمن توفیقاده بولیلر یوزلرک بر خاطر ایدمسی اولوق اوزده اوردی حصارک فطراف عاوغلی حاجی توفیق اقدی طرفدن اخذ اولمشلرد . موسی الیه توفیق اقدی ارباب مراقدن اولوب جد شایان تقدیر اولان اشوب فطوغرافلردن تبرکات عجب اتحاد اولان واک برعدد ایدنلری توصیه ایدر . سوابق احوالی بعضی مهموملک معدومینه بیت و ریدکی حقیقتیه حقیق ایدن ولاجری مکتوبی تریاکلر پولیس قومیسری نشئت اقدی مامورینلر دین صرل ایدمشلرد . دویک ترله عزیمت ایتمشلرد . مسافر عجز طاهرک اقدی ایه ارکانی پازارکونی (سله) اسلام ورم اعالی حقیقتی طرفدن صورت مخصوصه دعوت ایدمشلرد . بایدی قشیلرک کجک لسته زرده یازیلجقد . ادر جمعیت اتحادیه سی رؤای حقیقتندن قائم مقام غالب ک اقدی حضرتلری کین یازار کونی اقصای ورود ایدن استابول شندوفریله شهر مزه مواصلت یورمشلر واداقشمار اری مکتب ماجر ایدیلان یازارده حاضر بولمشلرد . تیاروده بولان طاهر ک اقدی حضرتلری طرفدن یا لاق برصورنده حاضر و نه قدیم قلعه ق صاحبین مشعش بررم تشیع ایه شندوفره قدر کونولمشلرد . مشارالیه حضرتلری ماموریت مخصوصه ایه قیصریه به عزیمت یورمشلرد . قره مان اهالیستک طاهر ک اقدی حضرتلریله شرف اولوق و صورت مخصوصه قلعه ق صاحبین مشعش بررم تشیع ایه شندوفره قدر کونولمشلرد . مشارالیه حضرتلری ماموریت مخصوصه ایه قیصریه به عزیمت یورمشلرد . قره مان اهالیستک طاهر ک اقدی حضرتلریله شرف اولوق و صورت مخصوصه قلعه ق صاحبین مشعش بررم تشیع ایه شندوفره قدر کونولمشلرد . مشارالیه حضرتلری ماموریت مخصوصه ایه قیصریه به عزیمت یورمشلرد .	اولسون آجری امیرله سولیم ارتق عیادی الدامقندن واز کچکون صکره عاقبتلری قنا اولور بزدن کجه جقدی بوندن بولیس سزه راجیدر برلری بر حکومت عادلانه مامورلری صلیله نای ایدر اهالیستک ترشمن . شکارندن توفیق زمانی کچمشر . قانون اساسی احکامی دارمسنده اجرای وظیفه ایدن مامورلر ارقمسنده بون اردو اهالی وقوجه حقیقت اتحادیه وارده اعجاز کادانه ایلان بوسوزلر ماموریتیک بولک تأثیر ایش ویشاسون ایدر ویشاسون حقیقتیه بولک برلری صالوندن بیچمشلرد . الطولی - هیئت محترمه رئیس طاهر ک اقدیستک زخمی عینا کسکیده ضبط ایدیلدیکنز ج لری اظفار نامه وضع ایدیلک ماموریتک اهالی و اهالیستک ماموریت اولان و طاقب متقابلری تضرع یورمشلرد . سافدان اهالی بوللری نظر دقته المیرق وقانون اساسی ندر بایمکندن بعضی مشوقلرک الفالاسته و اغراض شخصیلرله قایلیرق احوال ناخجابه قیام ایه بز بو ماموری تکلیف بریری فادایق مشاکلات کچمشر مامورین حقیق اجرا یوریلان تبلیغات یک مصیبت اولوبلندن شقه چه معامله سریدنه لزوم یورقد . طاهر ک اقدی حکومتدن چیققدن صکره اوجیه مکتب صانیده برقوقراس ورمه کارگری سولیمشلرد قونفراسده زرده بولوق شرفه معبر اولوق . مصاحبه لری عینا محافظه انجمنده : غنیمتک چینی مساعد اولوبلندن ، بونی وقت آخره نایق ایدرک ششوراجقده خلاصه ذکرین مناسب کوردک . فاطمه کلار اوزق دولت علیه تانیتهک بیات تشکیله ، شوکت ملازندن ویشدیرمش اولوقی قونفراسلرک حاکمزلندن بخت ایدرک بالاخره وجوددوک عاری اولان حسنه تیغیر یوریلر . بورانی دولتلرک محتاج اولوبلندی ، زمان نظر دقته آله قریباً اظفار نامه وضع ایدیلر . وقته قلیطریم آیدیلر ، برکساری قلمبره سیاستلرله اداره ایدیلدیکنز بونک سیاسی مامورله احیاج فوق العاده اولوبلندی . براده هر صکره همه سیاسی ماموری اولوبلندی بیان یورددیلر . واکلرک لایشوب بران اولوبلندی مامورلریشد بر مکتب ایتکلیزی توبیه ایدیلر . ایشته بورحققدرک بونک اولوبلرله بونی تصدیق ایدیلور . برمالک غالی ارباب سیاستله احباب سیف جلالک اتحاد واجتاعیه اولوبلور . جمیعت اتحادیه مؤسسلرک طاهرک رفقاسی ایه برکین پنجشنبه کونی صباح غازیتر حضرت مولانا قیصری	ولایتناهدن . یازیلج ماموریت ایلر و تبلیغ قلتمله عام حالک یکری ایکینی پنجشنبه کونی ساعت طنوفز بیجی راده لرده رؤسای مامورین ملکیه و عسکریه و اشراقی بلده مجلس اداره هیئت مذکور صالونده حاضر بولتورلری . برمدت صکره طاهر ک : جمیعت اتحادیه مقدسه مزدن الدین امره شمس بعضی تبلیغاتده بولمجه . بیلکسکرک بر ساعت عادلانه جمیعت مامورینلرک شمسک عیادندن افضلدر مآئده رحمت شرف واردر . بنام علیه امور عباد تسهیل ایدلسون . تصحیح ایدلسون . حالوکه ستر بولیده شمس ایدورسکرک الوم دواتر حکومتده هفتلرجه قشیلر معامله کورمه شش اوراق موجود . قانون دارمسنده تدویر و تسهیل امورده جایلتک . جزدان کندوسنی وقایه ایدن هر مامور بونی اش حرکات اتحادیه ایدر . راحتی ارزو ایدر فکرده بولان مامورلر حکومت کلسون . اهالیستک . اصحاب امر اجتنک ایشلری سرلما کورکیز . دور استبداد سانی کچمشر . بولیه تکسلیله تسامحه ایش کورلر . مقتدر کلسکرک مومکنی دیگرلرک ترله ایه قونفراسده کچکیزک امور عباد عادلانه ایضی وظیفه سیاسی الوم کچکون . ذاتاً بولر بولیه قایلجقد هرکس جزا و مکافاتی کورجکدر قانون وسایر حقیق جمیعت تدبیری ایقاعه مقتدرور تأویندن عاجز کدر بورادده بر قیام مثال کورجکدر . حکومتک جمیعت اجرا آتی بعثلری طرفدن سوء نایق اولتور بولاله تصدی ایدیلر بایلمیلرک جزای سترلری عینا کورجکدر بدمکر عفو ایشم بیلج جمیعت عفو انجیمکدر . امور عباد برقاق تشویقیله دونه کجک . بونی کلاهی میورم بولرک فسق و فجورلری جزاسز قایلجقد فقط هر شیک زمانی واردر . تکرار ایدیلورم مصالح عیادی حقیقتیه ایا ایدیکر حکمکرله اوراق سوروجیه قالی جائر کلددر برایشی تعلیق انجک قولایدلر لکن بولیمک تعقیب دعوی ایچون ویاخود برای شهادت یکری اوتوز ساعتکده اقدن کان زوالی کوبولمک خایله سقات وریشایسته اولان تأثیرینی دوشونمیلر . بولک راضی کلددر ایشلری کونی کونه حقیقتیه . عدالت دارمسنده کورمالسکرک ایدر شریعتیز خلاف وجدان و خلاف قانون حرکتده بولیمکزی امر ایدیلور و بی برورانه اصلاحه لزوم کورمیلرک دیرمک دیدی قودی . علی ورمیکز وظیفه کزی ایشاده اوج قوت رهبرک اولسون . جمیعت ، عدالت ، مشولیت . ایشته شمدی امرکس ماموسی باشه کسان نسویه ایدیلک امور ایه مشول	شرف علی و غیرین حالندن قونفراسده علمی قونفراسده افراغ اولوبلندی نظریاتده ارق ملک سارمده جاری اولان زراعت ایه وجدیه ملک زرده دخی موقع نایق و اجراه و صحت مدد اولوق اوزده بعضی زراعت مکتبلیری و نمونه چشکل و زراعتی انیس و کشادنی امر و فرمان یورمشلر ایشده نه چارمک اداره سابقه مشرک هر خصوصه مشهور اولان اجرات مشرعی زراعت امور مزده دخی اعمال قونفراسده جمیعت هر جملی عینک الیمکرده کورمکله ایشاد انجک ایستیک ترقی بولری اظفار قریبه صرله عرض ایدیکر فضیلت ایدم بر قانده کلاهی حقیق وزمه ایدلسون ایدرک اولوبلر عیاد عیاددار اولانلر مزه . باضروره باعث حیات مطلقه اولمقندن شقه نتیجه استحصالی و نه مامشدر . شمدی ایشم کلددره المعلق بیلان نورهادی . حریت ، شهرام ترقیاتی ترجه جیت تنویر ایشم و بوسایده هر سک صاحب ایچون دوسی درجه ستمامان لکنه خادم اسباب و وسائلک ایشم امکان قایلکی کل بولش اولوبلندن هر خصوصه مالیه ایتزان ایدمک امید قونفراسده کیمی حاکموزدن نامه ق ۲۱ اقسوس سنه ۲۲۴ تاریخه مصادف جمیعت کونی جمیعت طرفدن کلیسای یازار ایدمکچکرک دواتر اولان خبر اوزده بولردن دت کیدیلر صرب بریخت مخصوصه جمیعت مزه بریخت شریفه بولوق پرارنده بولانلر جلع شریفه کللر اوردن طوغری واد کلباسه و سکرده اری کلباسی زیارت بولرد . مایک کلباسه برلر و سکرده لاریله وادش و مسافری کرای یک کوزل سورتده بولاق و قبول ایشلرد . اری کلیسای حقیق بن لسته زرده تفصیلات ویرشدرورم کلباسنده الایاس ایدیلر طرفندن حال موهبه مناسب دعای قونفراسده صکره اولایسیونک اقدی و سکره ایلیس و دوقوراما اولوبلندی ایدیلر طرفدن موهبه سب نظرلر اوقون طاهرکده حال مناسب جواب بایجده بولمشدر . ورم کلباسندک موضوع لری میوزان حقیق اولمشدر . اسکی میوزان کونجم ایدمک اولان میوزانی نقایه ایدیلر ایشم خل کول کوزلیرک . مقتدر ایدلر ایشادیلر لری توبیه ایدیلر و اخوت مساوات ادالت ایچون تصایع لازمده بولمشلرد . سک میوزانک برقوقرافدن عبارت اولوبلندی بیلشدر و بیوزانک اقدی طرفندن در بوسوز بقی اولمشدر .
---	---	--	--

(حکم)

(۳ صحیفه)

محفوظات ادبیه :

آیا صوفیه

برق و صاع و جدان و حیدر کی عجم
برق و صاع و علویت دینی حاشی
برق و صاع و آئینه و نور و کفر و الهام
زنده و ابکم ، درماده و عاجز
*
اول نظره حق و حقیقت کی جاوید
الواح جلی خطبه اوج مداری
لا هویت ایله سکائی طومر و شیلار ارشاد
برده ایبه منظر هاروح جمداری
*
هرلوحی قوس افق آرای فرد
آویزه رخشندگی آونک کواکب
عسراب ایسه هم شعشع تیر و قاد
برصع هنر و اطراف و جوانب

روزنری هانف پوسه پائل نیات
هرکوشی ، هرقله سی مشعل سران
احجار ستوی ایدیلور خطبه ایزاد
دنیا و شامک امکانه دائر
*
بردر اقامت ایدی وقتیه و نیاسع
ناقوسی منار ایدی یوانغ مجاهد
عرقانه ، قواسته بیک و زمزمه اید
بیکلرجه جوامع ، بیکلرجه مساجد
*
اولش یوعبادت بری داداته ممکن
طیف کورونور سجدده ای قائم اقام
لا بقدر ایدیک بوراده شمرل انشاد
بندن بوچقان سی ، آواز و تکریم
اسماعیل صفا

شاربون آشپزی

اصحاب غلامک حیوانلری آشپزلی اورد
ایک بیک ترتیب شاربون آشپزی ورود
اشهد

- اجنای اثر -

قوتیه شهرنده ، وعلا الدین جامه شریفی
انصالحه واقع و ساجوقی بادشاهلردن
بهشت آشیان مسعود شاه بن قلیچ ارسلان
ایله عزالدین قلیچ ارسلان بن مسعود شاه ،
غیاث الدین کیخسرو بن قلیچ ارسلان ، وعلا الدین
کیقباد فرارضر حضراتک قبرش قریبی
جامع اولان تربیه بدیهه محتاج تعمیر رحالده
اولدیلردن والی پاشا حضرتلری طرفندن
وریلان امر و اوزرینه شوکونلرده اوقاف
اداره منجه تعمیر اولمقدوده .

شکایت و نصیحت

- تقی ردیف طابوری -

نحت سلاحه دعوت ایدیلرکی یازدیلر
ردیف طابوریک هر دلو لوازیم سفریه
اکال ایدیلرک شهر حاکم بکری دردنجی
جمعه ایرتمی کونی متوجها تقیدن حرکت
ایندیک مستخبردر .

معارف و روم و ارمنی و طنداشلر مژک

معارف و روم و ارمنی و طنداشلر مژک
غیری

عناصر محترمه عثایه دن سال ، منشیت روم وطن
داشلمز کچن سته ایکی بیک لیراصرفیه منتظم بر
مکتب ایدیلر ، لیراصرفیه دن سنوی ایکی یوز
لیرا براد کتیر و مکمل برتیا و و خاهده انشایندره ک
ملکتیزه خدمت ایدیلر . بیکره ایشیندیکیزه
کوره محترم ارمی و طنداشلر مژده بوسه علی التبعین
یک بش یوز لیرا قدر مصرف اختیار یله عایت منتظم
بر مکتب ایدیلر جقدرد . مکتب مذکور کوردم
و کتی ایدیلر و در حال ارمی خانلری طرفندن
درد یوز لیرا عثای و بریه ک اناثه سائر ایل
برابر عثای باقیه سته تسلیم قلمشدر . وقتی اولیانلر
ساج و بوغازلرکی آلتولری و برمشدر .

شهر مژده اوج یوز لیرا قدر خاهدن مرکب اولان
روم و درد یوز لیرا عثای عبارت بولنان ارمی
و طنداشلر مژک شومای معارف و روم لیرنه قارش
پانسیز تکرار ، قدیرلر عرض ایدر .

عدلیه تحقیقاتی

ولایت و ملحقات دواثر عدلیه سیک تفریفات ایچون
سکزی ک غرضات تخصیصات حواله سی و درود ایش
و سر کزله ملحقه در دست توزیع بولمشدر .

معارف و روم و ارمنی و طنداشلر مژک

مشرق عراقک ۱۲ نسیان سته ۳۲۶ تاریخی
انسخه سنده حبس خاهدن نقل اولنان موقوف
حقده کی مقالمه عینا اوقیانلر کور و در ک یابده
شدی به قدر هیچ پرسوز جریان اقامش ، بر
معامله پایامش ، یا کز مسئله مدعی عمومیت
ملوی اولدینی حلاله مسکوت غالب کیشنددر .
مشرق عراقک ایتی بویه یازدی خلفه بویه اقلاتی
ایندی . زده حقیقتک اوله اولدیلر و بومعامله ک
دها اول طرفندده نظر دفته الهی لازم کلان

مقاله مراجعت ایدیلرکی یازدی و ایلیک او
صورتله اعلانده عرض تعجب ایدیلر اولدینی
عنقه سیله اثبات ایدیک . مشرق عراقده یک
مارند بولشدن بحث ایدیلر ایدیلرکی کیم
ایند کندیلریدر . مشرق عرفان احوالک اوج
یوزاون بش سته . مارندده بولشدن بحث
اینددر بزانک فولکسولرینه عرض ایدیک
مشرق عرفان حقه خدمه تعجب ایدیلر غرض
بومقاله سنده احساس ایدنی بن بوزایه کلیل طوف
آی اولشده شومله هی هنوز نظر دفته ایش
بجایم بوزایه کدیک حساب ایدیلر مدعی سولور
یوقه ایدیلر ؟ مادامک طوفون آی اولدینی تعین
ایدیلر مطلقا حساب و تحقیق ایش اولجقدرد
حالی که بوزایه قدر عدل الحساب بوم قوتیه و درودمه
تمام آتی بقی آی اولشدر بوندده ده جوق
زمان اول بومعامله نظر دفته ایش اولدیلر تحقیق
ایندجه مشرق عراقک تشریفات تأمین ایچون
میالنه لردن ، ایشه براده بالان قاریشدر مقن
چکنمدیکی اکلایلیر .

جس نقل معامله سی صرف ژاندارمه
عاشاموردندر . مدعی عمومی جسرل نقل اولنور
دیه ایشی برانویده نقل اولنورک سیرینه جیقاذا
برکی خصوصانده برولنلر ایشار اولنور یاخود
مشهور و محسوس اولورسه وظیفه سی ایشا ایدر
نتکیم زده اوله ایدیک .

برده مشرق عرفان غرضه سی اوفومدین و فلوب
ایشیه مشغول اولدینلر یازیلور بونک دهانویسی
دکاندن ایچون آیش ویش ایتورسک بزم
مشرق عرفان مطبوعه سنده ایچون دوام ایتورسک
کی صرف بزم حقوق حریته تلقی ایدر تعریفله
منجر اولور بولر قارش صحیفه مطبوعانده مدافعه فی
زائد کوردم . استیفاء مدعی عمومی
شاکر

آیت ایچون مطبوعه بویه کاند بولایان ذوانک
برده آرتق سندن قیلر اقی چورمه لر ایلر و مقصدلری
غرض اولمایور و طنه خدمت ایبه کشف تقاب
ایدمک هوبنلری کیمسه بیلدرلر ایدک شرطیه
امضای حقیقیرلی وضع ایلرلی رجایلدن چونک
مقصد ویت خیر اوله بویه بویه کیم غرضه اظهار
حیت سودانده بولغی مردلک ، و طنداشلر
یاقیشلر ، بوحرکه باشده معارف و بریلور .

کیلو و بوزو طاشلری

بایره حق کشفیات و تعمیرانده بونک هارکی موفنده

(برنجی سنه)

جمعه ایرتشی

(نومرو ۲۵)

سرحدی
ابوالفریض مسیحی نظمی
نظامه انرا
نوبه ایچون سنه لکی ۲۷ آلی آبابی
۱۵ ملشره ایچون سنه لکی ۴۵ آلی
آبابی ۲۵ غریشدر
اعلامات ایچون آبروجمه یازراق اولنور
آدریس: قوتیهده (حکم) اداره خانه سی

صاحب امتیاز و مدیری
ابوالفریض محمدنورین
امور اداره و تحریریه منعلق اوراق
و مکاتیب مدیریت نامه کوردللیدر
وطن و ملت فائده لی آثار ایچون
تحقیق لرمن آجیقدرد
درج اولفان اوراق اعاده ایدلر
(نسخه سی ۱۰ باردر)

(۲۴ جادی الاول سنه ۱۳۲۷ هـ هفته ده ایکی دفعه نشر اولنور علمی . ادبی . سیاسی عثمانی غرته سیدر) فی ۳۰ مایس سنه ۱۳۲۵)

تذکره

عوم ولایته

نیسانک برنجی کونی امله ولایتی داخلده
ایقاع اغتشاشانه قتل نفوس و احراق بیوت
ایله نهب اموال کی فضاحت عظیمه به جرات
ایدن کسانک دیوان حرب عریفده
معا کمری بالا جرا اعدا ملریه قرار و بر بلان
طقوز مسلان ایله الی ارمی دولتی کون
امله شهرینک مواقع مختلفه سنده صلبا اعدام
اولنور در وطن غریمزک سلامت و سادتی
عوم اولاد وطن یعنی عثمانی ملت معظمه سی
ترکیب ایدن مسلم و غیر مسلم افرادینک کل
وفاق و اتحاد ایله حرکت و حسن معاشرت
ایتملریه منوط اولمغه صنوف تبعه پندده
روابط و اخوت و وطنینک تأییدیه درجه
نپایده صرف مساعی اولنسی و حکومت
عثمانیه مزک اساس مبنی اولان اصول
مشروع و مشروطیتی و سایش ملکتی اخلال
ایده جک هر درلو حرکات و اغتشاشانک
مرتب و متجاسر لری ایچون ترتب ایده جک
محازات شدید قانونیته ک بلا اعمال اجرایی
ایله عبرت مؤثره ابرازی مقرر اولدیغک
داخل ولایته بکرا اعلان ایدلسی توبیه
اولنور فی ۲۹ مایس سنه ۳۲۵

صدر اعظم

حسین حامی

مصدق

ملک سقا

حسین جاهد بک

وطنین ، لکمالک عثمانی شتله بردی سرتاسر ؟
حق خدمت ایشک ماته .. ای محترم جاهد !
فازانده هر جپاد کده اولوب توفیق حق یاور ،
منی توصیف ایچون کافیدراسمک . بشقه سوز زانده
معل : هجری

برق بلا -

سلفه رحمت اوقودان برما موره ...
نه حکمدر که مردم طوغر بلندن دم اوران متلا
کجینجه راس کاره آکدیر رحمته اسلافی ...
عداوتیه عدالت قابل تألیف دکل اصلا .
مظالمن بری کورمکک ایسترمات اخلاقی .

برق بلا -

هجری به غرض بسپله بنلره ...
هجریده بو سکون یوقسده بر باشقه مزیت
الله شکر آلی آجیق ، قلی تمیزد .
هر کیم که آکافارشی طوتارسه کوتوبیت ،
پاسلین که بلاسی یاقین ، آلالله می تیزد .
معلم : هجری

کرید حقنده -

لوندردن ۵۰ هزاران تارخچلو کشیده قلنان
تلفرافامه مندرجانی منظور من اولدی .
تنبیه اعتباریه ، کریدک و قتیله وطن
مقدسزک اجزاسندن بولنان موره ، تسالیا ،
طونه بوسنه - هر سک و امثالی کبی هر بری
اجداد مزک حیات قیمتدارینک بر حقیقه مقدسی
اولان ممالکک غایت الیمسته اوغراد .
یله جنی تصورینی معلن ایدی . خبر واقع
منابعنک اهریتنه نظر آ زری اییجه
دوشوندردی و ایچین ایچین آغلا ندی ،
سیات ماشیه ک بیتک توکنمک بایلیان
خطباتی ، وطن مقدسزک سینه پاک و صافه
اورمش اولدیغی سم آلد ، ملوت خنجر لرینی
چقاردرق اومادر مشفق مزک یارده لرینی نه وقت
حقیقی و صمیمی بر اولاد محبتیه ساره جغز ،

نه وقت اردو مزک شجاعتی نسبتده دو نیمار کده
مظفرینتی کورمکک مباحی اوله چغز ؟ ..
آمرال « غمبیل » قوماندانده دو نیمار ک
کشت و کذار ایده جکی غرته حوادتی
اولقی اوزده ایشیدیسور و عینی زمانده
اون بش سفینه دن مرکب یونان دو نیمار ک
ایکی هفته مدته مانوره ایله اشتغال ایده جکی
مصادف انظار من اولبور و بو کاده براهیت
مخصوصه و سیاسیه ویرلک اوزده بحریه
ناظر لرنک ده حاضر بولنه جنی علاوه
ایبان اولبور .

قورقق ، چکنمک بایلیان ویا لکتر محبت
و ملتیه و ملیه ایل غلبان و شابعده بولونان
قلیلر مزدن قویوب کلن برعلوی صدا ، زده
اجزای وطنه زدن بیه بر قسعی ایسیون
حاضر لانان آفت جانورده ، مقدمه ضیاعه
قارشی وقف وجود ایتمک کلمزی اخطار له
زری وظیفه باشنه جاغری سور .. « قوت حق
غلبه جلاز » مثل معروفی اوتونیم ! حال
حاضر دو نیمار ک ، شوکت و اجلال عثمانیک
بحق علویقی اظهار ایده جک درجه لرده
اولدیغی بایلیان لردن دکاز .

قوری برکتسور له ایش پتیز : اوتوز
اوج سنه دیری ایستهمیرک عبدالحمد ک صرف
سقا تنه اولوقلردن آلتون آقیدرجه سنه
فدا کارلقد بولنان بولمت نجیبه عثمانیه ، بحر
سفیده آثار سلطنتی کورمکک و بو
سورملی اکبردن دولای سینه صاف و حقی
قبارته حق ایکی دو نیمار انشاسنه هر وقت
مقتدر در .

اوزاقله کیمیم ، فقر لرله بار اولیمیم .
بادشاه نوجاهز حروسو کلی بایامزدن اعتبار آ

(۳ صفحه)

(حکم)

بولان ابتدائی تئسیفاتی کوز اوکته قونجی اولورسه : یالجه دارالمملینک ولایت آجیله سیله کفایت ایدیلیمسی ویزم ملککچی وارداتی قیسه اولاق بلادک وارداتنه برده دارالمملینک اشتراک ایشیه مکنت ابتدائی مملیتی معاشاتی تئسویه ایدیلیمه یکنکدن مکنت مذکوردهک اصلا عووضیاعه یادی اولمامعی لازم کایر ..

ملومیا : مکنت ابتدائی : مکنت غایهک کل ورومی در .. مکنت ابتدائی اولمازسه نه رندی و نه اعدادی و نه مکنت غایهک رواج واهیتی قایر ! ..

یزم هر شین اول : مکنت ابتدائی : رسیهتی بکری اولی برکویه قدر جوعالقی : غار : الکترین برته چیره یاقان : یونجه اختراع ایدیلش ماکنل برته ده حالا اوراق : قره صافی قوللانج - جوجنکری : کویلیلر منقش ایدیرمه لی یز .. صفت و تحاریرلرک ترقی و تاملایسته رهبر اولالی یز .. یز : بوراوه دقت و اعتنا ایتدیکمیزی « یوکون » آجیلش تکشیری قایمقی : لنوی ایجاب ایدن عیارک معاشرته شم ایسته یوز ..

مع مافی : یوکون هر نظارت : هر شیه تئسواته اوغراشیور ..

تکشیری لازمه تکشیر : تقصیری لایدهه تقصیر ایدیلور ..

شو دور غراء و یوزمان مشروطیتده اولماقندن هر بطرق دیدیکمهک : معاشی بولندیقنر مارق : « موت » مارق : « نور تحصیل ایله شور ایتک » هر نصیه : هر کوی یککنش بر حاله کتیرمهک : ماموضه لیس یونتیان او قاقله مقید اولیان اوقاف مندرسه تی شیط و ربط ایتک لازمدر ..

یوکون : یونک : شونک ما کتیده نه قدر اوقاف مدرسه وارک : ضبطه جارت ایدن یوق .. کیمی : آکاک : ژنیکلیکندن : کیمی مأموریت حاضر سندن قورقوبور .. کیمی : فرایت و مناسبت سایقندن کری طوبوبور .. کیمی ده : معارف و وطن پرورسزلیکی یوزلندن : ضبط ایدیرمهک ایسته یوز .. مع مافی یز : خاطر و کویک صایه یق برزمانده دکاز ..

تقصان : دائما نقصان اولدیگی کبی حقدده : دائما حقدر ! ..

بناء علیه : هر شی جمله تمالی ایدر .. عمت : غیرت : زیرا : « عمت الریال قلع الجبال : « در ..

مابعدی وار : اسبابارطه ده : معلم : م : حلی :

مخصوصه ارکبی مرکزی مدرینک نظر دقتی جلب ایدیلدیکی حالده نمره حاصل اولماقندن یوبایده مأموریت ناجزینک نظر دقتی جلب ایدیلش ایدی یوز یوزسه خانه سیله در سعادت آرمسند نه ماطلی ایدیان هر نوع مکاتب و اوراق کرچه ارکبی مرکزی واسطه سیله کویک کیتکده ایسه ده اغری عجزوم و منتظم چانقله لره موضوع بولندیقندن بولنرک واسطه مراکز نجه کشادی غیر قابل و بناه علیه در سعادتدن کله جک چانقله لک یوز و یوزدن کیده جک چانقله لک ده در سعادت مرکزی نجه کشادی متعادل بولندیقنر چیتله یوزده عالم غزیرمه لک ارکبی مرکز نجه توقیف و قروختی سورتندوکی افاده جریان حال و ماماهیه غیر متعادل بولنش و بالاسلام ارکبی مرکزی مدرینکدن اتان جواب نامه ده دخی افاده : مسوطه ناپید و تکرار و مکتوب : مذکور مندرجاتک خلاف حقیقت بولندیقنر ادعا و تذکار ایدیلش ومع مافی یوبایده ولایت جلیله دن ویریلن امر اوزرینه ارکبی قائم مقاملنجه اجرا اولنان تحقیقات و تدقیقات نتیجه سی دخی صور مشروحه دائر سندن بولنش اولدیقندن خلاف واقع ادعا و ذهابک دوامته محل قلممع ایچون حقیقت حالک جریده فریده لره نشریری رجای ایدم اقدم ..

قونیه تلغراف و پوسته لاش مدری حسین حلی مولود نبوی قرائتی

عنائی اتحاد و ترقی جمعیتی اولوبورلو وقوجحصار مرکزی لری طرفندن ده کچن کون منقبة ولادت حضرت پیغمبری قرائت ایدیرلش و شهادت حضرت شریف محمد صادق باشاک روح رفوتونه اخاف اولمشدر ..

اغنام - سنه جالبه اغنام رسمی سنین ساعندن سکر یوز بتمش بریک سکر یوز ایکی غروشی مرکز ولایته عالم اولق اوزره برمیایون اون بیدی بیک در تیوز الی ایکی غروش قضا له نظم و را بتمشدر ..

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

مرتبغ اساعیل کال بیک یونانسانده

بولندیقنر شو سوک کونلرده دخی کریدی یونانسانه آلپورجکی و یوبایده اتدن کان غیری ایضا ایدیکسی یونانلیر و عد ایش اولدیقنر و دخی اوتدیری یونانلیر اساعیل کال بیک شووعد و ایهینه قایله رقی یونان عافیل سیاسی سنی اشغال ایدن رجال دخی الحاقی یکدیگر بیک تشریکلده اولدقنلری استخبارات موقوفه دندر ..

اتحاد

حکم

کریدی تمالک عثمانی دن آیروپ یونانسانه الحاق ایله نتیجه لک هر درلو صورت حل قطعاً قبول ایتیمه کیمزه و یوخسوده هیچ برندا کارلقدن چکیمه کیمزه یونانلیر امین اولسونلر

بیلدیزده غایت ایزه بر اولمه ده سته لردن بری و جوموش قلش بر جاشیر سیتده پس جاشورلر آرمسند بیکلرجه لیرا قیتمنده مجوهرات و بر لافله و سائر ذی قیمت اشیا بولمشدر ..

جلسه مبعوثانک مدت اجتماعیه سی آتی آی اولقی اوزره قبول ایشلشدر ..

منظومه افکار و یوزاتینون غزیرلری بلا مدت تعطیل ایشلشدر ..

غیر مسلم لک عسکرلکی

اخذ عسکر قانون نامه سنک عناصر غیر مسلمه ک عسکره آللورینی متعلق بولنان موادی تعدیل ایدیلیمیه قدر وقت کچه . چکندن آرزو ایدنرک شعدیدن کویکلی اوله رقی قید اوله جقاری خصوصی حرکت ازدوسی قوماندانلقدن بطریقخانه لره اشعار ایدلشدی . ارمی بطریقخانه سی طرفندن یوخسوده پائسانملر ترتیب و توزیع ایدیلجه کدر ..

آلمنده اعدام اولنانلر

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

اشخصان سدن ابراهیم اوغل الحی

	II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE KONYA ERMENİLERİ Beyza Nur ERCAN 2023	 KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE KONYA ERMENİLERİ Beyza Nur ERCAN Yüksek Lisans Tezi KONYA Ekim 2023
--	---	---

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Tarih Bilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı

II. Abdülhamid Döneminde Konya Ermenileri
201300018

Beyza Nur ERCAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU
Referans Numarası: 10584763

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Tarih Bilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı

II. Abdülhamid Döneminde Konya Ermenileri
201300018

Beyza Nur ERCAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU
Referans Numarası: 10584763